

การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด
Funeral performances (Rumsuod Dance)
in Trat province

นางสาวปรารถนา มงคลธวัช
นางสาวสายสมร งามล้วน

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๗

Name of Project : Funeral performances (Rumsuod Dance)
in Trat province
Researcher : Miss Pratana Mongkolthawat and Miss Saisamon
Ngamluan
Grants : From Office of the National Culture Commission

Abstract

This research has the objective to study the background, development and connection of the spread of the funeral performances, their methods and transfer of Knowledge. It is also for analysis of the knowledge, value of local wisdom of the funeral performances in Trat province. The method of study uses the data involving surveys, observations and interviews of five troupes in Four districts. They are the troupes of Kru Kleo in Bang Pid sub-district Laem Ngob district; Kru Plueng Studesnts of Tha Som sub-district; Saneh Troupe of Wang Takian sub-district, Khao Saming district; Nephew of Pu Moh Troupe of Nong Sanoh sub-district in Trat destrict, and Boonying Charoen Wong Troupe of Ko Chang in Ko Chang minor district.

Results of the research found the funeral performandces (Rumsuod Dance) in Trat province could be traced back to almost 200 years. They were developed from the Phra Malai chanting of the laymen, which used in funeral rites. The oldest funeral performance troupe in Trat is the Relatives of Kru Khlao Troupe of Bang Pid distrect in Laem Ngob district, which it has the history of organizing the troupe and inheritance of the knowledge for more than 75 years. It also has transferred the knowledge to other heads of the troupes in other sub-districts of Trat as well. The funeral performances (Rumsuod Dance) start at the last night of the funeral rites after completion of the Abhitham chanting from 21.00 hours and lasts up to about 04.00 hours of the next morning. It uses the stories from the classical stories, i.e. phra Aphai Mani, Khun Chang Khun phaen, Lak Sanawong, Kraithong and Sangthong, etc.

Funeral performances (Rumsuod Dance) are part of the local wisdom on the language and literature of Trat that reflect the wisdom value in various fields.i.e. preservation of art and cultlure of the province. It also gives entertainment to the audiences on value and practice of Buddhism as well as the performing art.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้พิจารณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา อนุรักษ์ และสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมประจําถิ่นให้ยั่งยืนสืบไป

งานวิจัยฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงได้ ถ้าปราศจากความกรุณาของอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่ท่านได้ให้ความเมตตา เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อเสนอแนะ และข้อแก้ไขอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย และดร. กาสัก เตชะจันทร์ ผู้ซึ่งให้ความรู้ คำแนะนำ อันมีค่ายิ่ง ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบระลึกในพระคุณ และความปราชญ์ของท่านอาจารย์ทั้งสองท่านไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ คุณทวดช่อ เวชศาสตร์ ครูภูมิปัญญาด้านรำสวด หัวหน้าคณะรำสวด ตลอดจนผู้แสดงรำสวดทุกท่าน จากคณะญาติมิตรศิษย์ครูแล้ว คำบดบางปิด อำเภอลาดบัวหลวง คณะหลานปู่หมอ คำบลหนองโสน อำเภอมืองตราด คณะศิษย์ครูเปลื้อง คำบลท่าโสม คณะเสนห์ คำบลวังตะเคียน อำเภอลำดวน และคณะบุญยัง เจริญวงศ์ กิ่งอำเภอลำดวน ทุกท่านได้กรุณาให้ข้อมูลอันมีคุณค่ายิ่งก่อให้เกิดเป็นงานวิจัยฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ.จ.อ. อภิคุณ ใจเที่ยง ทายาทของครูแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดหลานปู่หมอ ซึ่งกรุณาให้ ข้อมูล ถ่ายภาพการแสดงรำสวด อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง คุณความดีเหล่านี้ ผู้วิจัยจะจารึกไว้ใน ความทรงจำตลอดไป

ขออุทิศคุณความดีที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องกตัญญูทวดเทวดาต่อบิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ปรารธนา มงคลธวัช

สายสมร งามล้วน

๑๔ มีนาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

บทที่

๑	บทนำ	๑
	ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	๑
	วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๒
	ระเบียบวิธีวิจัย	๒
	ขอบเขตการวิจัย	๓
	วิธีดำเนินการวิจัย	๔
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๔
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๒	สภาพทั่วไปของตำบลที่ศึกษาการเล่นร่ำสวดในจังหวัดตราด	๘
๓	การเล่นร่ำสวดในจังหวัดตราด	๒๒
	- การเล่นร่ำสวดในตำบลหนองโสน อำเภอเมือง	๒๒
	- การเล่นร่ำสวดในตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง	๓๔
	- การเล่นร่ำสวดในตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง	๔๓
	- การเล่นร่ำสวดในตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ	๖๐
	- การเล่นร่ำสวดในตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง	๖๘

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
๔ ประวัติความเป็นมา พัฒนาการและความเชื่อมโยงของ การแพร่กระจายการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด	๘๑
๕ ผลการวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของ การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด	๘๔
๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๗
รายการอ้างอิง	๑๐๔
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้แสดงรำสวดคณะต่างๆ	๑๐๕
ภาคผนวก ข แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์	๑๑๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๗

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ ๑	ประวัติการก่อตั้งคณะราษฎรที่ศึกษาวิจัยในจังหวัดตราด	๘๕
ตารางที่ ๒	รายชื่อผู้แสดงראסวคคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด	๑๐๖
ตารางที่ ๓	รายชื่อผู้แสดงראסวคคณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว ตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด	๑๐๕
ตารางที่ ๔	รายชื่อผู้แสดงראסวคคณะศิษย์ครูเปลื้อง ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด	๑๑๒
ตารางที่ ๕	รายชื่อผู้แสดงראסวคคณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด	๑๑๔
ตารางที่ ๖	รายชื่อผู้แสดงראסวคคณะหลานปู่หมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด	๑๑๗

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ ๑	ภาพแผนที่จังหวัดตราด	๘
ภาพที่ ๒	ภาพนายแก้วน ใจเที่ยง หัวหน้าคณะหลานปู่หมอ	๒๓
ภาพที่ ๓	ภาพการแต่งกายชาย-หญิงของคณะหลานปู่หมอ	๒๕
ภาพที่ ๔	ภาพการสวดพระมาลัย	๒๖
ภาพที่ ๕	ภาพการแสดงของคณะรำสวดหลานปู่หมอ	๒๗
ภาพที่ ๖	ภาพการฝึกรำสวดของนายแก้วน ใจเที่ยง	๒๘
ภาพที่ ๗	ภาพนายหิง ช่างเรือน หัวหน้าคณะรำสวดเสน่ห์	๓๕
ภาพที่ ๘	ภาพการแสดงของคณะรำสวดเสน่ห์	๓๖
ภาพที่ ๙	ภาพการเต้นของนักแสดงรำสวดคณะเสน่ห์	๔๐
ภาพที่ ๑๐	ภาพนายคำนึ่ง สร้อยแสง หัวหน้าคณะตำบลท่าโสม	๔๓
ภาพที่ ๑๑	ภาพเครื่องดนตรี	๔๕
ภาพที่ ๑๒	ภาพการเล่นรำสวดของตำบลท่าโสม	๔๖
ภาพที่ ๑๓	ภาพนางช่อ เวชศาสตร์ ภรรยาของครูแก้ว เวชศาสตร์ ครูภูมิปัญญารำสวด อายุ ๘๕ ปี	๖๐
ภาพที่ ๑๔	ภาพหัวหน้าคณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว คนปัจจุบัน นางเหน่ง สร้อยแสง (ใส่เสื้อสีขาว)	๖๒
ภาพที่ ๑๕	ภาพเครื่องสำหรับไหว้ครูและเครื่องดนตรี	๖๒
ภาพที่ ๑๖	ภาพการไหว้ครูของคณะ	๖๓
ภาพที่ ๑๗	ภาพการแสดงของนักแสดงคณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว	๖๔
ภาพที่ ๑๘	ภาพการแสดงรำสวดของนักแสดงชาย-หญิง	๖๕
ภาพที่ ๑๙	ภาพหัวหน้าคณะรำสวดบุญยิ่ง เจริญวงศ์ (นางบุญยิ่ง สะสมสิน)	๖๘
ภาพที่ ๒๐	ภาพการแต่งกายชาย-หญิง คณะรำสวดบุญยิ่ง เจริญวงศ์	๖๙
ภาพที่ ๒๑	ภาพการแสดงรำสวดของคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์	๗๑
ภาพที่ ๒๒	ภาพการแสดงของคณะในงานมหรธรรมวัฒนธรรมภาคกลาง	๗๔
ภาพที่ ๒๓	ภาพแผนผังวิธีการสวดในสมัยเริ่มแรก	๘๔
ภาพที่ ๒๔	ภาพแผนผังการเชื่อมโยงการแพร่กระจายการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด	๘๖
ภาพที่ ๒๕	ภาพการนำผ้าคล้องคอมาผูกเอวในการเล่นรำสวด	๙๑

สารบัญญภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ ๒๖	ภาพการแสดงรำสวดในงานบั้งเท็ง	๕๒
ภาพที่ ๒๗	ภาพการเล่นรำสวดของคณะหลานปู่หมอ ตำบลหนองโสน	๕๕
ภาพที่ ๒๘	ภาพการแสดงทำรำของผู้เล่นรำสวด	๑๐๐
ภาพที่ ๒๙	ภาพการสอนรำสวดของนายแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดตำบลหนองโสน	๑๐๑
ภาพที่ ๓๐	ภาพการฝึกรำสวดของชาวบ้านห้วงน้ำขาว โดยนายแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดตำบลหนองโสน เป็นผู้ฝึกให้	๑๐๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษา เมื่อเกิดมาก็ย่อมมีการแตกดับเป็นของธรรมดา สังขารร่างกายทั้งหลายเป็นของที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ดังนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นกับมนุษย์ จึงได้มีประเพณีเกี่ยวกับศพขึ้นมา นั่นคือการนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือนำไปตั้งที่วัด ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพที่จะปรึกษากันว่าสมควรจะนำศพไว้ที่ใด สำหรับประเพณีเรื่องการทำศพในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่นิยมนำศพไปตั้งไว้ที่วัด เนื่องจากจะมีความสะดวกมากกว่า และเป็นการแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพลงได้เป็นอันมาก

การสวดหน้าศพ หรือการสวดพระอภิธรรม เป็นขั้นตอนหนึ่งของประเพณีเรื่องการทำศพ เป็นเรื่องสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ จะได้พิจารณาในมรณานุสสติกัมมัฏฐาน คือ ให้มีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เพราะบทสวดกล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ทำนองว่าเมื่อเข้ายังเห็นหน้ากันอยู่ ตกตอนเย็นตายเสียแล้ว การสวดหน้าศพจะสวดตลอดทั้ง ๘ ค่ำ หรือ ๓ ค่ำก็ได้ ตามแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ ในสมัยก่อนนั้นมีการสวดหน้าศพกันเกือบตลอดทั้งคืน แต่ในปัจจุบันบทสวด จะใช้เวลาเพียง ๒ ชั่วโมงเท่านั้น

การเล่นรำสวด เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสวดหน้าศพ ของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เนื่องจากในสมัยก่อนชาวบ้านนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลกันหลายวัน หลังจากการสวดพระอภิธรรมจบแล้ว พระจะสวดบทสวดมาลัยต่อ เสมือนการอยู่เป็นเพื่อนศพ คนนิยมฟัง เนื่องจากท่วงทำนองเสียง ลีลา จังหวะของการสวดเป็นแบบแสดงละคร มุ่งสื่ออารมณ์แก่ผู้ฟังด้วยลีลาของเสียง ฟังสนุก มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นให้มีความเชื่อเรื่องโทษของการทำบาปประเภทต่างๆ ต่อมาเมื่อความเป็นอยู่วิถีชีวิตของชุมชนและสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทสวดพระมาลัยจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้พระเป็นผู้สวดมาเป็นฆราวาส ซึ่งเรียกว่า สวดคฤหัสถ์ และต่อมาเป็นรำสวด เพื่อเป็นเพื่อนศพ การเล่นรำสวด จึงเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้เล่นในงานศพหลังจากพระสวดอภิธรรม เพื่อจะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ ให้คลายโศกเศร้า

จังหวัดตราด เป็นจังหวัดหนึ่งที่เป็นที่ตั้งของคณะรำสวดที่มีชื่อเสียง จำนวนหลายคณะ และเป็นถิ่นนิยมของคนจังหวัดตราด และจังหวัดใกล้เคียง มีคณะตั้งอยู่ในหลายอำเภอได้แก่

อำเภอเมืองตราด อำเภอแหลมงอบ อำเภอเขาสมิง และกิ่งอำเภอเกาะช้าง การเล่นรำสวดเป็นอาชีพที่ทำรายได้ โดยการที่ผู้เล่นหรือนักสวดที่รวมกันเป็นคณะนี้จะรับจ้างรำสวดในงานศพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอแหลมงอบและอำเภอเขาสมิงมีผู้รู้ซึ่งเป็น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาการแสดงรำสวด ของจังหวัดตราด เป็นผู้ที่มีความสามารถดำเนินการถ่ายทอดความรู้ ด้วยวิธีการสอนสาธิตและการฝึกปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา การเล่นรำสวดในอำเภอเมืองตราด อำเภอแหลมงอบ อำเภอเขาสมิง และกิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ว่ามีประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจายการเล่นรำสวดอย่างไร มีวิธีการแสดงวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้กับคนรุ่นหลัง รวมทั้งการศึกษาองค์ความรู้ คุณค่าและภูมิปัญญาของการเล่นรำสวด ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการเล่นรำสวดต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการเล่นรำสวด ในจังหวัดตราดในประเด็นต่างๆ ดังนี้
  - ๑.๑ ประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจาย
  - ๑.๒ วิธีการแสดง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้
๒. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังนี้

๑. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชนโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย งานเขียน วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

๒. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามเป็นหลัก โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

๒.๑ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non participant Observation) เป็นการสังเกตสภาพโดยส่วนรวม และเหตุการณ์ทั่วไปในตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ ตำบลวังตะเคียน ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง และตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

๒.๒ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant Observation) จะใช้กับการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น การแสดงรำสวดในงานศพ หรือการสาธิตการแสดงรำสวดกับกลุ่มเยาวชน

๒.๓ การสัมภาษณ์ (Interview) สัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญ (Key - informants) และ สัมภาษณ์แบบกลุ่ม โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๓.๑ นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพโดยทั่วไปของตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ตำบลวังตะเคียน ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง และตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด และคณะราษฎร มาเรียบเรียง วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการแพร่กระจาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเล่นรำสวด

๓.๒ นำข้อมูลจากการบันทึกเสียง และสัมภาษณ์มาถอดความจากเทปบันทึกเสียง มารวบรวมแล้วแยกเป็นหมวดหมู่

๓.๓ นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การเล่นรำสวด หมายถึง การละเล่นพื้นบ้านที่ใช้เล่นในงานศพหลังจากพระสวดอภิธรรม

คณะราษฎร หมายถึง การรวมกลุ่มของคนที่เล่นรำสวดที่ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ตำบลท่าโสมและตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

ขั้นตอนการแสดง หมายถึง การลำดับการแสดงก่อนหลังอย่างเป็นระบบ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยการเล่นรำสวดในตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ตำบลท่าโสมและตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด (อำเภอละ ๑ คณะ) โดยมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือ

๑. ผู้รู้คนสำคัญ (Key - informants) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของครุภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ตำบลท่าโสมและตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

๒. คณะราษฎร ประกอบด้วย หัวหน้าคณะ ผู้แสดง ผู้เขียนบท ผู้ฝึก นักดนตรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยการเล่นรำสวด ในจังหวัดตราด ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

๑. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์
- ศึกษาวิเคราะห์ ความหมายของเนื้อหาเพลงการเล่นรำสวด
- สรุปผล เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๒. การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ที่ใช้ประกอบกันดังรายละเอียดที่กล่าวข้างต้นแล้ว เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของข้อมูลโดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล และด้านวิธีการเก็บข้อมูล (การสำรวจ สัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาและขั้นตอนของการเล่นรำสวด อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา อนุรักษ์ และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นให้แก่คนรุ่นหลัง

๒. เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รายงานวิจัย การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

๒. ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และส่งเสริมการเล่นรำสวด ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นของคนภาคตะวันออกให้คงอยู่ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเล่นร่ำสวดในจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวทางและความคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการตาย

ม.จ.พูนพิศสมัย ดิสกุล (๒๕๒๒) ได้กล่าวว่า ตามคติของพระพุทธศาสนาถือความจริงว่าสังขารร่างกายปรุงแต่งขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ๑. ดิน (เนื้อ หนัง กระดูก) ๒. น้ำ (น้ำเลือด น้ำเหลือง น้ำลาย) ๓. ลม (อากาศหายใจเข้าออก) ๔. ไฟ (ความร้อนความอบอุ่นในตัว) เป็นที่อยู่อาศัยของชีวิต อันมีอยู่สั้นยาวตามอายุ เมื่อชีวิตได้ละทิ้งแล้ว สังขารที่เหลือก็หาไม่มีประโยชน์อันใดแก่ผู้ใดไม่ เพราะเห็นได้ว่ามีแต่ทรุคโทรม หลุดหักไปตามลำดับการ ฉะนั้นการเผาศพให้สิ้นเรื่องจึงเป็นการดีด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ๑. หมดห่วงใยแก่ผู้อยู่หลัง ๒. ไม่เหลืออยู่ให้เป็นที่กีดขวางแก่ผู้ใดในที่ใดๆ ๓. เป็นความสะอาดที่หมดเชื้อโรคร้าย

วิชากรณ์ แสงมณีและประเสริฐ ลีวานันท์ (๒๕๓๕) ได้กล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับการตายและแบ่งการตายออกเป็น ๒ อย่างคือ ตายโดยอายุขัย และตายในเวลาที่ยังไม่สมควรตาย เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะต้องทำอะไรบ้าง ข้อที่ต้องปฏิบัติเมื่อตายโดยผิดธรรมชาติ การจัดการศพ การอาบน้ำศพ การตราสัง การสวดศพ และค่าใช้จ่ายในการทำศพ ป่าช้า หรือที่เผาศพสมัยก่อนวันเผาศพ

๒. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณี และพิธีกรรม

กิ่งแก้ว อัดถากร (๒๕๒๐) กล่าวถึงพิธีกรรมว่าเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคลอยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ ๒ ประการคือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ในสังคมไทย มักมีการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอนับตั้งแต่เกิดจนตาย

สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๓๒) กล่าวถึงระดับของประเพณีเอาไว้ในหนังสือ ร่องรำทำเพลง : คนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยามว่า นักปราชญ์ราชบัณฑิต และนักวิชาการ มักจะแยกประเพณีออกเป็น ๒ ระดับคือ ประเพณีราษฎร์ ซึ่งหมายถึง ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ในผู้คนระดับชาวบ้านตามท้องถิ่นต่างๆ และประเพณีหลวง ซึ่งเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติโดยเจ้านายเชื้อพระวงศ์ชนชั้นปกครองและชนชั้นสูง ที่มีศูนย์กลางอยู่ในสังคมเมือง แต่ละประเพณีคู่นี้มิได้แยกกันอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพราะต่างก็มีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันตลอดเวลา

สุเมธ เมธาวิทยานุกูล (๒๕๓๒) กล่าวถึงลักษณะของพิธีกรรมเอาไว้ในหนังสือสังกัปกวีกรรมว่า พิธีกรรมเป็นการกระทำที่คนเราสมมุติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป พิธีกรรมมีลักษณะสำคัญอยู่สองประการคือ สัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความจริงใจ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจและความเชื่อ

สุกัญญา สุจนายา (๒๕๔๕) ได้กล่าวถึงลักษณะของเพลงพื้นบ้าน การแบ่งประเภทเพลงพื้นบ้าน พัฒนาการของเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนบทบาทของเพลงพื้นบ้านในสังคมไทย เช่น เพลงประกอบพิธีกรรม คือ เพลงที่ใช้ร้องประกอบในพิธีกรรม ซึ่งมีทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมตามปฏิทิน และพิธีรักษาโรค ในพิธีกรรมดังกล่าวเพลงประกอบพิธีกรรมจะเป็นส่วนสำคัญยิ่งเพราะได้สรุปจุดประสงค์หรือหลักการในการทำพิธีนั้นๆ ไว้ในบทร้อง ส่วนดนตรีที่บรรเลงประกอบก็ช่วยให้ผู้เข้าร่วมในพิธีเกิดอารมณ์คล้อยตาม

เพลงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ บทเพลง บทสวดขวัญในพิธีทำขวัญเด็ก พิธีโกนจุก พิธีบวชนาค และพิธีแต่งงาน เพลงกันตรึม (สุรินทร์) เพลงสวดคฤหัสถ์ (ภาคกลาง) สวดมาลัย (นครศรีธรรมราช, กาญจนบุรี) กาหลอ (ภาคใต้) เพลงดุ่มโมง (สุรินทร์) ซึ่งร้องในงานศพ เป็นต้น

ปรมินทร์ จารูร (๒๕๔๑) ได้ศึกษา ทำนองสวดพระมาลัยของชาวหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีสวดพระมาลัยในงานศพเป็นประเพณีสวดอ่านที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับประเพณีสวดพระมาลัยอย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งทรงออกกฏห้ามพระสงฆ์สวดพระมาลัย จากนั้น ประเพณีสวดพระมาลัยก็เสื่อมความนิยมลงเรื่อยมา ประเพณีสวดพระมาลัยที่ยังหลงเหลืออยู่ที่บ้านหนองขาว ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติยาวนานมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ผู้สวดคือฆราวาส สวดโดยใช้อุปกรณ์ชุดเดียวกับที่พระสงฆ์ใช้สวดพระอภิธรรม มีขั้นตอนในการสวดที่ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ใช้บทสวดจากคัมภีร์สวดพระมาลัยฉบับ ส.ธรรมภักดีเป็นหลัก บทสวดแต่ด้วยคำประพันธ์ที่มีรูปแบบคล้ายภาพต่างๆ หลายชนิด มีเนื้อหาเกี่ยวกับบาปบุญและนรก สวรรค์ ปัจจุบัน ชาวหนองขาวมีทำนองสวดพระมาลัยรวมทั้งสิ้น ๒๒ ทำนอง จำแนกได้เป็นทำนองสวดพระธรรม ๒ ทำนอง ทำนองเก่า ๕ ทำนอง และทำนองล้านอก ๑๕ ทำนอง

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๓๐) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง ที่เป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียนในแผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ทั้งในด้านรูปแบบเนื้อหา และพัฒนาการ โดยเน้นศึกษาในฐานะที่เป็นประเภทวรรณกรรม ประเภทหนึ่ง กลอนสวดมีความสัมพันธ์กับประเพณีการสวดอ่านของไทยและเกี่ยวข้องกับการสวดมหาชาติ การสวดพระมาลัย การสวดโห่เห้ววิหาราย และการแสดงทางศาสนาอื่นๆ ได้แก่ จำอวดพระ การสวดคฤหัสถ์ การสวดลำ จากการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีการอ่านของภาคกลาง ประเพณีการอ่านในภูมิภาคอื่นๆ อาจสรุปได้ว่า ประเพณีการอ่านวรรณกรรมของไทยในภูมิภาคต่างๆ ในอดีตมีลักษณะร่วมกันคือมีกำเนิดจากวัด ต่อมาจึงแพร่ออกไปยังบ้านเรือนเมื่อมีพิธีเช่น งานศพหรือเมื่อมีเวลาว่างจากการงาน ผู้สวดเดิมเป็นพระ ต่อมาฆราวาสซึ่งเคยบวชเรียนและสามารถอ่านหนังสือออกเป็นผู้สวด วรรณกรรมที่นำมาสวดเป็นร้อยกรอง ทำให้การสวดมีท่วงทำนองไพเราะเพราะพริ้ง ส่วนฉันทลักษณ์นิยมแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ภาคอีสานนิยมกลอนอ่าน ภาคเหนือนิยมคำวซอภาคใต้และภาคกลางนิยมกาพย์ วรรณกรรมที่นิยมอ่านเดิมนิยมชาดกที่มุ่งให้คติธรรมและนิทานพื้นบ้าน ต่อมามีการแต่งเรื่องเลียนแบบชาดกและมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ มากขึ้น กลอนสวดของภาคกลางมีทั้งประเภทที่สอนคติธรรมโดยตรงและคติธรรมโดยอ้อม มีกติกาวรรณกรรมได้แก่ การเป็นวรรณกรรมคำสอนของวัด การดำเนินเรื่องแสดงว่าชีวิตถูกกำหนดแล้วด้วยบุรพกรรม การเล่าเรื่องโดยให้ผู้ฟังรู้เรื่องล่วงหน้าของตัวละคร การใช้กลวิธีให้ผู้สวดเป็นผู้เล่าเรื่อง และเล่าเรื่องโดยสลับไปมาระหว่างโลกจินตนาการและโลกแห่งความจริง นอกจากนี้ อนุภาคในกลอนสวดยังมีลักษณะของการผสมผสานอนุภาคจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ

กลอนสวดมีวิวัฒนาการเป็น ๒ ยุค คือยุคเก่าและยุคความใหม่ เมื่อถึงยุคที่มีการพิมพ์ กลอนสวดและประเพณีการสวดอ่านได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยีทางการพิมพ์ทำให้การสวดอ่านน้อยลงและกลอนสวดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการสวดอ่านก็เริ่มเสื่อมสลายลงไปด้วย

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมานั้น ได้แสดงว่าการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับความตาย มีอยู่หลากหลายประเด็น ซึ่งข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้ประโยชน์ทั้งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นแนวทางประกอบการวิเคราะห์ การศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

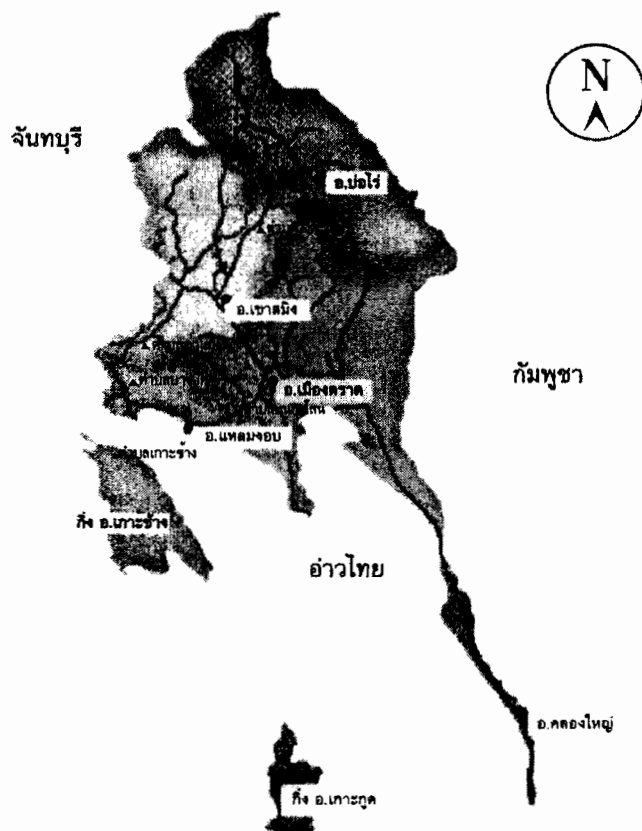
บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของตำบลที่ศึกษาการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

ตราด เป็นจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกของไทย ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๓๑๕ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๒,๘๑๕ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ อำเภอ กับ ๒ กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองตราด อำเภอเขาสมิง อำเภอแหลมงอบ อำเภอคลองใหญ่ อำเภอบ่อไร่ กิ่งอำเภอเกาะกูด และกิ่งอำเภอเกาะช้าง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดจันทบุรี และประเทศกัมพูชา
ทิศใต้	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นเส้นกั้นเขตแดน ตั้งแต่ตอนกลางของจังหวัด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดจันทบุรี มีแม่น้ำเวฬุเป็นเส้นกั้นเขตแดน

แผนที่จังหวัดตราด

ภาพที่ ๑ แผนที่จังหวัดตราด

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ผู้วิจัยขอกล่าวถึงสภาพทั่วไปของตำบล และหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ในตำบลที่ผู้วิจัยศึกษาประกอบด้วย คณะรำสวดจาก ๕ ตำบล ใน ๔ อำเภอ ได้แก่ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลวังตะเคียน ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง ตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ และตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง มีดังนี้

๑. ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด

๑.๑ **ที่ตั้งและอาณาเขต** : คณะรำสวด ของตำบลหนองโสน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด มีหัวหน้าคณะและนักแสดงรำสวดอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลหนองโสน ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลท่าโสม	อำเภอเขาสมิง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลห้วยน้ำขาว และหนองคันทรัง	อำเภอเมืองตราด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลหนองเสม็ด และตำบลวังกระแจะ	อำเภอเมืองตราด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลบางปัด	อำเภอแหลมงอบ

ตำบลหนองโสนมีการแบ่งการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน

๑.๒ **ประวัติหมู่บ้านในตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด**

๑. **หมู่บ้านหนองโสนบน** หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่า ๓๐๐ ปี ตามตำนานเล่าว่าเดิมสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นหนองน้ำหรือบึงใหญ่ บริเวณริมหนองมีต้นโสนขึ้นมากมายตลอดปีเพราะน้ำไม่แห้ง มีปลาชุกชุม ชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ หนองน้ำ เพราะอุดมสมบูรณ์ หากินง่าย นำสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย มากินน้ำได้สะดวก ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านหนองโสน" ต่อมาเมื่อประชากรมากขึ้น จึงแยกหมู่บ้านออกเป็น ๒ หมู่บ้านคือ บ้านหนองโสน และบ้านแหลมดอง

บ้านหนองโสน

หนอง หมายถึง แอ่งน้ำ

โสน หมายถึง ต้นโสนเป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง *Sesbania javanica* ในวงศ์ Leguminosae ใบเล็กๆ คล้ายใบมะขาม มักขึ้นอยู่ในน้ำ มีดอกสีเหลืองใช้เป็นผัก เช่น ทำผักจิ้ม น้ำพริก หรือนำมาทำขนมหวานได้

บ้านหนองโสน หมายถึง บ้านที่มีลักษณะพื้นที่เป็นหนองน้ำ บริเวณริมหนองน้ำมีต้นโสนขึ้นมาก

๒. หมู่บ้านแหลมตอง หมู่ที่ ๒ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่า ๓๐๐ ปี เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านหนองโสน โดยอยู่บริเวณตอนล่างของหมู่บ้านหนองโสน ลึกเข้าไปจากถนนสายตราด - แหลมงอบ ทางทิศใต้ ประมาณ ๒ กิโลเมตร มีสภาพเป็นท้องนา มีประชากรอาศัยอยู่ไม่มากนัก มีอาชีพในการทำนา ทำสวน เมื่อมีประชากรมากขึ้นจึงแบ่งการปกครองเป็น ๒ หมู่บ้าน เรียกว่าบ้านแหลมตอง เพราะสภาพพื้นที่เป็นแหลมยื่นออกไปในท้องนา และมีต้นตองหรือต้นกะพ้อขึ้นหนาแน่น แต่ปัจจุบันชาวบ้านนิยมเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านไทรทองเพราะมีวัดประจำหมู่บ้าน ชื่อ วัดไทรทอง (เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีก่อนบริเวณนั้นมีต้นไทรทองขึ้นอยู่มาก ปัจจุบันมีให้เห็นเพียงเล็กน้อย) มีปรากฏการณ์แปลกๆ คือเมื่อต้นไทรทองต้นใหญ่หักโค่น วัดเกือบร้าง ผู้คนพากันคิดว่า ไทรทอง มีอิทธิฤทธิ์จึงพากันกราบไหว้บูชาและถือว่า เป็นต้นไม้สิริมงคล

บ้านแหลมตอง

แหลม หมายถึง แผ่นดินหรือภูเขาที่ยื่นล้ำออกไป

ตอง หมายถึง ต้นตอง (ภาษาถิ่น หมายถึง ต้นกะพ้อ) เป็นปาล์มชนิดหนึ่ง Licualasp ในวงศ์ Palmae ลำต้นโตราวเท่าแขน สูงเต็มที่ ๔ เมตร ใบแตกเป็นแฉกเล็กกว้างยาวราว ๖๐ - ๑๑๐ เซนติเมตร นิยมใช้ห่อได้ และขนมอบต้มมัด

บ้านแหลมตอง หมายถึง หมู่บ้านที่มีลักษณะพื้นที่เป็นแหลม บริเวณนั้นมีต้นตองกะพ้อขึ้นมากมาย

๓. หมู่บ้านโพรงลำบิด หมู่ที่ ๓ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่า ๒๐๐ ปี ตามตำนานเล่าว่า เดิมชื่อ บ้านดงลำบิด เพราะมีต้นลำบิดขึ้นมากมาย คนสมัยโบราณเรียกว่า ดง (ดง หมายถึง ที่ที่มีต้นไม้ชนิดเดียวกันขึ้นมากๆ เช่น ดงมะพร้าว ป่าดงดิบ) ต่อมาอาจพูดเพี้ยนจากดงลำบิด เป็นพงลำบิดและโพรงลำบิดซึ่งความหมายเปลี่ยนไปกลายเป็นต้นลำบิดที่มีลำต้นเป็นโพรง

โพรง หมายถึง ดง หรือ พง เป็นบริเวณที่มีต้นไม้ชนิดเดียวกันขึ้นเป็นจำนวนมาก

ลำบิด หมายถึง ต้นลำบิดเป็นไม้เถากิ่งขึ้นคั่น ลักษณะลำต้นจะบิดเป็นเกลียวไปจนถึงยอด

บ้านโพรงลำบิด หมายถึง หมู่บ้านที่มีต้นลำบิดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

๔. หมู่บ้านสระบัว หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่า ๓๐๐ ปี ตามตำนานเล่าว่าเดิมสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านมีหนองน้ำหรือสระน้ำขนาดใหญ่ บริเวณสระน้ำมีต้นบัวขึ้นเต็มสระ ชาวบ้านจึงเรียกว่าบ้านสระบัว

บ้านสระบัว

สระ หมายถึง แอ่งน้ำขนาดใหญ่ซึ่งเป็นเองหรือคนขุด

บัว หมายถึง ต้นบัวเป็นพันธุ์ไม้น้ำ ในวงศ์ *Nymphaeaceae* มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบเป็นแผ่นรูปกลมๆ ก้านใบและก้านดอกยาว ชูใบหรือดอกพ้นผิวน้ำถ้ามีดอกเป็นดอกเดี่ยว มีสีต่างๆ ดอกจะบานโผล่พ้นผิวน้ำ มี ๓ สกุล คือ บัวหลวง บัวสาย และบัวกระดัง

บ้านสระบัว หมายถึง หมู่บ้านที่มีลักษณะพื้นที่เป็นสระน้ำ บริเวณสระน้ำมีต้นบัวขึ้นมากมาย

๕. หมู่บ้านหนองโพรง หมู่ที่ ๕ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ ปี ตามตำนานเล่าว่า มีต้นอินทนิลขนาดใหญ่ล้อมขวางลำราง ต้นอินทนิลใหญ่นั้นมีลักษณะเป็นโพรงกลางลำต้น น้ำจึงสามารถไหลผ่านได้สะดวก น้ำที่ไหลผ่านโพรงต้นอินทนิลมาจากหนองน้ำในละแวกใกล้เคียงคนจึงพากันเรียกว่า หนองโพรง เมื่อมีการจัดตั้งหมู่บ้านจึงเรียกว่าบ้านหนองโพรง ปัจจุบันบ้านหนองโพรงเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่จึงแบ่งการปกครองเป็น ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๕ บ้านหนองโพรง และหมู่ที่ ๖ บ้านหินโคร่ง

บ้านหนองโพรง

หนอง หมายถึง แอ่งน้ำ

โพรง หมายถึง ช่องที่กลวงเข้าไป

บ้านหนองโพรง หมายถึง หมู่บ้านที่มีลักษณะพื้นที่เป็นหนองน้ำ น้ำจากหนองน้ำไหลผ่านโพรงของต้นไม้สู่ลำราง (คลองเล็กๆ)

๖. หมู่บ้านหินโคร่ง หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองโสน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาช้านานหลายร้อยปี เช่นเดียวกับบ้านสระบัว ตามตำนานเล่าว่า เดิมอยู่หมู่บ้านเดียวกับบ้านหนองโพรงอยู่ทางตอนเหนือสุดของบ้านหนองโพรง สุดเขตตำบลหนองโสน อยู่ติดกับเขาระกำ (อ่างเก็บน้ำเขาระกำ) ตำบลหนองเสม็ด มีประชากรอาศัยอยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ บริเวณหมู่บ้านมีหินก้อนใหญ่รูปร่างคล้ายเสือโคร่ง เมื่อตั้งชื่อหมู่บ้านจึงเรียกว่า บ้านหินโคร่ง

บ้านหินโคร่ง

หิน หมายถึง มวลของแข็งที่ประกอบด้วยแร่ชนิดเดียว หรือหลายชนิดรวมกันอยู่ตามธรรมชาติ

โคร่ง หมายถึง เสือโคร่ง *Felis tigris* เป็นสัตว์สี่เท้า ในวงศ์ *Felidae* รูปร่างคล้ายแมวดุร้าย ชอบกินสัตว์อื่นเป็นอาหาร มีขนาดใหญ่ลาดพาดกลอน

บ้านหินโคร่ง หมายถึง หมู่บ้านที่มีหินขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายเสือโคร่ง

๑. หมู่บ้านปลายคลองน้ำเชี่ยว หมู่ที่ ๗ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่าร้อยปี ตามตำนานเล่าว่า มีคลองน้ำเชี่ยวไหลผ่านหมู่บ้าน ฟังหนึ่งเป็นเขตตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ อีกฟังหนึ่งเป็นเขตตำบลหนองโสน หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณปากคลองน้ำเชี่ยว ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านปลายคลองน้ำเชี่ยว

น้ำเชี่ยว หมายถึง อากาศที่สายน้ำไหลแรง เรียกว่า น้ำไหลเชี่ยว บ้านปลายคลองน้ำเชี่ยว หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองน้ำในคลองไหลเชี่ยว

๘. หมู่บ้านพรงจาก หมู่ที่ ๘ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่า ๒๐๐ ปี และหมู่บ้านนี้อยู่ติดกับชายน้ำเค็ม มีต้นจากขึ้นมากมาย เดิมน่าจะชื่อ บ้านพงจาก เพราะคำว่า พงหมายถึงคองหญ้าหรือคองไม้ชนิดเดียวกันที่ขึ้นเป็นหมู่ๆ คองจาก หมายถึง ต้นจากที่ขึ้นเป็นหมู่ๆ ภาษาเขียนอาจเพี้ยนไปจากคำว่า บ้านพงจาก เป็นบ้านพรงจาก

พรง หมายถึง พง, ที่ซึ่งมีต้นไม้ชนิดใดอย่างหนึ่งขึ้นหนาแน่น

จาก หมายถึง ต้นจาก เป็นพรรณไม้ชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นกออยู่ตามป่าเลนหรือโคลน ริมฝั่งตื้นๆ ใบใช้มุงหลังคาและกรุฝาออกดอกเป็นช่อยาว ลูกรวมเป็นกระจุกหรือทะลายนกินได้ เรียกว่า ลูกจาก

บ้านพรงจาก หมายถึง หมู่บ้านที่มีต้นจากขึ้นมากมาย

๒. ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

๒.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต : คณะราษฎร ของตำบลวังตะเคียน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด มีหัวหน้าคณะและนักแสดงราษฎรอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลวังตะเคียน ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบ่อไร่

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลทุ่งนนทรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองตราด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลเทพนิมิต , ตำบลสะตอ

ตำบลวังตะเคียน แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ หมู่บ้าน ชื่อของตำบลวังตะเคียนมีที่มาจากที่ว่าตำบลนี้มีแม่น้ำไหลผ่าน ช่วงหนึ่งของแม่น้ำมีห้วงน้ำลึก เรียกว่า วัง บริเวณนี้มีต้นตะเคียนขึ้นอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่าวังตะเคียน และได้ตั้งเป็นชื่อของตำบลขึ้นมา

๒.๒ ประวัติหมู่บ้านในตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

๑. หมู่บ้านบ้านโป่ง หมู่ที่ ๑ ตำบลวังตะเคียน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาประมาณ ๓๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากหลายจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ นับถือศาสนาพุทธ เดิมหมู่บ้านนี้มีพื้นที่เป็นป่าโป่ง มีสัตว์ป่าชุกชุม และมีน้ำตลอดปี ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่า "บ้านโป่ง" หมายถึงหมู่บ้านที่มีดินโป่งจำนวนมาก ดินโป่ง หมายถึงดินที่มีรสเค็มตามป่า

๒. หมู่บ้านหม้อ หมู่ที่ ๒ ตำบลวังตะเคียน เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งมาประมาณ ๓๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ และนับถือศาสนาพุทธ สมัยก่อนนั้นหมู่บ้านมีต้นค้อขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านค้อ แต่เขียนเป็น "หมู่บ้านหม้อ" ดังนั้น หม้อ จึงมาจากคำว่า ค้อ ซึ่งหมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้ใหญ่ ผลกินได้ มีน้ำมันมาก ยางราคาแพง หมู่บ้านหม้อ จึงหมายถึงหมู่บ้านที่มีต้นค้อขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

๓. หมู่บ้านศรีบัวทอง หมู่ที่ ๓ ตำบลวังตะเคียน เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งมาประมาณ ๓๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ และนับถือศาสนาพุทธ ชื่อของหมู่บ้านจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เดิมเป็นแขวงศรีบัวทอง มีพระยาจางวาง (ไม่ทราบชื่อ) เป็นผู้ปกครอง และเคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเขาสมิงมาก่อน (ประมาณปี พ.ศ.๒๔๔๒) นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าอีกว่า แต่เดิมวัดศรีบัวทอง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๓๔๕ เดิมไม่มีอุโบสถ เมื่อพระภิกษุสงฆ์จะทำสังฆกรรมบนแพลอยน้ำ ขณะทำพิธีได้ปรากฏบัวสีทองขึ้นมาเหนือน้ำ ต่อมา เมื่อมีการก่อสร้างอุโบสถแล้วเสร็จ บัวสีทองนั้นก็ตาย และน้ำในแอ่งก็แห้งไป ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านสีบัวทอง"

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเป็นประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอีกเรื่องหนึ่งคือ ในสมัยก่อนมีพระสงฆ์ที่วัดในหมู่บ้านนี้รูปหนึ่ง แสดงปาฏิหาริย์ โดยตัวท่านอยู่ที่วัดนี้ แต่สามารถมีร่างไปบิณฑบาตในกรุงเทพฯ ได้ และมีคนนำดอกบัวสีทองมาถวาย จึงนำกลับมาที่วัด ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านศรีบัวทอง"

ดังนั้นจากเรื่องเล่าดังกล่าวข้างต้น แสดงว่า หมู่บ้านศรีบัวทอง หมายถึงหมู่บ้านที่เคยมีบัวสีทองในบริเวณหมู่บ้านนี้

๔. หมู่บ้านแก่งหิน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังตะเคียน หมู่บ้านนี้มีผู้ก่อตั้งชื่อ นาย รุ่ง (ไม่ทราบนามสกุล) อดีตกำนันตำบลวังตะเคียน ก่อตั้งมา ประมาณ ๖๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ นับถือศาสนาพุทธ เดิมเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านอ่างชัยเปิม สมัยก่อนหมู่บ้านนี้มีหินขวางทางน้ำอยู่หรือที่เรียกว่า แก่ง จะเห็นแครงได้ในหน้าแล้ง พอฤดูฝนจะมองไม่เห็นเพราะน้ำท่วม น้ำเชี่ยวกรากมาก คนที่จะเล่นเรือจะต้องรู้เส้นทางน้ำเป็นอย่างดี และมักจะเกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง จนถึงเสียชีวิตก็มี ชาวบ้านจึง เรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า

"บ้านแก่งหิน" ปัจจุบันจะมองไม่เห็นแก่งแล้ว เพราะดินโคลนได้ไหลมาทับถม เนื่องจากมีการทำเหมืองถ่านหินจากด้านอำเภอบ่อไร่ หมู่บ้านแก่งหิน หมายถึง หมู่บ้านที่มีหินตั้งขวางทางน้ำ

๕. หมู่บ้านตากแวง หมู่ที่ ๕ ตำบลวังตะเคียน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานประมาณ ๓๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้แยกมาจากหมู่บ้านซ้อ หมู่ที่ ๒ ตำบลวังตะเคียน โดยผู้ก่อตั้งคือ นายสง่า มิตถกรรมณะ และนายประสิทธิ์ รอมาลี ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจาก จังหวัดระยอง และจังหวัดสมุทรปราการ ประกอบอาชีพ ทำสวน ทำไร่ เดิมหมู่บ้านนี้มีเนินเขาสูง ชื่อ เขาตากแวง จะมีน้ำซึมไหลออกมา น้ำบริเวณเนินเขามีรสขมใช้ดื่มไม่ได้ คนของ ซึ่งเป็นคนพื้นบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านตากแวง"

ตาก หมายถึง น้ำ (ภาษาของ) หมู่บ้านตากแวง หมายถึง หมู่บ้านที่น้ำมีรสขมใช้ดื่มไม่ได้

๖. หมู่บ้านทุ่งพิศ หมู่ที่ ๖ ตำบลวังตะเคียน ชื่อเดิมของหมู่บ้านนี้คือ บ้านทุ่งพิศ ไม่ทราบใครเป็นผู้ก่อตั้ง ตั้งมานาน ๑๐๐ กว่าปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ สวนยาง นับถือศาสนาพุทธ มีเรื่องเล่าจากคนในหมู่บ้าน ๒ เรื่องคือ

เรื่องที่หนึ่ง เดิมหมู่บ้านแห่งนี้เต็มไปด้วยพืชภัยต่างๆ มีทั้งสัตว์ร้าย ไข้ป่า (ยุง) และ ยังมีบุคคลที่ใช้คาถาอาคมหรือไสยศาสตร์อีกด้วย ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านทุ่งพิศ" และเรียกเพี้ยนมาเป็น "บ้านทุ่งพิศ" ในปัจจุบัน

เรื่องที่สอง หมู่บ้านนี้ก่อตั้งมานานประมาณ ๑๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดนครราชสีมา ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา และนับถือศาสนาพุทธ พิศ มาจากภาษาของ แปลว่า หาย เมื่อก่อนนี้ใครที่นำสัตว์ไปเลี้ยงในทุ่งของหมู่บ้าน สัตว์เหล่านั้นจะหายไปหมด โดยไม่ทราบสาเหตุ เช่น เคยมีชาวบ้านนำควายเข้าไปเลี้ยงในทุ่งปรากฏว่าควายหายไปทั้งคู่ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านทุ่งพิศ"

ดังนั้นหมู่บ้านทุ่งพิศ จึงมีสองความหมายคือ ทุ่ง หมายถึง ที่ราบโล่ง

พิศ หมายถึง - พิศ คือ สิ่งที่ทำให้เจ็บปวด หรือตาย

- หาย (ภาษาของ)

หมู่บ้านทุ่งพิศ หมายถึง หมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นทุ่งและมีสิ่งที่มีพิษอยู่ หรือหมายถึงหมู่บ้านที่สัตว์หายไปที่ทุ่งของหมู่บ้านนี้

๗. หมู่บ้านยายแห หมู่ที่ ๗ ตำบลวังตะเคียน หมู่บ้านนี้เดิมรวมกับหมู่บ้านที่ ๔ บ้านแก่งหิน ตำบลวังตะเคียน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ทางราชการได้ประกาศตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่และตั้งชื่อว่า "บ้านยายแห" ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านจอก ตำบลเนินโพธิ์ อำเภอครสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ นับถือศาสนา

พุทธ มีเรื่องเล่าว่า สมัยก่อนนั้น พื้นที่เดิมของหมู่บ้านเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก ครอบครัวยุคแรกของยายแห่ได้มานุกเบิกและอาศัยอยู่เป็นครอบครัวแรก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านยายแห่"

๓. ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

๓.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต : ณะระรัสวด ของตำบลท่าโสม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด มีหัวหน้าคณะและนักแสดงรัสวดอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลท่าโสม ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลแสนตุง ,อำเภอขลุ้ง จังหวัดจันทบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแหลมงอบ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลเขาสมิง อำเภอแหลมงอบ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอแหลมงอบ

ตำบลท่าโสม แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ หมู่บ้าน

๓.๒ ประวัติหมู่บ้านในตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

๑. หมู่บ้านท่าโสม หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าโสม เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งมานาน ๒๐๐ กว่าปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ นับถือศาสนาพุทธ เดิมหมู่บ้านนี้ มีห้วยโสมขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากและที่หมู่บ้านนี้อยู่ติดกับทะเลจึงมีท่าเรืออยู่ด้วย ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านท่าโสม" หมายถึง หมู่บ้านที่ห้วยโสมจำนวนมากและมีท่าเรืออยู่ด้วย

๒. หมู่บ้านละมับ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าโสม หมู่บ้านนี้เดิมชื่อหมู่บ้านลับมิด เพราะในสมัยก่อน ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้จะออกจากบ้านไปดักจับหมูที่บ้านสลัก (สลักฆ่าหมูในอดีต) เพื่อนำไปเป็นอาหาร และก่อนจะไปต้องนำมิดมาลับเพื่อเตรียมไปฆ่าหมูที่ดักจับได้ ชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านลับมิด" และได้เรียกเพี้ยนเป็น "บ้านละมับ" ในเวลาต่อมา ดังนั้นหมู่บ้านละมับ หมายถึง หมู่บ้านที่ชาวบ้านนำมิดมาลับเพื่อเตรียมไปฆ่าหมูที่จับได้ที่หมู่บ้านสลัก

๓. หมู่บ้านสลัก หมู่ที่ ๓ ตำบลท่าโสม หมู่บ้านนี้ตั้งมานานประมาณ ๓๐๐ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน นับถือศาสนาพุทธ เดิมหมู่บ้านนี้เป็นป่ารกทึบ มีห้วยป่าชุกชุมมาก ชาวบ้านจะมาช่วยกันดักจับหมูป่าเพื่อนำไปทำเป็นอาหาร ซึ่งชาวบ้านเรียกวิธีดักจับหมูป่านี้ว่า "สลัก" เมื่อจับได้แล้วก็จะฆ่าหมูที่หมู่บ้านนี้ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านสลักฆ่าหมู" และต่อมา ในปัจจุบันได้เรียกเพียงสั้นๆ ว่า "บ้านสลัก" หมู่บ้านสลัก หมายถึง หมู่บ้านที่เคยมีการดักจับหมูป่า แล้วฆ่าเพื่อนำไปเป็นอาหาร

๔. หมู่บ้านอ่างกะปอง หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าโสม หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ ๑๐๐ กว่าปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำประมง นับถือศาสนาพุทธ เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า อ่างทอง

เพราะชาวบ้านพบทองคำในอ่างน้ำธรรมชาติที่หมู่บ้านนี้ และเนื่องจากที่กันอย่างมีรูปลักษณ์ๆ ปล่อง
อยู่มากมาย ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านมาเป็น บ้านอ่างกะปล่อง และเป็น "อ่างกะป่อง"

หมู่บ้านอ่างกะป่อง อ่าง หมายถึง ภาชนะใหญ่เตี้ย ปากผาย

กะ มาจากคำว่า คล้ายกับ

ป่อง หมายถึง โป่ง, พอง ในที่นี้เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า ปล่อง หมายถึง ช่องทะลุ, โป่ง

หมู่บ้านอ่างกะป่อง หมายถึง หมู่บ้านที่มีอ่างน้ำที่มีรูพรุนคล้ายปล่องอยู่

๕. หมู่บ้านน้ำตก หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าโสม หมู่บ้านนี้เดิมชื่อ บ้านตาห่วย เพราะตา
ห่วยได้เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ในระยะเริ่มแรกและที่หมู่บ้านนี้มีน้ำตกอยู่ด้วย ในสมัยก่อนนั้น
ยังไม่มีถนนเข้าหมู่บ้าน มีแต่ทางลากซุง ต่อมาเมื่อมีถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การคมนาคมสะดวกขึ้น
ทำให้มีชาวบ้านมาอยู่เพิ่มมากขึ้น ทางราชการจึงได้ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งแยกจากหมู่ที่
๑ บ้านท่าโสม ตำบลท่าโสม เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๓๑ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า
"บ้านน้ำตก" หมู่บ้านน้ำตก หมายถึง หมู่บ้านที่มีน้ำตกอยู่

๔. ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

๔.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต : คณะราษฎร์ ของตำบลท่าโสม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแหลมง
อบจังหวัดตราด มีหัวหน้าคณะและนักแสดงราษฎร์อยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบางปิด ซึ่งมี
อาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเขาสมิง

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลคลองใหญ่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเขาสมิง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภออ่าวไทย และกิ่งอำเภอเกาะช้าง

ตำบลบางปิด แบ่งการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน

๔.๒ ประวัติหมู่บ้านในตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

๑. หมู่บ้านอ่าวตาลคู่ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางปิด หมู่บ้านอ่าวตาลคู่ที่ตั้งอยู่บริเวณอ่าว
มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า นานมาแล้ว มีโจรสลัดได้เล่นเรือปล้นชาวเรือด้วยกันแถบหน้าน้ำ
จังหวัดตราดและจันทบุรี เมื่อได้เงินทองมากแล้วจะกลับภูมิลำเนาเดิม แต่เมื่อเล่นเรือมาถึง
บริเวณนี้ เกิดพายุฟ้าคะนองทำให้เรือเสียหลักเข้าชนหินกองทำให้เรือแตกจึงหาทำเลที่เหมาะสม
เพื่อขนสมบัติไปฝังบนฝั่ง โจรสลัดได้นำเงินทองมาฝังในบริเวณอ่าวนี้ แต่กลัวเจ้าสถานที่ฝัง
สมบัติไม่ได้ จึงนำต้นตาลคู่เท่านั้น ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านอ่าวตาลคู่"

หมู่บ้านอ่าวตาลคู่ อ่าว หมายถึง ส่วนของแม่น้ำหรือทะเลที่เว้าเข้าไปในแผ่นดิน

ตาล หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง จำพวกหมากหรือมะพร้าว ออกดอกเป็นวง

หมู่บ้านอ่าวตาลคู่ หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งชื่อตามลักษณะของพื้นที่ที่เป็นอ่าวและมีต้นตาล ขึ้นอยู่ ๒ ต้น

๒. หมู่บ้านบางปิดล่าง หมู่ที่ ๒ ตำบลบางปิดล่าง มีเรื่องเล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอยู่ ๒ เรื่อง เรื่องที่หนึ่งคือแต่เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า "บังปิด" ซึ่งหมายถึง ทั้งปิด ทั้งบัง ทั้งนี้เนื่องจากเกิดโรคระบาดร้ายแรงชนิดหนึ่ง ที่ผู้ป่วยมีอาการท้องร่วงอย่างรุนแรง ติดต่อกันได้รวดเร็วมาก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "โรคห่า" โรคนี้ระบาดขยายพื้นที่ไปเรื่อยๆ แต่เกิดเฉพาะบริเวณรอบๆ หมู่บ้านนี้เท่านั้น ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านของตนซึ่งไม่ติดโรคร้ายว่า "หมู่บ้านบังปิด" ต่อมาคำว่า "บัง" เปลี่ยนมาเป็นคำว่า "บาง" เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่

ชุมชนบางปิดล่าง จะยึดแนวธารน้ำ ที่เกิดจากภูเขาสูงทางด้านตะวันออก ซึ่งไหลเป็นแนวสู่ทะเลทางด้านตะวันตก ตรงส่วนที่เรียกว่า "วังพะวา" เรือลงไปเป็นแนวยาว และอยู่ใต้เขตวังพะวาเรื่อยไปจนจดทะเล

เรื่องที่สอง เล่าว่า เดิมทีเดียวหมู่บ้านนี้มีชื่อเรียกรวมว่า "หมู่บ้านบางปิด" ต่อมาในหมู่บ้านเกิดความขัดแย้งแตกแยกกัน จึงเกิดการแบ่งพรรคพวกเป็นชุมชนเล็กๆ เรียกว่า "หมู่บ้านบางปิดล่าง"

บาง หมายถึง ทางน้ำ ตำบล หรือถิ่นริมน้ำ

ปิด หมายถึง บัง พราง กัน ซ่อน

หมู่บ้านบางปิดล่าง หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งชื่อ ตามข้อสันนิษฐาน ๒ ประการ คือ ประการแรก เป็นการตั้งชื่อตามตำนานของหมู่บ้านที่เล่าสืบต่อมา ซึ่งเรียกชื่อครั้งแรกว่า "บังปิด" และต่อมาเปลี่ยนเป็น "บางปิด" ซึ่งสัมพันธ์ลักษณะของหมู่บ้านที่มีการมาอยู่รวมกัน อีกนัยหนึ่ง เป็นการเรียกชื่อ ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน คือ เดิมชื่อ "บางปิด" แต่เกิดแตกแยกกันภายในหมู่บ้าน จึงแยกหมู่บ้านออกเป็น จึงแยกหมู่บ้านออกเป็น "บางปิดล่าง" และ "บางปิดบน"

จากการสันนิษฐานการตั้งชื่อของหมู่บ้านบางปิดล่าง ทั้งสองประการนั้น เมื่อนำวิเคราะห์ร่วมกันน่าจะเป็นการตั้งชื่อตามที่สันนิษฐานนั้น คือ เดิมชื่อ "บังปิด" ต่อมาเปลี่ยนเป็น "บางปิด" เมื่อเกิดการแยกหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้ จึงมีชื่อตามลักษณะของพื้นที่อยู่ด้านล่างหรือด้านใต้ และคิดน้ำเป็น "บางปิดล่าง"

๓. หมู่บ้านบางปิดบน หมู่ที่ ๓ ตำบลบางปิด หมู่บ้านนี้เดิมเรียก "บังปิด" หมายถึงการปิดบังความชั่วร้ายต่างๆ ไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน มีเรื่องเล่าว่าได้เกิดโรคห่าระบาดอย่างหนัก โดยเกิดพื้นที่รอบๆ หมู่บ้าน แต่โรคภัยไม่ระบาดเข้ามาในหมู่บ้านเลย ต่อมา "บังปิด" เรียกเพี้ยนเป็น "บางปิด" ซึ่งเหมาะกับสภาพพื้นที่อยู่ติดริมน้ำ

ต่อมามีการแยกพื้นที่ออกเป็นสองส่วน หมู่บ้านนี้จะยึดพื้นที่เหนือเขตรังพระวาดตลอดไปจนถึงธารน้ำ จึงเรียกชื่อว่า "บางปิดบน"

บาง หมายถึง ทางน้ำ ตำบล หรือถิ่นน้ำ

ปิด หมายถึง บัง พราง กัน ซ่อน

บน หมายถึง เหนือ

หมู่บ้านบางปิดบน หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งชื่อตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านที่รอดพ้นจากการระบาดของโรคภัย เมื่อ นถูกปิดบังไว้ ประกอบกับ ลักษณะของพื้นที่ที่ถูกแยกออกเป็นสองส่วนและพื้นที่ของหมู่บ้านนี้อยู่ด้านบนหรือด้านเหนือ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บางปิดบน"

๔. หมู่บ้านบางกระดาน หมู่ที่ ๔ ตำบลบางปิด หมู่บ้านบางกระดานตั้งมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน นับถือศาสนาพุทธ หมู่บ้านบางกระดาน เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดอำเภอเขาสมิง ในสมัยก่อนการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านบางกระดานกับตัวอำเภอและตัวจังหวัดเป็นไปด้วยความลำบาก ในหน้าแล้งจะกันดารน้ำมาก ใช้น้ำกินน้ำใช้ คนจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านบางกันดาร ต่อมาเปลี่ยนเป็น หมู่บ้านบางกระดาน

บาง หมายถึง ทางน้ำ ตำบล หรือถิ่นน้ำ

กระดาน เพี้ยนมาจากคำว่า กันดาร หมายถึง ลำบาก อัดคัด ฝืดเคือง แห้งแล้ง ป่าดง ทางลำบาก หมู่บ้านบางกระดาน หมายถึง หมู่บ้านที่กันดารน้ำกินน้ำใช้ซึ่งเป็นการตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ

๕. หมู่บ้านปากคลอง หมู่ที่ ๕ ตำบลบางปิด หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งมานานเท่าใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากหมู่บ้านเกาะเปริด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพทำประมง สาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่าปากคลอง เป็นเพราะหมู่บ้านนี้อยู่ติดกับหมู่บ้านบางกระดาน และจากหมู่บ้านบางกระดานจะมีลำคลองยาวมาถึงหมู่บ้านปากคลอง โดยน้ำจะไหลออกสู่ทะเลที่หมู่บ้านปากคลอง ซึ่งบริเวณปากคลองนี้จะมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินกันมาก จึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านปากคลอง

ปากคลอง หมายถึง ทางของลำน้ำที่ติดกับทะเล

หมู่บ้านปากคลอง หมายถึง หมู่บ้านที่ ตั้งอยู่บริเวณปากคลอง ซึ่งน้ำจากปากคลองจะไหลออกสู่ทะเล

๖. หมู่บ้านหินดาษ หมู่ที่ ๖ ตำบลบางปิด หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ มาจากหมู่บ้านบางกระดาน ตำบลบางปิด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดตราด นับถือศาสนาพุทธ เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านนี้มีหินดาษอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า หมู่บ้านหินดาษ

หิน หมายถึง ของแข็งจำพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ศิลา มีหลายชนิด อยู่บนดินก็มี ได้นำก็มี
คาน หมายถึง เกล็ดนกลาด มากมาย

หมู่บ้านหินคาน หมายถึง หมู่บ้านที่มีหินเกล็ดนกลาดมากมาย

๑. หมู่บ้านช่องลม หมู่ที่ ๗ ตำบลบางปืด หมู่บ้านนี้ตั้งมานานประมาณ ๑๐ ปี
คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน นับถือศาสนาพุทธ ชื่อหมู่บ้านช่องลมมาจากชื่อเดิมของ
วัดบางปืดบน ซึ่งมีชื่อว่าวัดช่องลม ทั้งนี้เนื่องจากด้านหลังวัดเป็นที่โล่งทุ่งนาทำให้เกิดเป็น
ช่องที่ลมจากทะเลพัดเข้าสู่วัดโดยตรง จึงตั้งชื่อวัดว่า วัดช่องลม เมื่อทางราชการประกาศตั้ง
หมู่บ้านใหม่ คือ หมู่ ๗ ตำบลบางปืด จึงนำชื่อเดิมของวัดบางปืดบน มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า
หมู่บ้านช่องลม

ช่อง หมายถึง รู ปล่อง

ลม หมายถึง อากาศที่เคลื่อนไหว หรือพัดผ่านไปมา

หมู่บ้านช่องลม หมายถึง หมู่บ้านที่มีส่วนหนึ่งเป็นที่โล่งทุ่งนา ทำให้เกิดเป็นช่องลม
จากทะเลพัดเข้าสู่หมู่บ้าน

๒. หมู่บ้านพรงสน หมู่ที่ ๘ ตำบลบางปืด หมู่บ้านแห่งนี้ก่อตั้งมาประมาณ ๕ ปี
เมื่อเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านบางกระดาน ตำบลบางปืด อำเภอแหลมงอบ
จังหวัดตราด นับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำสวน หมู่บ้านพรงสนเกิด
จากการรวมหมู่บ้านเล็กๆ ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านพรงสน และบ้านคลองสน ซึ่งเป็นหมู่บ้าน
ตั้งอยู่ใกล้ทะเล เมื่อรวมหมู่บ้านเล็กๆ ทั้งสองหมู่บ้านเข้าด้วยกัน เป็นหมู่บ้านใหม่ จึงนำชื่อเดิม
ของทั้งสองหมู่บ้านมาตั้งเป็นชื่อใหม่ว่า หมู่บ้านพรงสน

พรง หมายถึง พง ดงหญ้า หรือดงไม้ขนาดย่อม ชื่อหญ้าชนิดหนึ่ง ใบและต้น
คล้ายอ้อแหม

สน หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีหลายชนิด

หมู่บ้านพรงสน หมายถึง หมู่บ้านที่มีต้นพรงขึ้นอยู่มากและตั้งอยู่ใกล้คลองที่ชื่อว่า
คลองสน

๕. ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

๕.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต : คณะราษฎร ของตำบลเกาะช้าง ตั้งอยู่ในเขตกิ่งอำเภอเกาะ
ช้างจังหวัดตราด มีหัวหน้าคณะและนักแสดงรำสวดอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลเกาะช้าง ซึ่งมี
อาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแหลมฉบัง

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลเกาะช้างใต้

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอแหลมฉบัง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย

ตำบลเกาะช้าง แบ่งการปกครองออกเป็น ๔ หมู่บ้าน ตำบลเกาะช้าง มีลักษณะพื้นที่ของเกาะคล้ายกับช้างหมอบอยู่

๕.๒ ประวัติหมู่บ้านในตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

๑. หมู่บ้านด่านเก่า หมู่ที่ ๑ ตำบลเกาะช้าง เดิมสภาพพื้นที่หมู่บ้านเป็นป่า ชาวหมู่บ้านนี้อพยพมาจากหมู่บ้านด่านใหม่ และจากจังหวัดใกล้เคียงรวมทั้งคนจีน เข้ามาตั้งรกรากประกอบอาชีพทำประมงและทำสวน นับถือศาสนาพุทธ เมื่อประชาชนมากขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้าน ชื่อหมู่บ้านด่านเก่า ซึ่งคาดว่าอาจหมายถึงเป็นด่านเก็บภาษีอากร

ด่าน หมายถึง ทางผ่าน เช่น ด่านช้าง หรือ ทางผ่านพรมแดนระหว่างประเทศ

เก่า หมายถึง ก่อน

หมู่บ้านด่านเก่า หมายถึง หมู่บ้านที่เรียกกันตามลักษณะการปฏิบัติของหน่วยงานทางราชการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่เก็บภาษีอากร

๒. หมู่บ้านด่านใหม่ หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะช้าง เดิมชื่อหมู่บ้านนนทรี พื้นที่นี้มีภูมิชาวจีนเดินทางโดยเรือสำเภามาจอดพักเค็มเสบียงอาหารไว้เจ้า ก่อนที่จะเดินทางไปค้าขายที่กรุงเทพฯ และสิงคโปร์ เนื่องจากสภาพพื้นที่เหมาะแก่การหลบคลื่นลมมรสุม ต่อมาชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาอยู่อาศัยกันมากขึ้น ประกอบอาชีพเก็บของป่า ทำสวน ทางราชการจึงจัดตั้งด่านศุลกากรทำการเก็บภาษีอากรและตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า หมู่บ้านด่านใหม่

ด่าน หมายถึง ทางผ่าน เช่น ด่านช้าง หรือ ทางผ่านพรมแดนระหว่างประเทศ

ใหม่ หมายถึง เพิ่งมี

หมู่บ้านด่านใหม่ หมายถึง หมู่บ้านที่เรียกกันตามลักษณะการปฏิบัติของหน่วยงานทางราชการที่จัดตั้งขึ้นใหม่เพื่อเป็นสถานที่เก็บภาษีอากร

๓. หมู่บ้านคลองสน หมู่ที่ ๓ ตำบลเกาะช้าง หมู่บ้านนี้ก่อตั้งมากกว่า ๑๐๐ ปี ประชากรรุ่นแรกๆ เป็นชาวจีน (ไหหลำ) คนไทยเกาะกง และคนที่หนีคดีความ คนที่อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง จากจังหวัดอื่นๆ เช่น จันทบุรี ระยอง เข้ามาประกอบอาชีพประมง ทำสวนเช่น ส่วนมะพร้าว เมื่อประชาชนมากขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้านและเนื่องจากสภาพพื้นที่ของ

หมู่บ้านส่วนหนึ่งมีลำคลอง บริเวณปากคลองเป็นอ่าวมีดินสนทะเลขึ้นมาก จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าหมู่บ้านคลองสน

คลอง หมายถึง พื้นดินที่ถูกน้ำเซาะเป็นร่องลึกและกว้าง

สน หมายถึง ชื่อต้นไม้หลายชนิดในหลายวงศ์ เช่น สนสองใบ สนสามใบ

หมู่บ้านคลองสน หมายถึง หมู่บ้านที่เรียกตามชื่อลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นคลองและบริเวณปากคลองเป็นอ่าว มีดินสนทะเลมาก

๔. หมู่บ้านคลองพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลเกาะช้าง เดิมหมู่บ้านคลองพร้าวรวมอยู่กับหมู่บ้านคลองสน ประชากรของหมู่บ้านคลองพร้าวคือชาวบ้านที่อพยพมาจากหมู่บ้านอื่นๆ ของเกาะช้างและอำเภอแหลมงอบ ประกอบอาชีพประมงและทำสวน เมื่อประชากรมากขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้าน ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านคือ นายทวีป บุญลอย หรือชาวบ้านเรียกกันว่าผู้ใหญ่หนุ่ม และสาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านคลองพร้าว เนื่องจากเมื่อก่อนภูมิประเทศมีลำธารหรือคลอง และหมู่บ้านนี้ชาวบ้านปลูกมะพร้าวมาก

คลอง หมายถึง พื้นดินที่ถูกน้ำเซาะเป็นร่องลึกและกว้าง

พร้าว หมายถึง มะพร้าว เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ผลใช้ทำน้ำมันและปรุงอาหาร

หมู่บ้านคลองพร้าว หมายถึง หมู่บ้านที่เรียกตามชื่อลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นคลองและหมู่บ้านนี้ชาวบ้านปลูกมะพร้าวกันมาก

บทที่ ๓

การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

เมืองตราด มีประวัติความเป็นมาดังปรากฏหลักฐานครั้งแรกจากแผนที่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า “บ้านบางพระ” และในสมัยพระเจ้าปราสาทท พ.ศ.๒๑๑๘ ปรากฏหลักฐานชื่อ “เมืองตราด” อยู่ในทำเนียบหัวเมืองขึ้นตรงต่อเจ้าพระยาศรีธรรมราชเดโชชาติ สังกัดอยู่ในฝ่ายต่างประเทศซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการคลัง และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสยกดินแดนจังหวัดตราด รวมทั้งปัจฉิมศิริ (เกาะกง) เพื่อให้ฝรั่งเศสยอมถอนทหารออกจากจันทบุรี ต่อมาในวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๕ ได้ทรงยอมยกดินแดน พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณให้กับฝรั่งเศส เพื่อแลกเอาเมืองตราดและเกาะต่างๆ กับเมืองด่านซ้ายฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนมา ต่อมาในวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๘๔ ช่วงระหว่างสงครามอินโดจีน กองเรือรบฝรั่งเศส ล่วงล้ำผ่าน่านน้ำจังหวัดตราด กองเรือรบราชนาวีไทย ได้เข้าขัดขวาง เกิดการยิงต่อสู้กัน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนาม “ยุทธนาวีที่เกาะช้าง”

ในปัจจุบัน ตราด เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการสืบทอดวรรณกรรมมุขปาฐะไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพลงพื้นบ้านในอดีตที่มีการร้องอย่างแพร่หลาย เช่น ถ้ำตัด เพลงฉ่อย เพลงขอทาน รำสวด เป็นต้น การเล่นรำสวด เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสวดหน้าศพ ของคนจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ศึกษาคณะรำสวดจากตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ตำบลวังตะเคียน ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง ตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ และตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคณะ วิธีการแสดงรำสวด วิธีการถ่ายทอดความรู้ และตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคณะ มีรายละเอียดดังนี้

๑. การเล่นรำสวดในตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ในตำบลหนองโสน มีคณะรำสวดที่มีชื่อเสียงคือ คณะหลานปูหมอ ซึ่งมีนายแคว้น ใจเที่ยง เป็นหัวหน้าคณะ และเป็นผู้ก่อตั้งคณะขึ้นมา มีประวัติความเป็นมา วิธีการแสดง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ และตัวอย่างของเนื้อเพลงในการเล่นรำสวด ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของคณะรำสวด

นายแคว้น ใจเที่ยง อายุ ๖๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด อาชีพหลักเป็นนักการภารโรง ๓๕ ปี และเกษียณอายุราชการเมื่อปี ๒๕๔๒ ปัจจุบันนี้มีอาชีพเลี้ยงเบ็ด มีลูกรับราชการทั้งหมด ๓ คน ที่บ้านมีเนื้อที่ ๔ - ๕ ไร่ เป็นคนรักงานวัฒนธรรม มีความสามารถพิเศษหลายด้าน เช่น ลีเก กลองยาว และรำสวด

ภาพที่ ๒ นายแคว้น ใจเที่ยง

เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ โรงเรียนวัดสุวรรณมงคล หรือ หนองกรวด เมื่อเรียนจบก็ไปรับจ้างเลี้ยงควาย ดำนา เกี่ยวข้าว ทำอยู่ ๗ - ๘ ปี จนอายุประมาณ ๑๘ - ๑๙ ปี

เริ่มฝึกลีเกเมื่ออายุ ๑๘ ปี ฝึกกับครูพวน ผ. เมืองทอง ซึ่งเป็นคนมาจากจังหวัดชลบุรี แต่มาได้ลูกและภรรยาที่หนองคันทรัง นายแคว้นก็ไปฝึกลีเกกับคณะนี้ ได้แสดงอยู่กับคณะครูพวน ๓ ปี หลังจากนั้นก็ได้ออกมาแต่งงาน เมื่ออายุ ๒๑ ปี ก็แยกจากครูพวน มาฝึกลูกน้องเอง ฝึกลีเกเป็นคณะของตัวเอง ชื่อ คณะ ส.สุริยา

เริ่มคณะลีเก ส.สุริยาของตัวเองได้ ๖ ปี ก็เลิกกับภรรยาเก่า และมาได้ภรรยาใหม่ เมื่ออายุ ๒๙ ปี ได้วางมือจากลีเก มาเข้าเป็นนักการภารโรง เพราะอยากรับราชการ เป็นอาชีพที่มั่นคง เพราะตัวเองก็ไม่ได้มีไร่ มีนา มาก

บางทีเสียงร้องไห้ไปแต่กลองก็ยังตีช่วยได้อยู่ นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์อื่นๆ ประกอบการแสดงตามเรื่อง เช่น ไม้เท้า ขวาน เป็นต้น

ภาพที่ ๓ ภาพการแต่งกายชาย-หญิง ของคณะหลานปู่หมอ

๒. ขั้นตอนการเล่นรำสวด

หลังจากพระสวดจบแล้ว

๑. เตรียมเครื่องเคารพครู มีดอกไม้ ๓ สี เงิน ๑๒ บาท หมาก ๓ คำ เทียน ๑ เล่ม รูป ๓ ดอก บูหรี ๑ ซอง เหล้า ๑ ขวด (อะไรก็ได้ ขวดขนาดไหนก็ได้ ขอให้เป็นขวด)

๒. ทำพิธีเปิดทุกอย่าง เชิญครูมาสังเวช เหล้า บูหรี จุดรูป จุดเทียนต่างๆ หัวหน้าคณะและลูกคณะก็เข้ามาช่วยกัน ไหว้ครูแล้วใช้น้ำสุรา เป็นน้ำมนต์ น้ำพร ของครูบาอาจารย์ เอามาพรมไม้กรับ ฉิ่ง ไม้กลอง พรมแม่แต่ลูกน้องทั้งหมดเลย

๓. ถามเจ้าภาพว่าจะสวดมาลัยหรือไม่ ถ้าเจ้าภาพให้สวด ก็ยกมาลัยมาตั้ง แล้วก็ สวดในการ , สวดนรกเปรตดา (ส่วนมากจะเป็นศพคนเฒ่าคนแก่ ถ้าศพหนุ่มสาวจะไม่ค่อยสวดมาลัย) พอได้สวดซึกพัก ก็ต้องถามเจ้าภาพว่าพอหรือยัง (เพราะกลัวว่าคนจะกลับหมด) แล้วถ้าเจ้าภาพบอกว่าพอก็ยกพระธรรมออกไป ไม่ควรที่จะเล่นรำสวด กรณีที่มีพระธรรมตั้งอยู่ เพราะจะเป็นการลุกขึ้น เล่นรำสวดข้ามพระธรรมกันไป เป็นการไม่ควรจะเป็นบาป

ภาพที่ ๔ ภาพการสวดพระมาลัย

๔. กรณีที่ไม่ได้สวดมาลัย ทางคณะจะขึ้นบทไหว้ครูของคณะรำสวด (ขอขมาบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อน) และแนะนำตัวละครในเรื่องที่เล่นรำสวด และก็เล่นรำสวดจนถึงเช้า เรื่องที่เล่นก็เช่น รามสูร นางนกรกระจาบ เวลาเล่นก็จะเริ่มซัก ๒๑.๐๐ น. พอถึง ๒๒.๐๐ น.กว่าๆ ก็หยุดพักซักประเดี๋ยวเพราะร้องจนเสียงแห้งแล้ว (กินข้าว กินน้ำ สูบบุหรี่ กินหมาก) แล้วก็เล่นต่อ ถึงตี ๔ ครึ่ง

๕. บทสังลา ก็เอาเนื้อเรื่องมาจากวรรณคดี หมายถึงศพสังลาญาติๆ ญาติก็ลาศพด้วย คณะรำสวดก็ต้องลาด้วย เพราะหลังจากนี้ก็จะเผาแล้ว เพราะเป็นคืนสุดท้าย

การเล่นรำสวดในสมัยก่อน

สมัยก่อน ๔๐ ปีที่แล้ว จะไม่มีผู้หญิงเล่นรำสวด ใช้ผู้ชายทั้งหมด เนื่องจากจะมีพระธรรมตั้งอยู่ ผู้หญิงจะอยู่ไม่ได้เลย เดี่ยวจะเปลือยขามไปมาจะบาป แต่เดี๋ยวนี้ พอสวดพระธรรมแล้ว ก็ยกพระธรรมออกผู้หญิงก็สามารถเล่นได้เลย การเล่นรำสวดสมัยนั้น ผู้ชายจะเล่นไม่จำกัดจำนวน ๓ คนก็เล่นได้ ๕ คนก็เล่นได้ ใช้ผู้ชายเป็นตัวนางได้เลย เมื่อก่อนจะทำนากันเป็นส่วนใหญ่ พอตกเย็นก็ชวนกันไปบ้านงานศพ เขาเรียกว่าไป “โล้โล้” เล่นรำสวดจนสว่างกัน ทำนองที่เล่นก็จะเก่าๆ ทั้งนั้น (ทำนองกฤหัสถ์ สวดมาลัย) สมัยก่อนนายแคว้นก็เคยไปเล่นด้วย เคยเล่นเรื่องลักษณวงศ์ เป็นตัวนาง เนื้อเรื่องที่เล่นจะเป็นเรื่องในวรรณคดีทั้งสิ้น

๓. เนื้อเรื่องและทำนอง

เนื้อเรื่องของรำสวดคณะหลานปู่หมอนี้ จะใช้เนื้อเรื่องหรือเนื้อร้องจากวรรณคดีหรือวรรณกรรมในสมัยก่อน เช่น ขุนช้าง ขุนแผน พระอภัยมณี ลักษณวงศ์ สิงห์ไกรภพ โคบุตร สองกุมาร สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธิ์ นอกจากนี้ ยังมีเรื่อง พญาชัย รามสูร ฯลฯ

จะเน้นเรื่องในวรรณคดี และส่วนใหญ่จะเป็นบทตอนที่ตัวละครเสียชีวิต ตัวละครโศกเศร้า และคณะนี้ ต้องมีการสวดมาลัย บท “ในกร” ด้วย

ทำนองของรำสวด ในสมัยเก่าจะใช้ทำนองสวดคฤหัสถ์ สวดสหัชสนัย แต่สมัยใหม่ที่เขาเอารำลิเก มาใส่กันเยอะ เกือบจะประยุกต์ เช่น ลาวครวญ ลาวทอง เขมรปากท่อ นางนาค ธรรมเนียมรแสง อีเหนาครวญ โยกเยก โนเน

ทำนองที่คณะหลานปู่หมอลเล่นบ่อยที่สุด คือ สารุสะ หน้่าไสหน้่าปล้อง ลาวเสียงเทียน สังข์ทอง ปทุมทอง เจียวหยี่ (ทำนองจีนจากเรื่องสามก๊ก) รามสูร พญาชัย สักวา เป็นต้น

รำสวด นั้นมีเนื้อเรื่องเดียวแต่สามารถเล่นได้หลายทำนอง ประมาณ ๒๐๐ ลำ (ทำนอง) และสามารถร้องต่อทำนองกันได้ในเรื่องเดียว เช่น คนนี้อยู่ท่าโสมก็เอาทำนองนี้มาใส่ คนนั้นอยู่หนองโสนก็เอาทำนองนั้นมาใส่ แต่เวลาเล่นด้วยกัน ก็สามารถร้องต่อทำนองกันได้ พอคนนี้ขึ้น คนร้องตามก็ร้องได้เพราะเนื้อเรื่องเดียวกัน เป็นการแลกเปลี่ยนทำนองกัน

๔. โอกาสในการแสดง

เล่นในงานศพ (คืนสุดท้ายของงานศพ) หรืองานบรรจุอัฐิ งานทำบุญวันตาย เล่นได้หรือพิธีเนื่องในงานศพเท่านั้น แม้แต่เวลาฝึกหัดการเล่นรำสวด ก็ต้องหาสถานที่ฝึกโดยเฉพาะ จะไม่ใช้ที่บ้าน จะต้องหาสถานที่เหมาะสมเช่น วัด ศาลเจ้า

ภาพที่ ๕ การแสดงของคณะรำสวดหลานปู่หมอน

๕. เงินค่าตอบแทน

การเล่นรำสวดในงานศพของคณะรำสวดลุงแคว้นจะไม่คิดเงินค่าตอบแทนเป็นครั้ง ว่าครั้งละเท่าไร ไม่ได้เรียกร้องแล้วแต่เจ้าภาพจะให้เป็นค่าน้ำมันรถ ค่าแรงหรือค่ารถ เท่านั้น ไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ เช่น กรณีที่ไปเล่นต่างอำเภอ ต่างจังหวัด เจ้าภาพก็จะมีค่ารถให้ ในกรณีในเขตหมู่บ้าน ตำบลเดียวกันบางครั้งก็เล่นให้โดยไม่คิดเงินค่าตอบแทน

วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคณะ

นายแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดหลานปู่หมอ ได้ฝึกลูกศิษย์มากกว่า ๓๐ คน โดยเฉพาะที่ตำบลหนองโสน จำนวน ๑๒ คน ซึ่งชุดนี้อยู่ในคณะนี้ด้วย และใช้เวลาในการฝึกไม่นาน ทำรำที่ใช้เล่นรำสวด ก็ได้มาจากการฝึกฝึก ทำสอดสร้อยมาลาที่เป็นกันอยู่แล้ว การมาเพิ่มทำรำใหม่ๆ ก็เป็นทำรำไทยนั่นเอง ลูกศิษย์ที่ตำบลหนองโสนส่วนใหญ่จะมีอายุประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปี

นอกจากที่ตำบลหนองโสนแล้ว นายแคว้น ยังได้ไปฝึกให้เยาวชนและประชาชนที่ห้วงน้ำขาว กิ่งละ ๒๐ กว่าคนอีกด้วย ที่ห้วงน้ำขาว เป็นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ระดับประเทศของจังหวัดตราด ผู้ใหญ่บ้านที่นั่นเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมจึงได้เชิญ นายแคว้นมาฝึกรำสวดฉบับดั้งเดิม ให้กับเยาวชนและประชาชนในหมู่บ้าน

การถ่ายทอดความรู้ของนายแคว้น จะไม่คิดค่าตอบแทนเป็นชั่วโมงหรือกำหนดไว้ แต่จะรับเฉพาะกรณีที่เจ้าภาพให้เป็นค่ารถ ค่าน้ำมัน หรือเลี้ยงอาหารเท่านั้น นายแคว้นกล่าวว่า การฝึกให้เยาวชนนี้ อยากให้เด็กๆ ร่วมกันอนุรักษ์การเล่นรำสวดนี้ไว้ ไม่ให้เบี่ยงเบน อยากให้คงลักษณะเดิมไว้ให้มากที่สุด

ภาพที่ ๖ การฝึกรำสวดของนายแคว้น ใจเที่ยง

แนวคิดของการเล่นรำสวดหัวหน้าคณะ

ลุงแก้ว ในฐานะหัวหน้าคณะหลานปู่หมอ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นรำสวดว่า คณะของลุงแก้วจะพยายามที่จะอนุรักษ์วิธีการเล่นรำสวดแบบเดิมให้มากที่สุด โดยใช้เนื้อเรื่อง หรือเนื้อร้องแบบเดิมที่ได้จากวรรณคดีเรื่องต่างๆ จะให้ทำนองดั้งเดิมที่เล่นกันมากกว่า ๒๐๐ ทำนอง จะไม่ใช่ลำแตง ซึ่งเป็นการแต่งเนื้อร้องใหม่ ให้เปลี่ยนแปลงผัดเพี้ยนไป และจะกลายเป็นรำวง ซึ่งไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการเล่นสวดที่เล่นกันเฉพาะในงานศพ จะกลายเป็นครั้นเครงผัดวัดอุประสงค์

ตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคณะหลานปู่หมอ

คำเชิญครู

ตั้งนะโม ๓ ครั้ง กล่าว

อิติปิโสภะคะวา มือข้าพเจ้าสืบนี้นัยกึ่งระหว่างคิ้ว มิระเอนอ โมพุทธายะ ข้าพเจ้าขอนมัสการ ไหว้คุณพระศรีอริย์ ข้าน้อยเรียนอัครคัตทางคาถา ศัศตุมิมา ขอให้วิเวท ในเรื่องสายศีลศีลจำเรณูสุข ขอให้มารับเอา ทุกของข้าพเจ้า ให้เหือดหาย น้อยเกล้าถวาย ดอกไม้รูปเทียน ทวาราวถวายแด่ครูบาอาจารย์ ทั้งสืบทพระองค์ ขอให้มาดลใจ ข้าพเจ้าด้วยเถิด ครูพัก ครูรัก ครูจำ ครูแนะ ครูน้า ครูจืด ครูจำ ครูสั่ง ครูสอน ครูพิศ คุณฆาต ครูโมด ครูอยู่ ครูมัน ครูคง ครูแก่ง ครูก้อง ครูซ้อง สลัดใด ครูก้ม ครูแก่ง คุณพระฤทธิ ทั้งห้า คุณพระฤทธิณารอด คุณพระฤทธิณาราย คุณพระฤทธิดาบส คุณพระฤทธิต่างจัว คุณพระฤทธิตาไฟ จงมาคุ้มครองรักษา ข้าพเจ้าด้วยเถิด

"พัก...เจิม"

- โอมโสม ชายะ สัททิกู สวาโหม
เลิกการแสดง
- เสสัง ชาตัง สัททิกู สวาโหม
จบพิธีการไหว้ครู

บทเคารพครู

- สาธุ สาธุ สะ ลูกยกมือไหว้พระ ทั้งคุณครู ลูกนี้ตั้งใจ อยากจะได้เรียนรู้ ไหว้ทั้งคุณครู ที่สั่งสอนมา ฯลฯ
- ลูกจะไหว้ คุณพระพุทธรเจ้า สิ้นทั้งสิบหก ลูกจะขอหยิบยก ขึ้นมาว่า ไหว้ทั้งบิดร และ มารดา ที่เลี้ยงลูกมา จนเติบโตใหญ่ ๆ
- ลูกจะไหว้คุณพระธรรมเจ้า สิ้นทั้งสิบแปด อีกทั้งท่านเรียนแพทย์ การศึกษา ท่านได้จด ได้จำถ้อยคำเอามา ไว้เป็นวิชาสืบต่อกันไป ๆ
- ลูกจะไหว้คุณพระสงฆ์เจ้า สิ้นทั้งสิบสี่ อีกทั้งคุณมาลี ข้อชี้แจง ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ท่านอย่าได้ระแวง อันข้อชี้แจงเป็นของสำคัญ ๆ

*** สารแสดงลูกจะขอแจ้งความ มันไม่หยามไม่หยาบ เล่เฮเฮฮาฮา จะร้องเล่นเต้นรำ เป็น ธรรมดา เสียเฮเฮฮาฮา ไว้แก้หาวนอน ๆ

- ท่านเจ้าคุณท่านเป็นผู้ประสาท ท่านเป็นคนฉลาด การศึกษา ท่านได้จดได้จำถ้อยคำเอามา ไว้เป็นวิชา สืบต่อกันไป ๆ
- ลูกเหมือนไก่อ่อน ยังฟังสอนหัด ยังไม่เจนไม่ชัด ไม่ซ้ำของ ทั้งท่าจะรำ ทั้งบทจะร้อง ไม่ซ้ำของ ยังไม่ชัดไม่เจน ๆ
- อันถิ่นฐานที่หมอยู่ ครูผมไปหัด ผมจะบอกให้ชัด.....นั่นไซ้ไร หากท่านมีงาน ท่านมา หาผมไป ไม่ไกลไม่ไกล แค.....นี่เอง ๆ
- หากท่านมาหา ท่านอย่าว่ารับหลัง ขอให้ท่านมีเงินถึง เป็นเศรษฐี ทุกข์โศกโรคภัย ท่านจงอย่างได้มี ขอให้ท่านสุขิ ยิ่งยิ่ง ขึ้นไป ๆ

***ชุดที่หนึ่งผมจะบอกให้แจ้ง ผมจะออกแขกแดง ผู้นำหน้า เขาเป็นตัวละคร ผู้รู้วิชา ดู ท่วงทีท่าท่า เขาน่าชม

- ชุดที่สอง พี่หม่องพม่า เขาให้เป็นพ่อค้า มาแต่ไกล พาเมียมาด้วย หล่อนช่างสวยวิไล น่ารักน่าใคร่ น้ำใจหล่อนดี
- ชุดที่สาม มีนามว่ามอญ เขามีเมียงามอน ห่มแพรสี ขายแป้งน้ำมัน จันทะสุมาลี หล่อนห่มแพรสี ดูโสกา
- ชุดที่สี่ ยังมีแจ็กแคะ เขาได้เที่ยวเวียนเวะ เวียนไปเวียนมา จะทำอะไร เสียแต่ร้องไห้ หยา แล้วส่งภาษา ว่าอ้าวจะเลี๊ยะ อ้าวจะเลี๊ยะ ให้ลื้อเจี๊ยะปั้ง ให้ลื้อเจี๊ยะข้าวนี้๊ง ท้องขึ้น เกือบตาย ตกมาเนืองเนือง อยู่ในเมืองไทย จาไม้อ้าวไ้ ก็ยังมี

- ชุดที่ห้า ยังมาไม่ถ้วน ฉันจะออกนางญวน แล้วรำยี่ นางไม่ร้องรอ เดินจรีลี ลูกสาวไม่มีท่าที่ชอบกล
- ชุดที่หก ผมไม่รอรั้ง ผมจะออกฝรั่ง และอังกฤษ อย่าทำอวดดี ตัวกูมีฤทธิ์ อีกหน่อยจะติด ทั้งโซ่และตรวน
- ชุดที่เจ็ด นายเบ็ดเขาเป็นครู เขาจะบอกให้รู้ มาแต่ก่อน ไม่ผูกสมัคร ไม่ได้ยักได้ยื้อน ผมมิได้ลี้กกลอน ของใครมาเล่น ฯ

บทไหว้ครู ๒

- สิบนิ้วลูกจะพนม ยกขึ้นเหนือผม ยกอนไหว้ ไหว้พระพุทธรูปที่เลิศล้ำ ลูกจะไหว้พระธรรม ท้าวทั้งแดนไตร ฯ
- ลูกจะไหว้พระสงฆ์ ที่ท่านทรงศีล พันจากมลทินที่ครองสิกขา ลูกขอยอกร วอนวันทา ให้ลูกขอขมา และอภัย ฯ
- ลูกจะไหว้ ครูพักลักจำ โปรดช่วยแนะนำ ให้ลูกด้วยหนา ลูกคู่ที่รับ อย่าได้ครึบลตา อย่าให้ลูกอ้อปรา แก้วงใด ฯ
- ลูกจะไหว้บิดรมารดา ที่ปกปักรักษา เลี้ยงลูกรอดมาได้ มือแม่จับสายเปเล แล้วให้ไกว ทำให้ลูกเติบโตใหญ่ โตขึ้นมา ฯ
- ลูกจะไหว้ พระภูมิเจ้าที่ ทั้งแม่ธรณี และแม่คงคา ลูกขอกราบไหว้ ไปทั่วทิศ ขอให้มาคลจิดและคลใจ ฯ
- ลูกจะไหว้ คนคู่ทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย ที่ยืนและนั่ง ท่านได้โปรดคอยสดับรับฟัง หากลูกผิดพั้งจงให้อภัย ฯ
- ไหว้ครูเสร็จสรรพ ลูกจะขยับขึ้นมาร้องรำ หากลูกผิดพั้งเป็นบางคำ โปรดช่วยแนะนำ และเห็นใจ ฯล ฯ

อาลัยศพ

เมื่อยามดึกให้นึกอาดูล พลเทศ พอสองยามเศษ เงียบสำเนียง เสียงปักษยา

น้ำค้างก็พรหมลมหรือก็เช่นว่าว มั่นอนาถหนาวในอุราจะคลุมบรรทม ห่มผ้า มั่นหนาวน้ำฟ้า
เสียนี่กระไร

ยามดึกสงัดเสียดูบาทในป่า เขาครัครวนหา แต่พวกพ้อง ดูช่างเวทนา น้ำตาไหลนอง
สงสารพี่น้องของท่านที่ตาย

ลูกหลานอยู่ข้างหลัง จะฝากฝังกับใคร เขาต้องนั่งร้องไห้ แสนเสียดาย บิดา โอ่อนิจจาวัต
ตะสังขาราคนเราเกิดมาไม่แน่มั่นอน

จำใจจำพรากจากเราไปแล้ว เปรียบเหมือนร่มโพธิ์แก้ว หักออกเป็นท่อนให้แสนอาลัย อารมณ์
คิดถึงบิดร มารดา

นึกสงสารท่านที่ตาย เขาต้องนอนเดียว อยู่ในโลง เขาเอาผ้าขาวเข้ามาคลุมโปง เขาปิดฝาโลง
เสียนั่นหนา

เขาผูกเขามัดเขารัดทรวง เขาได้ผูกตราสังข์ ทั้งกายา ดูชั่งน่าสมเพศ เวทนา โอ่อนัตตา อนิจจัง
วันพรุ่งนี้แล้วนะเขายามเช้าหรือยามเพล เขาจะเลื่อนศพสู่เมรุไปยังป่าช้า พระท่านส่งสุด สวด
กุสลา สังขารกายาท่านพุง

ขอบอกญาติกาที่ท่านมาทั้งหลาย บอกทั้งลูกหญิงชาย พอจะสั่ง จงช่วยกันทำตวอน้ำมาบ้าง
เจ้าอย่ามัวนั่งนอนใจ

ลูกขอตั้งสัตย์ปฏิญาณ ขอให้ดวงวิญญาณ ของพ่อจงไป ขึ้นสู่ชั้นฟ้าสุราลัย หากพ่อเกิดชาติ
ไหน ขอให้ได้พบกัน

ถ้าโบราณท่านว่าอุปมาอุปมัย ท่านได้กล่าวเอาไว้ แต่ครั้งแรก เมื่อสิ้นพ่อช้อแพ่ สิ้นแม่แพ่
แตก เปรียบเหมือนหม้อแตก กลางเตา

โอ้คุณพ่อจากไป ลูกอาลัยยังนำ มันยากที่จักเอามารำพรณ หากเกิดที่ใดภพใดในสวรรค์
ขอให้พบกันทุกชาติๆ เอย ๆลๆ

เรื่อง พระรถเมรี

ปางพระองค์ทรงยศ	พระรถศักดิ์	เจ้างามภักตร์แม่เมรี	ศรีสมร
พระจัดแจงแต่งร่าง	ดั่งกินนร	อรชรสมทรง	อนงนาง
ครั้นเสร็จสรรพจักร	อนงนาฏ	ลงจากปราสาทนวลทอง	ไม่หมองหมาง
เข้าสู่สวนเดินคว้น	มาตามนาง	พระชี้ให้นางชมไม้	ในดอนดง
นั่นกระถินอินทจันทร์	กรรณิกา	ทั้งเกศแก้วและจำปา	มหาหงษ

เก็บดอกสายหยุดพุดช้อน	ในคอนดง	ประทานองค์แม่เมรี	ศรีสมร
พระฟังเสียงดูเหว่า	มาเล่าร้อง	สนั่นก้องกลางเนิน	ศิริศรี
น่านแม่นกอะไรเอ๋ย	แม่เมรี	ตรงมือพี่ที่ชี้	ลำอังกา
ปีกหางอย่างเขียน	ด้วยลายทอง	มาจับต้องไชร้งน	บนพฤกษา
นางโหมยบอกองค์	พระภัสดา	เขาเรียกว่านกยูงทอง	ลอยล่องลม
น่านดอกอะไรเอ๋ย	แม่เมรี	เขาเรียกกระถินลั่นจี่	พระราชา
น่านนอะไรเอ๋ย	ตรงมือชี้	เขาเรียกว่านกพริก	พระเจ้าข้า ฯลฯ

เรื่อง นกกระจาบ

โอเจ้าพลับพลึงไพร	ตั้งใจจะไปเที่ยวเล่น	ลมพัดเย็นเย็น	เที่ยวเล่นถลาบินจร
จะกล้าถึงสองวิหค	เรื่องนกกระจาบ	เห็นในพงลงคาบ	มาทำรังนอน
คู่คู่ตัวเมียคลอเคลีย	กันมีความสุข	จนกระทั่งมีลูก	ขึ้นในอุทร
ทั้งพ่อและแม่ดูแล	กันอยู่ทุกเมื่อ	ต่างคาบข้าวมาเผื่อ	คาบเหยื่อมาป้อน
อยู่มาวันหนึ่งถึงครา	ชะตาร้ายเหลือ	พ่อนกบินหาเหยื่อ	กระทั่งเหนื่อยอ่อน
ครั้งมาถึงบึงใหญ่	เห็นน้ำเจ้าใสสะอาด	มีบัวตูมบัวบาน	ชูก้านสลอน
พธกัณบินถลา	เข้าไปหาบัวบาน	พักอยู่เป็นนาน	จนตะวันรอนรอน
ดอกบัวเจ้าหุบ	ตะครุบเอานกกระจาบ	โอเวรกรรมบาป	เข้ามาออกซ้อน
ครั้งแต่พอวันพรุ่ง	เมื่อรุ่งอุษา	ดอกบัวแย้มอ้า	ถลาบินจร
ครั้งกลับถึงถิ่น	แทบสมประฤดี	เห็นเปลวอัคคี	เผาผลาญรังนอน
ลูกนกถูกไฟเผา	เป็นเถ้าออดวาย	แม่นกฟูฟาย	ร้องไห้คัดรอน
หาว่าพ่อนก	ไปตกหลุมรัก	กลืนกายยังประจักษ์	ด้วยกลียเกสร
นางตีกชกตัว	พุงหัวลงปีก	หวังจะให้คอหัก	ลงในกองฟอน
พ่อนกสะอื้น	ตันตันดวงมัล	แล้วก็อธิฐาน	ตายตามสมร
หากเกิดชาติใด	อย่าได้แคล้วคลาด	พ่อนกกลับชาติ	ด้วยใจอาวรณ์
เป็นสารสิทธิ์	มีมิตรรณมาร	แม่นกนงคราญ	เป็นสุวรรณเกษร
ทำบุญร่วมชาติ	ศกบาตรร่วมขัน	จะซื้อสัตย์ต่อกัน	จะไม่เคลื่อนคลอน
โอมมนุษย์ทั้งหลาย	หญิงชายโปรดทราบ	ดูเขียงนกกระจาบ	เป็นอุทาหรณ์
ผู้เดียวเมียเดียว	ไม่เที่ยวชอกซอน	ก็จะไม่เคียดรื้อน	ดวงใจเอ๋ย ฯ

๒. การเล่นรำสวดในตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

การเล่นรำสวดในตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง มีคณะที่มีชื่อเสียงอยู่ ๑ คณะคือ คณะเสน่ห์ ซึ่งมีนายหิง ช่างเรือน เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ อยู่บ้านเลขที่ ๑๕๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด เป็นหัวหน้าคณะ คณะรำสวดที่ตำบลวังตะเคียน จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากคณะรำสวดอื่นๆ คือ ประเพณีพื้นบ้านของชุมชนในตำบลวังตะเคียนส่วนหนึ่งจะเป็นชนชาวของอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมก่อนนี้แล้ว ชาวของเป็นกลุ่มชนพื้นบ้านดั้งเดิมที่มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่ไม่มีภาษาเขียน ฉะนั้นภาษาพื้นบ้านจริงๆ ของคนในชุมชนตำบลวังตะเคียนก็ยังมีการใช้ภาษาของในกิจวัตรประจำวัน ดังนั้นอิทธิพลของภาษานี้เองทำให้บทรำสวดของตำบลวังตะเคียนแตกต่างไปบ้างเล็กน้อยแต่ก็ไม่มากมายนัก ส่วนใหญ่แล้วก็ยังคงเล่นเกี่ยวกับเรื่องในวรรณคดีไทยเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการแต่งบทเพลงขึ้นมาเพิ่มเติมเพราะคนในพื้นที่บ้านส่วนใหญ่แล้วไม่เรียนหนังสือประกอบอาชีพในการทำสวน การจักสาน และรับจ้างทั่วไป และยังตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจาย การรวมตัวกันค่อนข้างยากมาก ยิ่งในสมัยก่อนต้องเดินด้วยเท้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อย่างคึกก็แค่เกวียนแต่ก็ไม่ค่อยมีส่วนใหญ่เดินอย่างเดียว จะไปไหนมาไหนไม่สะดวกสบายเหมือนปัจจุบันนี้

ประวัติความเป็นมาของคณะเสน่ห์

นายหิง ช่างเรือน ได้เล่าประวัติความเป็นมาของคณะให้ฟังว่า ตัวนายหิงนั้น มีความสนใจรำสวดตั้งแต่อายุได้ ๑๒ ปี โดยตามไปดูและฟังคณะรำสวดตามงานศพต่างๆ จนได้ไปร่วมคณะของนายแคล้ว เวชศาสตร์ ที่ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ และตระเวนเป็นเล่นร่วมกับคณะของนายแคล้ว เวชศาสตร์ เป็นประจำ เริ่มสนใจอย่างจริงจังและตั้งเป็นคณะของตนเองเมื่ออายุ ๕๘ ปี เป็นความเชื่อว่า เมื่อมีงานศพหลังจากสวดอภิธรรมเสร็จแล้ว ผู้ที่มาร่วมงานจะเดินทางกลับบ้านของตน ทำให้เจ้าภาพเจ็บเหงาและอาจจะหวาดกลัว จึงนิยมหาคณะรำสวดมาร้องรำทำเพลงเพื่อเป็นเพื่อนในงาน นางหิง กล่าวว่ามิประสบการณ์ในการเล่นรำสวดมานาน แต่ก่อนหน้านี้ก็ให้เห็น ได้สัมผัสมาก่อน ในขณะที่นายหิงได้บวชเรียนที่วัดวังตะเคียน เล่าว่าการเล่นรำสวดของชาวตำบลวังตะเคียนนั้นได้รับการถ่ายทอดจากครูแคล้ว เป็นส่วนใหญ่และต้องจดจำเนื้อร้องให้ได้ นี่กรรมที่ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยสนใจเพราะส่วนใหญ่คนรุ่นนี้จะอ่านหนังสือไม่ได้ และจะให้มาจำเนื้อร้องบางทีก็จำไม่ได้ แต่นายหิงเล่าว่าได้พยายามรวมกลุ่มศิลปินพื้นบ้านเหล่านี้เพราะบ้านของนายหิงตั้งอยู่ติดถนนทางเข้าวัด จะเห็นเพื่อนบ้านนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่เบื้องนี้ จากแรงบันดาลใจนี้เองจึงตั้งใจว่าอยากตั้งเป็นคณะของตนเองขึ้นมาให้ได้ เริ่มฝึกฝน โดยนำผู้ที่สนใจไปร่วมงานกับคณะของครูแคล้วก่อน ก็ไม่ได้ผลเท่าไรนัก แต่ก็ไม่ละความพยายาม ได้ทุ่มเทกำลังใจกำลังกายที่มีอยู่ฝึกฝนตนเองจากคณะของครูแคล้วให้ได้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามก็ยังรวมตัวกัน

ตั้งเป็นคณะไม่ได้ การเล่นรำสวดมีมานานแล้วน่าจะประมาณเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อเด็กๆ จำความได้อยู่ได้ประมาณ ๗ ปี หรือ ๘ ปีก็เห็นและได้เล่นก็จะจดจำทำนอง เห็นเขาร้องเขารำก็หัดร้อง หัดรำด้วยตั้งแต่ยังเล็กๆ ก็หัดกันเองบ้าง ระหว่าง ลูกๆ หลานๆ และญาติ พี่น้อง การถ่ายทอดจะเป็นการจดจำเนื้อร้อง และทำนอง

ภาพที่ ๗ หัวหน้าคณะรำสวดเสน่ห์ นายหิง ช่างเรือน

ในสมัยก่อนนายหิงก็ได้มาร้องรำสวด ให้กับบ้านงานเมื่อเวลาว่างงานศพ ก็เป็นช่วยงานศพ ไปด้วย นอกจากนายหิงแล้ว ก็จะมีพวกๆหลายคนที่เขาชอบก็มาช่วยร้องด้วย ซึ่งนับว่าเป็นคนกลุ่มแรกที่เล่นรำสวดในตำบลวังตะเคียน นายหิงกล่าวว่า ตนเองเห็นคนเขาเล่นละครชาติรีเข้าไป สอบถามเขาเล่าให้ฟังว่าเป็นคนมาจากแหลมสิงห์ และจำได้ว่านางฉ้อฉน จังคะพาณิชย์ คนบ้านบางปิดล่าง ำครชาติรีได้สวยงามมาก ได้จดจำทำรำของท่านมาปรับปรุงการเล่นรำสวดของตนเอง เริ่มเล่นก็ไม่ได้รวมตัวกันเป็นคณะอะไรจะไม่มี ใครจำเนื้อเพลงได้ ก็ช่วยกันไปร้อง เล่น กัน ใครดีกลอง ดีกรับเป็นก็ไปช่วยๆกัน เจ้าภาพก็จะเลี้ยงอาหารการกินให้ ไม่มีการจ้างเป็นค่าแรง หรือค่ารำรำสวดแต่อย่างใด เนื้อเรื่องที่ใช้ร้องในสมัยก่อนก็จะเป็นเรื่องในวรรณคดี เช่น ไกรทอง สังข์ทอง พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ เป็นต้น การเล่นเป็นเรื่องราวนี้จะเล่นเป็นตอนๆไป

การเล่นรำสวดที่ตำบลวังตะเคียนนี้เริ่มมาเรื่อยๆ อย่างเป็นทางการก็เมื่อช่วงปี ๒๕๒๕ - ๒๕๓๐ เมื่อครูณา กะชุตตา ครูโรงเรียนบ้านโป่งมาร่วมมือร่วมกับคนในหมู่บ้านธรรมรงค์ ปลุกฝังการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน ต่อมาจำไม่ได้ว่าเมื่อปี พ.ศ.เท่าไร เขามีการตั้งสภาวัฒนธรรม อำเภอเขาสมิง ครูณาเป็นแกนนำด้วย เขาก็เริ่มมาส่งเสริม ก็มาแนะนำให้มีการอนุรักษ์ พื้นฟู ประเพณีพื้นบ้านจึงเกิดรวมตัวกันเป็นคณะรำสวดที่ตำบลวังตะเคียนขึ้นมา โดยมีนางหิง ช่าง เรือน เป็นหัวหน้าคณะ และให้ชื่อว่า “คณะเสน่ห์”

วิธีการแสดงรำสวดของคณะเสน่ห์

๑. การแต่งกายและเครื่องดนตรี

การแต่งกายสำหรับผู้แสดงรำสวดของคณะเสน่ห์ ไม่มีความแตกต่างจากคณะอื่นๆ ก็ใส่ชุดดำหรือไม้ก็เสื่อขาวแล้วแต่ก็เท่าที่มีไม่ได้เน้นอะไรมากมาย ผู้หญิงก็นุ่งผ้าถุงพื้นบ้านนี้เอง ส่วนของนักแสดงชายก็ใส่ชุดดำแบบมางานศพทั่วไป นอกจากนี้ยังมีผ้าสีคล้องคอหรือผูกเอวทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

เครื่องดนตรี ก็จะเหมือนกับคณะอื่นๆ ก็จะใช้เพื่อเป็นการประกอบจังหวะ คือ กรับ ฉิ่ง กลอง

ภาพที่ ๘ การแสดงของคณะรำสวดเสน่ห์

๒. ขั้นตอนการเล่นรำสวด

๑. เริ่มจากการไหว้ครู เป็นการไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มีดอกไม้ ธูป เทียน เงิน ๑๒ บาท มีนุหรี ๑ ซอง เหล้า ๑ ขวด ขณะมานั่งล้อมวงกันบอกครูอาจารย์ ว่าลูกหลานมีเครื่องสังเวทมาให้ มีอะไรก็บอกไปให้ช่วยรำลึกใด้อย่าให้ร้องรำติดขัด

๒. เป็นการรำ การร้องเพลง เพื่อสร้างความพร้อมของคณะและปรับเสียงการรวมตัวของแต่ละคนด้วย จะได้ว่าใครมีเสียงสูง ต่ำอย่างไร เมื่อแสดงจะได้วางคู่ให้สอดคล้องกันไปตามเนื้อร้องและทำนอง

๓. เป็นการเริ่มร้องเพลง แจ็งลำดับรายการของการเล่นคืนนี้ว่าจะเล่นชุดอะไรบ้าง ดังตัวอย่างการร้องคือ

"เรื่องทีหนึ่งฉันจะบอกให้แจ็ง จะออกแขกแสดงก็ว่ากันไป ชุดที่สองเป็นบทไหว้ครูเอื่อนาคู จะบอกให้ชม ชุดที่สามเป็นพระอภัย ตอนม้าสีหมอกจะบอกให้ดู....."

จนถึงชุดที่ หรือตอนที่แสดงที่จะว่าจะแสดงในคืนนั้น เป็นการการร้องแบบ ออกมา ๑ คน รำหนึ่งคนหรือหลายคน สลับกันไปเรื่อยๆ

๔. เป็นการออกเรื่องเล่นรำสวดเป็นเรื่องๆไป จะเล่นเรื่องอะไรก็เล่นไปเลย เช่น เรื่องพระจันทร์โครพ ก็ร้องและรำไปเลย ทำนองก็หลายทำนองไม่พะพะจะจงว่าเรื่องนี้ต้องทำนองเดียวกันทั้งเรื่องแล้วแต่ เช่น ทำนองลมพัดชายเขา นาคเกี้ยว เกษรสำออง สุดสงวน เป็นต้น ก็จำไม่ค่อยได้ ก็จำมาไม่ค่อยรู้มากมายเท่าไรนัก เพราะไม่กำหนดหนังสือเลย คืนหนึ่งก็เล่นหลายเรื่อง เรื่องละหลายทำนอง ไม่ได้เล่นจบเรื่อง จะคัดเอาตอนสำคัญๆ มาเล่น

การร้องที่ช่วยเพิ่มสีสันในงานก็เป็นช่วงๆ ชัดแจ้งหะของการเล่นเป็นเรื่อง ตอนเวลาใครขอหรือว่าจะฟังก็ร้องให้ เช่น เพลงพื้นบ้านภาษาของ ฯลฯ หรือบางทีก็ร้องก่อนเล่น ช่วงหลังออกแขก เป็นต้น ทั้งนี้ก็ต้องดูจังหวะเวลาและเจ้าภาพด้วย

การสวดมาลัยทางคณะจะสวดได้ไม่เก่งนักเนื่องจากไม่ค่อยรู้หนังสือกัน ต้องอ่านบทจากตู้พระอภิธรรมเท่านั้น นายหิงจะเป็นหัวหน้าสวดนำ สวดได้บ้าง ๓ - ๔ ทำนองเท่านั้นเอง ลูกคณะมักจะสวดไม่ค่อยได้มันยาก ถ้าเจ้าภาพงานศพจะให้สวดก็จะสวดให้ตอนเข้ามิด คือ บทปรตสังประมาณ ดีสามดีสี่ สังปรตให้เขาแล้วก็บอกสังวิญญานคนตาย จากนั้นก็ต้องร้องเพลงลาต่างหาก เช่น ลาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็ลาแม่ครัว ลานักร้อง นักรำ อวยพร แล้วก็เลิก สว่างพอดิ เช่น "สว่างแล้วพ่อไก่อแก้ว..สว่างเสียแล้วต้องขอลา.."

การเล่นรำสวดของคณะในปัจจุบัน

คณะของนายหิง จะมีจำนวนลูกคณะหลักจริงๆ ๖ คน ก็มีที่มาช่วยกันแต่ก็ไม่ได้สังกัดคณะอะไร เวลาหาผู้แสดงไม่ได้จริงๆก็ให้วัยรุ่นจากที่เขามาฝึกหัดนี้แหละ เวลาให้ไปเล่นก็แล้วแต่ว่าใครจะว่าง บางครั้งเวลาเล่นเด็กๆ หรือคนที่นั่งดูล้อมวงเห็นก็เข้ามาร่วมวง ปรบมือให้ มีฉิ่ง มีกรับ มีกลอง ๒ หน้า นั่งดูกันไป ร้องกันไป เพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ เคยเห็นกันมาตั้งแต่เด็ก บางทีก็ร้องตามได้ด้วย แต่สมัยเมื่อเด็กลงนั้นนายหิงจำได้ว่าไม่ได้ออกมาขึ้นรำหรือขึ้นร้องเหมือนสมัยนี้ นั่งรำและร้องอยู่กับที่เท่านั้น ไม่ได้ออกทำทางเหมือนสมัยนี้

การเล่นในงานศพ ส่วนมากเจ้าภาพจะให้ไปช่วยแสดงในคืนสุดท้ายเป็นส่วนใหญ่ ก็แล้วแต่ทางเจ้าภาพว่าต้องการจะให้แสดงกี่คืน ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์อะไร ค่าตอบแทนไม่ได้กะเกณฑ์อะไรเพียงเพื่อการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพให้คลายความทุกข์โศกลงไปได้บ้าง สมัยนี้เมื่อมีเรื่องเงินทองเข้ามาเกี่ยวข้องกับมากมายทางคณะก็ไม่ได้คิดอะไร แล้วแต่นายหิงเล่าว่าถึงอย่างไรก็ต้องไปร่วมงานของเจ้าภาพอยู่แล้ว ที่นี้เขาไม่ต้องให้เชิญหรือยกพวกเรายินดีไปร่วมงาน โดยความสมัครใจ ก็ไปช่วยกันหุงข้าวปลาอาหาร เลี้ยงน้ำ ใครถนัดอะไรก็ช่วยกันคนละไม้คนละมือ คนในหมู่บ้านไม่ต้องรอให้มาบอกกล่าวกัน พอรู้ว่าเมื่อมีคนตายในหมู่บ้านก็จะไปช่วยกันด้วยความเต็มใจ การเล่นรำสวด จะจับตอนการแสดงของวรรณคดี จะไม่เล่นทุกตอน เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ก็จะไม่เล่น ตอนสุดสาครตามหาพ่อ เป็นต้น แล้วแต่จะตกลงกันก่อนแสดง

ความแตกต่างของการเล่นรำสวด ของสมัยก่อน และปัจจุบันของตำบลวังตะเคียน

คนสมัยก่อนก็จะร้องเนื้อเพลงแบบโบราณ ทำนองโบราณ และแสดงเป็นเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ลักษณะวงส์ ไกรทอง การแสดงไม่มีค่าตอบแทน เป็นเงินแต่จะเลี้ยงข้าวปลาอาหาร โดยเฉพาะช่วงเวลาดีๆ ประมาณตีหนึ่งจะหยุดการแสดง ประมาณครึ่งชั่วโมงเพื่อกินข้าวต้มที่ทางเจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้

แต่ในสมัยนี้ ก็จะผสมผสานให้มีทั้งเรื่องเก่า ทำนองใหม่ ทำนองโบราณ และเนื้อเรื่องใหม่บางทีก็ใช้เพลงสตริงเข้าผสมผสานแต่ทางคณะเสนอที่จะอนุรักษ์ทำนองโบราณเท่านั้นและมีค่าตอบแทนเป็นเงินหากต้องเดินทางไปแสดงไกลๆ ต่างบ้านต่างตำบล ก็มีค่าตอบแทนคนละ ๒๐๐ บาท แต่ถ้าเป็นญาติมิตรของคนในคณะหรือของครูก็ไม่รับค่าตอบแทน เป็นการช่วยกัน

๓. เนื้อร้องและทำนอง

คณะเสนอที่จะเล่นเรื่องที่มีเนื้อร้องทำนองแบบโบราณ คือจะแสดงได้ทั้งแบบทำนองโบราณ เช่น ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ลักษณะวงส์ ไกรทอง ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวในวรรณคดีไทย

ตัวอย่างเรื่องพระอภัยมณีตอนเรือแตก

"จะกล่าวถึงผีเสื้อเมื่อคราวนั้น ไม่ผายผันไปภูเขาที่อาศัย
 เทียวท่องน้ำคำผุดสมุทรไท ให้ผีไพรภูตพรายรายระวัง
 กลัวลูกยาสามีจะหนีพ้น เป็นกัณฑ์มิได้สิ้นถวิลหวัง
 ครั้นเหนื่อยหนาวหวานอ่อนอ้อนกำลัง ขึ้นยับยังอยู่เขาขวางกลางคองคา
 ในวันเมื่อเรือแล่นออกจากเกาะ ไม่เห็นเพราะโยคีมีคาถา
 ท่านอานมณฑ์ดลจิตปีดนัยตา จึงเกตราลวงไปได้หลายคืน

การร้องของคณะเสนห์นี้ร้องบทต้นก่อน แล้วตามด้วยสวดมาลัย แล้วจึงแสดงรำสวดเป็น
 เรื่องๆ ไปเรื่อยจนถึงเช้ามีดก็สวดมาลัยอีกครั้งเรียกว่า บทแปรตสัง ตามด้วยบทลา ทางคณะก็ลา
 เจ้าภาพ ลาญาติมิตร ลาศพ

จุดเด่นของคณะ

คือการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านที่ปัจจุบันกำลังจะหายไปและให้คนในท้องถิ่นมองเห็นคุณค่า
 ของศิลปะวัฒนธรรมไทยว่ามีความไพเราะและมีคุณค่า และไม่แสดงในทางศิลปะวัฒนธรรม
 สมัยใหม่หรือที่ชาวตะวันตกนิยม โดยเฉพาะการเดินในลักษณะลิง โลกซึ่งไม่มีเอกลักษณ์ของพื้นเพ
 ไทย จะคงทำนองเพลงพื้นบ้านเท่านั้น

ทำนองและทำรำ

การเล่นรำสวดเนื้อเรื่องที่เล่นในแต่ละคณะอาจจะเหมือนกันแต่ทำนองอาจจะใช้ไม่
 เหมือนกันเลขก็ได้ แล้วแต่ใครจะนำทำนองอะไรมาใช้กับเรื่องอะไร แต่คณะเสนห์ให้ความเห็นว่า
 ในแต่ละเนื้อเรื่องที่เล่นจะมีทำนองมากมาย แตกต่างกันไป เมื่อเวลารวมเล่นกับคณะอื่นๆ ก็จะเล่น
 รวมกันได้ไม่มีปัญหาอะไร เพราะคณะอื่นๆ เล่นเรื่องเดียวกันทำนองจะซ้ำกันมาก จะใช้เวลาใน
 การเทียบเสียงก่อนเท่านั้นเอง แต่ก็ไม่หนักหนาอะไรผู้แสดงก็รู้ๆกันอยู่ไม่ได้กว้างขวางอะไร
 คู่กันเคยกันหมดแทบจะทั้งจังหวัดรู้จักกันหมด แล้วแต่เราจะไปแสดงร่วมกับคณะไหนก็รวมกัน
 เช่น คณะเราไปช่วย ๔ คน ใน ๔ คนนี้เมื่อเขากำหนดเรื่องแล้วเราก็จะดูว่าเราถนัดตรงไหน ตอนใด
 ก็แบ่งหน้าที่กันไป การเทียบเสียงจะใช้วิธีการร้องคำว่า "หน้อย" ให้เสียงสูง ต่ำ ไปในทางเดียวกัน
 ทำรำ ทางคณะกล่าวว่าทำรำทุกคนจะมีพื้นเดิมอยู่แล้วจะนำมาจาก ลีเก ละคร
 ชีวิตประจำวันจริงๆหรือบทละคร เช่น ทำซึ้งก ฆมไม้ ก็ฝึกกันเอง จดจำกับสิ่งที่เห็นด้วย คิดแล้ว
 ฝึกหัดกันเอง ตามบทเนื้อเรื่อง และแต่ละคนก็คิดเอง ทำทำกันเองได้ ไม่ต้องมีการสอนมาฝึก
 กันเอง

การเดิน ก็มีบ้างเวลาตีๆ ถ้าเจ้าภาพเขาขอก็จะนำเพลงลูกทุ่ง หรือเพลงวัยรุ่น แต่ไม่
 อนุญาตให้เดิน โลด โผนหรือลิง โลดตามแบบฝรั่งจำนั้นไม่ได้ แต่ถ้าเจ้าภาพไหนเขาไม่เอาก็ไม่จัดให้
 ตัวอย่างเช่น

"อายๆอาย ผู้ชายทำไมถึงอาย ผู้หญิงเกรงนักกลัวรักไม่จริง ฉันเป็นผู้หญิงฉันก็อายๆ
 ผู้ชายช่างร้ายนัก มาพูดฝากรักกันเล่นง่ายๆ
 มีเมียมาแล้วหรือยัง ทำมาพูดเลียงคัง ทำให้ฉันต้องอาย (สร้อย)
 เพื่อให้มีความสุขสนานบ้าง

ภาพที่ ๕ ภาพการเต้นของนักแสดงรำสวดคณะเสน่ห์

๔. โอกาสในการแสดง

คณะรำสวดของนายหิง รับงานแสดงเฉพาะการเล่นรำสวดในงานศพเท่านั้น

๕. ค่าตอบแทนคณะรำสวด

ปัจจุบันการว่าจ้างเล่นรำสวดในงานศพ จะคิดเป็นเงินค่าตอบแทนคืนละ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท แล้วแต่ระยะทางใกล้ - ไกล และจำนวนคน บางครั้ง ๔ - ๖ คนก็จะลดค่าตัวลงไป สมัยก่อนไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินแต่จะให้เป็น อาหาร หมาก พลุ แล้วแต่เจ้าภาพบางทีก็ให้เป็นผ้าสังของเครื่องใช้ของผู้ตายก็มี เพิ่งจะมีค่าตอบแทนเมื่อปี ๒ - ๓ ปีมานี้เอง แต่ถ้าเป็นครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือคนรู้จักคุ้นเคยกัน เครือญาติของคนในคณะก็จะเล่นให้ฟรี ไม่คิดเงิน

การถ่ายทอดความรู้

บ้านนายหิง ช่างเรือน ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะ จะมีผู้สนใจในหมู่บ้านมาซ้อมเล่นกันโดยใช้สถานที่วัดวังตะเคียนเป็นสถานที่ในการฝึกซ้อม ชื่อคณะคือ คณะเสน่ห์ ในคณะมีลูกคณะทั้งหมด ๑๐ คน นายหิง ช่างเรือน เป็นคนฝึกให้ทั้งหมด ฝึกเรื่องการร้องเพลง ทำท่าประกอบเพลง หัดร้องรำ ก็มานั่งล้อมวง เล่นบ้างร้องเพลง ฝึกเองด้วย ได้เห็นอยู่บ่อยๆ ก็เป็นการจดจำ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ก็จะได้สืบทอดการเล่นรำสวดต่อไปได้ในอนาคต

นายหิง กล่าวว่า จะสอนให้เฉพาะคนที่สมัครใจและชอบเท่านั้นเมื่อเขาได้ฟังการร้องของเราบ่อยๆเขาก็สนใจ เมื่อสนใจและตั้งใจ อยากเรียนก็มาขอฝึกเองไม่ได้ไปหาลูกศิษย์ลูกหาที่ไหน

ตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคณะเสน่ห์

บทไหว้ครู

ลูกจะขอมือพนม แล้วก้มกราบครู บอกให้รู้ด้วยช่วยลูกที ลูกจะรำลึกถึงแจ้งและครูทรี
ลูกมาคินนี้ลูกต้องร้องรำ (ลูกคู่รับ)

ลูกจะรำลึกถึงรัชกาลที่หนึ่งถึงที่ห้า ให้รู้ว่าท่านมีสติสติดิษฐ์ ที่ได้รำร้องอีกทำนองไม่อ้างอิง
ทุกสิ่งมีกันอยู่ทุกวันนี้ (ลูกคู่รับ)

ลูกจะรำลึกถึงครูฉิ่งและครูฉาบ ท่านบุบบากทำนองเป็นทองท่า อีกครูกลองนั้นทำนอง
ของร้องรำให้จดจำเอาไว้สบายใจ (ลูกคู่รับ)

ลูกจะรำลึกถึงครูลำไยที่ได้หัด ให้แน่ชัดรำร้องให้ผ่องใส ส่วนลูกศิษย์ร้องรำให้อำไพ
กลัวจะอายุผู้ฟังที่นั่งดู (ลูกคู่รับ)

คณะของฉันทผิดพลาดลั้งไป ขออภัยด้วยครู เพราะยังไม่รู้ทำนองที่ผ่องใส ที่รำร้องอีก
ทำนองไม่เข้าใจ ยังไงๆ เพราะยังไม่เคย (ลูกคู่รับ)

โอ้ชาวคณะของฉันทนั้นยังไม่เคย เขาเปรียบเปรยไว้ว่าน่าอดสู พอพวกฉันทไปเล่นก็ยังมีคน
ดู ขอเชิญครู (ลูกคู่รับ)

บทไหว้ครู

สิบนิ้วแนบบรรจง (สร้อย เอย) ลงกับเศียร (สร้อย นอย) ต่างรูปเทียน ทอง ทา (เอย)
บุปผาสวรรค์ (นอยๆยาว)

ไหว้พระพุทธรูปวิสุทธิ (เอย) คุณดวงจันทร์

ไหว้พระธรรมมอ โนนภา (เอย) สถาพร (นอยๆยาว)

ไหว้พระสงฆ์ทรงศีลา (เอย) ศิลาวิด (นอย) ช่วยขจัดชั่วช้า (เอย) อุตส่าห์สอน (นอยๆยาว)

ไหว้กษัตริย์ขัตติยะ (เอย) ครองนคร (นอย) ช่วยค้ำบรอนชูช่วย (เอย) ช่วยประชา (นอยๆยาว)

ไหว้สุนทรภู่ครูกวี (เอย) ศรี โสภา (นอย) ขอวันทาเทวฤทธิ (เอย) สถิตย์พร (นอยๆยาว)

ไหว้ครูผู้เฒ่า (เอย) เจ้าอักษร (นอย)

ไหว้บิดามารดร (เอย) สอนภาษา (นอยๆ ยาว)

ไหว้ครูรำที่พำเฝือก (เอย) ระลึกถึง (นอย)

น้อมคำนึงใส่ชะโม (เอย) สโมสร (นอยๆ ยาว) ลูกจะรำ ลูกจะร้อง (เอย) ทำนองกลอน
(นอย) ไหว้งามอนเจ็ดฉาย (เอย) ดังสายธาร (นอยๆ ยาว)

บทร้องเพื่อสร้างความพร้อม

มาละเหวยมาละวา

ขอบอกกับพ่องามข้า วันนี้นักรำแสนหิ่เขามา ทราบข่าวมันน่าใจหาย น้ำตาร่วงไหลจน
นองหน้า พ่อคนดีเขามาควั่นจากไป สุดแสนเสียดายพ่อกานดา (สร้อย)

ไปเกิดพ่อจงไปดี ไปอยู่ในที่สวรรค์ชั้นฟ้า อยู่ข้างหลังจะทำบุญส่งให้ ข้าของเรื่องใช้เอา
ไปถวายวัดวา (สร้อย)

เสียดายสุดแสนเสียดาย แต่ต้องทำใจเพราะถึงกาลเวลา มีโอกาสมาสร้างกุศล เพราะพวก
เราทุกคนมาด้วยความศรัทธา

นกเขาเจ้าผู้จับตอไม้เอน ถึงเวลายามเย็นเที่ยวเล่นถลาลอยลม (ลูกคู่)

๑. ูกุสันโทเป็นต้นพระศาสนา

๒. องค์สองรองมาชื่อว่าพระโคนาคม (ลูกคู่)

๓. องค์สามนั้นนะ ชื่อว่ากัสปะ

๔. องค์ที่สี่นั้นนะชื่อว่า สุริยะ โคดม

๕. องค์ที่ห้าั้นนะชื่อว่า สิริยะเมตไตร

ท่านพี่น้องหญิงชาย ฝากไว้คณะของฉันทน์ (เอิง เอย)

ปัจจุบันนี้ นายหิง ช่างเรือน ได้เสียชีวิตอย่างกระทันหันด้วยภาวะหัวใจวายเฉียบพลัน
การประสานงานและการรวบรวมข้อมูลของตำบลวังตะเคียนจึงหยุดชะงักลงไปบ้าง ก่อนหน้านั้นไม่
ถึงสัปดาห์เรายังได้มีโอกาสนั่งสัมภาษณ์ท่านอยู่ เมื่อลงพื้นที่อีกครั้งก็ไม่ได้พบท่านอีกแล้ว นับว่า
เป็นการสูญเสียบุคลากรของท้องถิ่นที่มีคุณค่าทางด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่งานศิลปพื้นบ้าน
ไปอย่างไม่มีวันกลับ ทางคณะยังเล่นรำสวดอยู่บ้างแต่จะไปรวมกับคณะอื่นๆที่บ้านหม้อ และที่บ้าน
ตากแว้ง หรือที่ตำบลทุ่งนนทรีย์บ้าง ภรรยาของนายหิงก็ย้ายถิ่นฐานไปอยู่กับน้องสาวที่อำเภอ
คลองใหญ่ ประกอบอาชีพค้าขายด้านชายแดนบ้านหาดเล็กเพราะไม่กล้าอยู่บ้านคนเดียว ทางคณะ
รำสวดเล่นหิ่ก็คงไม่มีผู้ใครรวบรวมวงอีกต่อไป

นางนภา กะยุตา ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวังตะเคียน อดีตข้าราชการครูบ้านาญได้
เล่าให้ฟังว่า "การเล่นรำสวดที่ตำบลวังตะเคียนนี้ทางสภาวัฒนธรรมตำบลวังตะเคียน ก็พยายามจะ
สืบทอดไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้ รู้จักบ้าง ก็ไม่รู้ว่าจะสืบทอดได้เท่าไร จะปรึกษามหาธีรร่วมมือ
กับองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเคียนก่อน ที่วังตะเคียนนี้ก็มีคณะเดียวเท่านั้นเอง"

๓. การเล่นรำสวดในตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

ตำบลท่าโสม มีกลุ่มคนที่แสดงรำสวดรวมตัวกันอยู่กลุ่มหนึ่ง โดยมีนายคำนึ่ง สร้อยแสง เป็นแกนนำของกลุ่ม มีชื่อเรียกกลุ่มว่า คณะศิษย์ครูเปลื้อง จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เล่นรำสวดในตำบลท่าโสม สามารถลำดับประวัติความเป็นมา วิธีการแสดง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้และตัวอย่างของเนื้อเพลงในการเล่นรำสวด ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มเล่นรำสวดตำบลท่าโสม

นายคำนึ่ง สร้อยแสง อายุ ๖๑ ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านอ่างกะป่อง ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด อาชีพหลักคือการทำสวน แกนนำของกลุ่มผู้เล่นรำสวดในตำบลท่าโสม อยู่บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่บ้านหินดาษ หมู่ที่ ๖ ตำบลท่าโสม อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด นายคำนึ่ง กล่าวว่าหมู่บ้านที่นายคำนึ่งอยู่นั้น อยู่ในเขตติดต่อกับตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จากที่บ้านอ่างกะป่องไปบ้านปากคลอง ตำบลบางปิด ไม่ไกลกันนักเดินพอเหงื่อออกก็ถึงแล้ว มีญาติพี่น้องอยู่ที่บ้านหินดาษและบ้านปากคลอง ตำบลบางปิด เป็นจำนวนมากญาติๆส่วนใหญ่ก็มีฝีมือในการแสดงละครชาตรี หนังตะลุง การเขียนตัวหนังสือ ติระนาด เล่นรำตัด ลีเกพื้นบ้าน แล้วแต่ความถนัด แต่ลุงเปลื้องที่นายคำนึ่งได้รับการถ่ายทอดมานั้นอยู่บ้านอ่างกะป่อง ตำบลท่าโสม ลุงเปลื้องมีส่วนผลักดันมากที่สุดคนหนึ่งในบรรดาญาติพี่น้อง นายคำนึ่งได้รวมกลุ่มอยู่ที่ตำบลท่าโสมเป็นหลัก และกล่าวว่าตนเองนั้นได้เล่นรำสวดมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว เนื่องจากเกิดในครอบครัวที่มีพ่อและแม่เล่นรำสวด และหนังตะลุงอยู่แล้ว

ภาพที่ ๑๐ นายคำนึ่ง สร้อยแสง หัวหน้าคณะตำบลท่าโสม

นายคำนึ่งกล่าวว่า ได้จดจำตั้งแต่ยังเด็ก เหมือนเกิดในเรือนเบี้ย คนในสมัยก่อนเวลาเล่นรำสวด เขาจะไม่ออกรำ เขาจะมีตู้พระมาลัย และนั่งสวดมาลัย จะมีตาลปัดถือ มีคนสวดอยู่ ๔ คน คนไหนอยากรำก็นั่งรำ รำอยู่หน้าตู้พระมาลัย เสื้อผ้าที่ใส่ก็ไปรเวท สีอะไรก็ได้ไม่ได้ พิถีพิถันกันมากไม่ต้องใส่ชุดดำ เนื่องจากคนในสมัยก่อนมีเสื้อผ้าไม่มากนัก มีอะไรก็ใส่อย่างนั้น ไม่มีเครื่องดนตรีในการประกอบจังหวะ ประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว นายคำนึ่งกล่าวว่าการรวมกลุ่มที่ตำบลท่าโสมนี่เป็นการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพราะเขามีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมตำบล รื้อฟื้น อนุรักษ์ประเพณีเก่าแก่ของพื้นบ้าน เขามีกลุ่มอื่นๆมากมาย ของวัฒนธรรมนี้เขาก็มาจัดตั้งเรื่องของสภาวัฒนธรรมตำบลมีการประชุมแล้วให้แต่ละหมู่บ้าน ช่วยกันรื้อฟื้น สืบค้นประเพณีที่เก่าแก่กันขึ้นมา มีนักวิชาการเขามาเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้าน สอบถามเป็นเรื่องราวแยกเป็นเรื่อยๆ ไปกลับไปให้มีชีวิตชีวขึ้น ที่นี้หลังจากที่มีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลท่าโสมแล้ว คนในชุมชนเริ่มมีการตื่นตัวกันมากขึ้นทีเดียว เริ่มถ่ายทอด เรียนรู้สู่คนรุ่นหลังมากขึ้นเป็นลำดับ คนที่ตำบลท่าโสมเรานี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำสวนเป็นหลัก มีสวนยางพารา สวนผลไม้บ้าง นอกจากนั้นยังมีกลุ่มอาชีพด้านการเลี้ยงหอยนางรม การรวมกลุ่มในด้านการประกอบอาชีพก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการเอาแรงแลกเปลี่ยนกันบ้าง การเอาแรงนี้เองทำให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความคุ้นเคยกันไปโดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะที่จังหวัดตราดนี้ผมเกิดมาก็เห็นคนไปร่วมงานศพกันด้วยความสมัครใจ ไม่มีบัตรเชิญอะไร คนในหมู่บ้านก็บอกกล่าวต่อกันไป ที่นี้การไปช่วยงานศพถือเป็นงานบุญที่ทุกคนให้ความสนใจ และร่วมมือร่วมใจเป็นกำลังใจให้กับผู้สูญเสีย บุคคลอันเป็นที่รัก ช่วยกันแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ โดยใครมีความสามารถเรื่องใดก็จะเข้าไปช่วยด้านนั้นๆ เช่น การปรุงอาหาร การจัดเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงาน การเลี้ยงพระ ตลอดจนการต้อนรับผู้มาจากต่างบ้านต่างตำบล สมัยก่อนท่าโสมนี้การไปมาลำบากไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ สมัยก่อนต้องมาทางเรือ มีเรือโดยสารมาขึ้นที่นี้ นายคำนึ่งเล่าว่า การแสดงรำสวดเข้ามาที่ท่าโสมตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่เท่าที่รู้ก็มีคณะของตนเองนี้แหละที่เป็นแกนนำหลักในการแสดงรำสวด นายคำนึ่งเล่าว่า ระยะเวลาที่มีการบุกเบิก ได้รับแรงบันดาลใจจากลุงเปลื้อง สร้อยแสง ซึ่งเป็นลุงแท้ๆ เป็นผู้ถ่ายทอดให้ ก็จดจำได้บ้างไม่ได้บ้าง ไม่มีการบันทึกอะไรไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อ่านหนังสือก็ไม่ค่อยออก อาศัยการจำเป็นหลักใหญ่ เมื่อมีการแสดงรำสวดหรือหนังตะลุงที่ไหนก็จะติดตามลุงเปลื้องไปด้วยเสมอ ประมาณซัก ๒ หรือ ๓ เดือน เห็นจะได้ใจกล้าขึ้นเริ่มฝึกเป็นเรื่องเป็นราว เป็นที่ชื่นชอบของลุงเปลื้อง และป้าช่อมะกอก ป้าช่อ เวชศาสตร์ อยู่ที่บ้านหินดาบ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ร้องเสียงดังๆ ลุงเปลื้องได้ยินบ่อยเข้าก็เริ่มถ่ายทอดวิชาให้เป็นระยะๆ ในที่สุดก็มีความชำนาญขึ้นมาเรื่อยๆ มีโอกาสไปแสดงร่วมคณะของคณะญาติมิตรศิษย์ครู แคล้ว หลายครั้งมากเนื่องจากเป็นญาติพี่น้องกัน นอกจากครูเปลื้องแล้วก็ยังมีครูเยื่อ ชาวนา ที่สอนในเรื่องมุขตลกให้ท่านเก่งมากสามารถสอดแทรกเรื่องตลกกลั่นแกล้ง และมีนางเห่ง สร้อยแสง

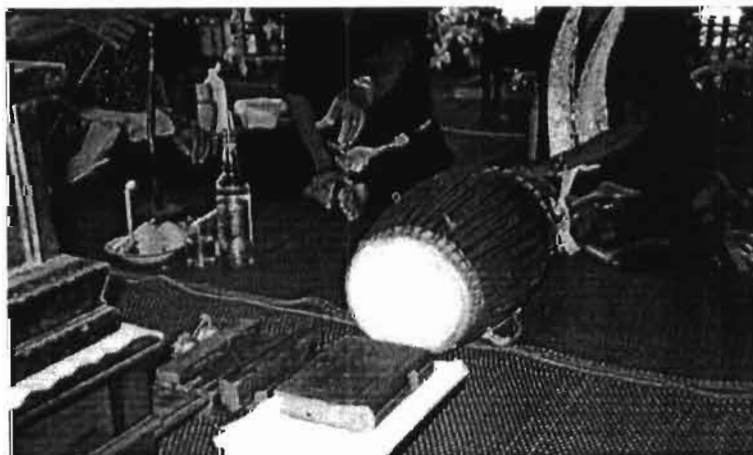
ที่สังกัดคณะศิษย์ครูแล้วก็มาเล่าเรียนจากลุงเปลื้องด้วยเช่นกัน นายคำนึ่งกล่าวว่าครั้งแรกที่ออกแสดงเป็นงานศพใครจำไม่ได้ จำได้แต่ว่าในวันนั้นขาดผู้แสดงตัวจริงไปลุงเปลื้องได้สอบถามแล้วมอบให้เป็นหน้าที่ของผม ผมตื่นเต้นมากแต่ก็ใจกล้า กล้าแสดง กล้าร้อง เกรงใจลุงเปลื้องมากเพราะถือว่าท่านเป็นครูแล้วคอยนั่งกำกับอยู่ใกล้ๆตลอดเวลาในคืนนั้น ก็แสดงผ่านไปด้วยดี ต่อๆมาครูเปลื้องเริ่มไว้วางใจก็ถ่ายทอดเรื่องราวเป็นระยะๆ นายคำนึ่งรับได้รวดเร็วพอสมควร เนื่องจากมีใจรักนำหน้าอยู่ก่อนแล้ว ในส่วนของนักแสดงรำสวดทำโสมนี้ไม่ใช่คณะใหญ่โตมาก ครั้งแรกเริ่มรวมตัวกันก็ ๖ คนเท่านั้นเอง ถ้ามีการแสดงเป็นเรื่องราวจริงๆ ก็ต้องไหว้วานทางตำบลบางปืดมาช่วยงานเสมอ เพราะทางคณะยังไม่มีตัวแสดงครบตามเนื้อเรื่องใช้ผู้แสดงร่วมกันส่วนใหญ่แล้วไม่มีปัญหาอะไร และใช้ชื่อคณะว่า “ศิษย์ครูเปลื้อง”

วิธีการแสดงรำสวดของกลุ่มตำบลทำโสม

๑. การแต่งกายและเครื่องดนตรี

สมัยก่อนจริงๆนั้น เป็นชุดที่ไปร่วมงานศพนั่นเอง เสื้อผ้าสมัยก่อนนั้นหายากไม่ค่อยมีขาย ที่ตำบลทำโสมนี้สมัยก่อนนั้นเขายังทอผ้าไว้ใช้เองก็มี ผู้ชายพื้นบ้านเรานี้เวลาอยู่บ้านจริงๆก็ไม่ได้ใส่เสื้ออะไร มีผ้าขาวม้าพาดไหล่ไว้ใช้สารพัดประโยชน์ จึงไม่เน้นอะไร ส่วนใหญ่ผู้แสดงจะสวมใส่ชุดสีดำ หรือเสื้อขาว ผ้าถุงดำ กางเกงดำ และมีผ้าคล้องคอสีต่างๆตามแต่ผู้แสดงจะหาเอาไว้ใช้สอย จะเป็นผ้าสีสรรต่างๆ เช่น แดง เหลือง ขาว ส้ม เขียว แล้วแต่ สมัยนี้การแต่งกายเพื่อการแสดงรำสวดจะใส่ชุดไว้ทุกข์หรือชุดไปงานศพทั่วไป แต่ถ้าเป็นผู้หญิงจะมีผ้าคล้องเป็นสีๆ จะใช้สีอะไรก็ได้ให้ดูแตกต่างจากผู้มางาน และผู้หญิงก็จะมีการทำแป้ง ทาปากให้ดูสวยงาม ไม่แตกต่างจากสมัยก่อน

เครื่องดนตรีใช้เพื่อประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง โทณ และกรับ

ภาพที่ ๑๑ เครื่องดนตรี

๒. ขั้นตอนการเล่นรำสวด

การเล่นรำสวด จะเริ่มเล่นหลังจากที่พระสวดอภิธรรมจบแล้ว โดยมีขั้นตอน ดังนี้ เมื่อพระสวดพระอภิธรรม จบแล้ว เจ้าภาพงานศพจะเลี้ยงอาหารว่างแก่ผู้มาร่วมงาน ประมาณ ๓ ทุ่ม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วทางคณะก็จะเข้ามานั่งเป็นวงกลม ประมาณ ๑๐ - ๒๐ คน (จำนวนคนเล่นอย่างน้อย ๘ คน อย่างมาก ๒๐ - ๔๕ คนสูงสุด)

ก่อนที่จะเริ่มการแสดงจะต้องเคารพครูก่อนทุกครั้ง ก็มี เหล้า ๑ ขวด บุหรี่ ๑ ซอง ดอกไม้ รูป เทียน เงิน ๑๒ บาท และก็จะอัญเชิญตู้พระธรรม (สวดมาลัย) มาตั้งไว้ตรงกลางวง นอกจากศิลปินของคณะแล้ว ก็จะมีชาวบ้านที่มาร่วมงานก็จะเข้ามา ตีกรับ บ้าง ประมมือบ้าง จะเล่นจนถึง ประมาณ ตีสี่ หรือ ตีห้า การที่สวดมาลัยหรือไม่นั้น ก็ต้องแล้วแต่ความสมัครใจของเจ้าภาพว่ามีความประสงค์หรือไม่ จากนั้นก็เริ่มเล่นรำสวดกันไป ก่อนจบก็จะมียบทสังลาในตอนสุดท้ายเหมือนคณะอื่นๆ

การเริ่มเล่นรำสวดจะเริ่มด้วยบทนำ หรือบทไหว้ครูก่อนแสดงทุกครั้ง ครูนับว่ามีควาสำคัญต่อศิษย์ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งศิษย์มีความสามารถที่จะแสดงได้ เป็นการแสดงความระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ตน และจะมีพิธีครอบครูให้เมื่อศิษย์มีความสามารถสูงขึ้น ดังนั้น การไหว้ครูจึงถือว่ามีผลสำคัญและจำเป็น ทำให้ผู้แสดงเกิดความเชื่อมั่น มั่นใจ และทำให้ผู้แสดงมีความกตัญญูรู้คุณครู ทำให้เจริญพลลาตมีไหวพริบ มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ นี่คือความสำคัญของการไหว้ครู

ภาพที่ ๑๒ การเล่นรำสวดของตำบลท่าโสม

๓. เนื้อเรื่องและทำนอง

เนื้อเรื่องที่จะร้องในการเล่นรำสวด ทางคณะจะปรึกษากันว่ากันว่าจะเล่นเรื่องอะไร หรือ บางครั้งเจ้าภาพก็ขอเอง เช่น ขอให้เล่นเรื่อง พระอภัยมณี หรือ เรื่องจันทร์ โครพ การแสดงจะคัด เอาเฉพาะตอน หรือเป็นตอนๆ ไม่ได้เล่นทั้งเรื่อง แต่คนดูจะเข้าใจ มีการแสดงทำรำประกอบเนื้อ เรื่อง แบ่งว่าคนนี้แสดงเป็นใคร และคนนั้นแสดงเป็นใคร เป็นต้น

ในหนึ่งคืน ทางคณะจะเล่นไม่เกิน ๒ เรื่อง นอกนั้นก็จะเป็น **ลำลอย** เป็นการแทรก ระหว่างเรื่อง (เหมือนเป็นการพักไปด้วยเพราะการเล่น การร้องต้องใช้พลังมาก) เนื้อเรื่องที่จะ เล่นกันบ่อยๆ คือ พระอภัยมณี จันทร์โครพ ซาละวัน ขุนช้างขุนแผน พระเวสสันดร ลักษณวงศ์

ลำแต่ง หรือลำลอย ของคณะรำสวดตำบลท่าโสม ก็พอมีบ้าง เป็นการแต่งสอดแทรกใน เนื้อเรื่อง เช่น เรื่องพระอภัยมณี ตอนนางผีเสื้อสมุทร เพื่อให้เป็นสีสันของเรื่อง ในการเล่นตอนดีๆ

การเล่นตามเนื้อเรื่องในวรรณคดี จะเล่นเป็นช่วงตอนของเรื่อง จะไม่เล่นทั้งเรื่อง จะเลือก เอาตอนที่เป็นคติสอนใจ ตอนเร้าใจ หรือตอนบทโศก เช่น การดำเนินเรื่องในตอนแรกจะเป็น ตอนเศร้าโศกก่อน เพื่อจะเป็นการให้กำลังใจเจ้าภาพ หลังจากนั้นพอดึกขึ้นจะเป็นการร้องที่ ประกอบการรำมากขึ้น

ทำนองที่ร้อง

เนื้อเรื่องหนึ่งๆ จะร้องได้หลายทำนอง และทางคณะก็จะไม่รู้ว่ทำนองต่างๆ เรียกว่า ทำนองอะไร แต่ร้องกันได้ เรียกชื่อไม่ถูก ที่พอจะเรียกได้เช่น สักวา แต่การที่จะขึ้นทำนอง ต้อง มีการเทียบเสียง หรือการเรียกว่า "**หน้อย**" ซะก่อน เช่น "นอ ละ นอ ละ น้อย หน้อย หน้อย หน้อย น้อย....." เป็นการเทียบเสียงให้มีการกลมกลืนกันซะ ถ้าเทียบเสียงกันแล้วจะได้ปรับเสียง กันได้ถูก พอ "**หน้อย**" แล้ว หรือเทียบเสียงกันได้แล้ว ก็ร้องเนื้อเลย เช่น

"สักวา เออ เอ็ง เอ๋ สิบคืน เออ เอ็ง เอย เอิง เอ๋ ปีนขึ้นเป็นปากช่อง
มาโศกา เออ เอิง เอ๋ ลำล่อง เออ เอ็ง เอย เอิง เอ๋ ขึ้นลาเป็นปากไห
แล้วใส่เกลือ เออ เอิง เอ๋ เหลือแสน เออ เอ็ง เอย เอิง เอ๋ แทบละบันลี้ย
พอสาใจ เออ เอิง เอ๋ ช่างไม่เว้น เออ เอ็ง เอย เอิงเอ๋ ทำนั้นจะนาเลย"

(จับปูแสมมาคอง)

ทำนองของคณะแต่ละแห่งในจังหวัดตราด น่าจะเหมือนกันสามารถร้องกันได้ เช่น คณะ จากตำบลหนองโสนมา ทางคณะท่าโสมก็สามารถจะร้องได้ แต่ต้องเทียบเสียงกันก่อน เพราะ เนื้อเรื่อง ก็จะใช้เรื่องเดียวกันก็สามารถร้องกันได้

ทำนองที่ดัดแปลง

มีดัดแปลงทำนองเป็นทำนองสมัยใหม่ เช่น ทำนองเพลงลูกทุ่ง เช่น "ลา ลัน ลา ลัน ลา .....กล่าวถึงสุริย์ผิเสื้อยักษ์.....เป็นทำนองใหม่ในเรื่องพระอภัยมณี

ทำนองอื่นๆทั่วไป ก็มีเล่น เช่น ลมพัดชายเขา มอญรำคาบ แยกสาเสื่อ ลมพัดชายเขา เกษร
สำอังก์ บัวบังใบ เจ้าแสนงอน สร้อยสนตัด นางนาค สุดสงวน ทำนองน่าจะเป็นร้อยๆ

๔. โอกาสในการแสดง

เล่นในงานศพ งานทำบุญวันตาย และเล่นในงานศพเท่านั้น

๕. เงินค่าตอบแทน

สมัยก่อน ไม่มีการจ้าง เป็นอันว่าร่วมด้วยช่วยกัน ได้กินอาหารของเจ้าภาพ ถือว่าไปช่วย
เจ้าภาพ เริ่มมีค่าใช้จ่ายประมาณ ๒๐ กว่าปีมานี้ ค่าตอบแทนเมื่อแบ่งกันแล้วก็ได้คนละ
๒๐๐ - ๓๐๐ บาทต่อกัน

คณะรำสวดทำโสม จะมีค่าตอบแทนเป็นค่าจ้างเหมาเป็นคืนละ ๓,๐๐๐ - ๓,๕๐๐ บาท
เป็นการรวมค่ารถด้วย เช่น ค่ารถ ๕๐๐ บาท และคณะมีจำนวนผู้เล่น ๑๐ คน ก็จะตกคนละ
๓๐๐ บาท เป็นต้น

การติดต่อกันนั้น จะติดต่อกับคนไหน หรือเป็นใครก็ได้ในคณะ สามารถติดต่อกับทุกคน
แล้ว คนนั้นก็มาแจ้งให้ทุกคนทราบ ก็จะมารวมตัวกัน ใครว่างก็ไป การรวมกลุ่มของคณะก็จะ
มีอยู่ ประมาณ ๘ - ๒๐ คน ไปเล่นในงานศพให้ สมมุติว่ามีเจ้าภาพมาติดต่อกัน จ้างในราคา
๓,๐๐๐ บาท ทางคณะก็จะจัดผู้เล่นให้พอดีกับราคาที่จ้าง เช่น ๑๐ คน เป็นต้น

แต่ก็มีไปช่วยงานศพแบบไม่คิดค่าตอบแทนก็มี เช่น เป็นญาติๆ กัน หรือพรรคพวก เล่น
รำสวดด้วยกัน

วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคณะ

คณะนี้ยังไม่เคยถ่ายทอดหรือว่าสอนใคร ในส่วนของหัวหน้าคณะก็จะเรียนจากญาติผู้ใหญ่
คือลุง โดยไปเรียนรู้จากที่บ้านของลุงที่หินดาษ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ แต่เดี๋ยวนี้อะไรไม่มี
เด็กรุ่นหลังเรียนแล้ว ไม่มีใครสนใจจะอยากรู้ อยากจะเรียน ในกลุ่มของคณะก็จะสอนกันเอง
อยู่สม่ำเสมอ เหมือนกับเรียนรู้กันอยู่ตลอดเวลา เหมือนเคาะสนิมกันเอง เพราะการแสดงรำสวด
ไม่ได้มีกันทุกวันบางทีเดือนหนึ่งมีครั้งหนึ่ง ก็ต้องฝึกฝนกันบ่อยๆ

การฝึกฝนกันเอง ก็จะนำหนังสือเรื่องนั้นมาอ่าน เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ก็จะเอา
หนังสือเรื่อง ขุนช้างขุนแผนไปอ่าน เป็นต้น

ตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคณะ

บทเคารพครู

สาธุ สาธุ สะ ฤกษ์ยกมือไหว้พระ ทั้งคุณครู ลูกนี้ตั้งใจ อยากจะได้เรียนรู้ ไหว้ทั้งคุณครู ที่ตั้งสอน มา ฯลฯ ลูกจะไหว้ คุณพระพุทธรเจ้า สิ้นทั้งสิบหก ลูกจะขอหีบขบถ ขึ้นมาว่า ไหว้ทั้งบิดร และมารดา ที่เลี้ยงลูกมาจนเติบโตใหญ่ ๆ ลูกจะไหว้คุณพระธรรมเจ้า สิ้นทั้งสิบแปด อีกทั้งท่านเรียนแพทย์ การศึกษา ท่านใดจกได้จำถ้อยคำเอามาไว้เป็นวิชาสืบต่อไป ๆ ลูกจะไหว้คุณพระสงฆ์เจ้า สิ้นทั้งสิบสี่ อีกทั้งคุณมารี ข้อชี้แจง ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ท่านอย่าได้ระแวง อันข้อชี้แจงเป็นของสำคัญ ๆ สารแสดงลูกจะขอแจ้ง ความ มันไม่หยาบไม่หยาบ เล่นเสเฮฮา จะร้องเล่นเต้นรำ เป็นธรรมดา เสียงเสเฮฮา ไว้แก้หาวนอน ๆ ท่านเจ้าคุณท่านเป็นผู้ประสาท ท่านเป็นคนฉลาด การศึกษา ท่านได้จกได้จำถ้อยคำเอามา ไว้เป็นวิชา สืบต่อกันไป ๆ ลูกเหมือน ไก่อ่อน ยังเพิ่งสอนหัด ยังไม่เจนไม่ชด ไม่ชำชอง ทั้งท่าจะรำ ทั้งบทธะร้อง ไม่ชำชอง ยังไม่ชดไม่เจน ๆ อันถิ่นฐานที่ผมอยู่ ครูผมไปหัด ผมจะบอกให้ชด นั้น ไซร์ หากท่านมีงาน ท่านมาหาผมไป ไม่ไกลไม่ไกล แค่นี้เอง ๆ หากท่านมาหา ท่านอย่าว่ารับหลับ ขอให้ท่านมีเงินถึง เป็นเศรษฐี ทุกโศรกโรคภัย ท่านจงอย่าได้มี ขอให้ท่านสุขขี ยิงยิง ขึ้นไป ๆ

ชุดที่หนึ่ง ผมจะบอกให้แจ้ง ผมจะออกแขกแดง ผู้นำหน้า เขาเป็นตัวครู ผู้รู้วิชา ดูท่วงทีทำท่า เขาน่าชม

ชุดที่สอง มีหม่องพะม่า เขาได้เป็นพ่อค้า มาแต่ไกล พาเมียมาด้วย หล่อนช่างสวยวิสัย น่ารักน่าใคร่
น้ำใจหล่อนดี

ชุดที่สาม มีนามว่ามอญ เขามีเมียงามอน ห่มแพรสี ขายแป้งน้ำมัน จันทะสุมาลี หล่อนห่มแพรสี
คูโสภา

ชุดที่สี่ ยังมีแจ็กแคะ เขาได้เที่ยวเวียนแวะ เวียนไปเวียนมา จะทำอะไร เสียงแต่ร้องไอ้หยา แล้วส่ง
ภาษา ว่าอ้วจะเล็ยะ อ้วจะเล็ยะ ให้ลื้อเจ็ยะปั้ง ให้ลื้อเจ็ยะข้าวหนึ่ง ท้องจิ้นเกือบตาย ตกมาเนื่อง
เนื่อง อยู่ในเมืองไทย จาไปอ้วไก้ ก็ยังบมี

ชุดที่ห้า ยังมาไม่ถ้วน ฉันทจะออกนางขวน แล้วรำยี่ นางไม่ร้องรอก เดินจรลี ลูกผ้าไม่มี ท่าที่ชอบกล

ชุดที่หก ผมไม่รอร้ง ผมจะออกฝรั่ง และอังกฤษ อย่าทำอวดดี ตัวกูมีฤทธิ์ อีกหน้อยจะติด ทั้งไซ้และ
ครวน

ชุดที่เจ็ด นายเม็คเป็นครู เขาจะบอกให้รู้ มาแต่ก่อน ไม่ผูกสมัค ไม่ได้ขักได้ข้อน ผมมิได้ลัก
กลอน ของใครมาเล่น ๆ

พระอภัยตอนเรือแตก

จะกล่าวถึงผีเสื้อเมื่อคราวนั้น
 ที่ยวท่งน้ำคำผุดสมุทรไท
 กลัวลูกยาสามีจะหนีพ้น
 ครั้นเหนื่อยหนาวหวานอ่อนกำลัง
 ในวันเมื่อเรือแล่นออกจากเกาะ
 ท่านอ่านมนต์คลจิตปิดนัยตา
 ต่อผีพรายชายดำนอยู่ค้ำนอก
 ชะโงกชะเง้อแลเงยข่งขึ้น
 อันนางยักษ์จักขุเสมอทิพย์
 ดูไกลนักจักแห่ลั่นสิ้นแดนดาว
 พวกผีพรายสายสมุทรผุดขึ้นสิ้น
 เสี่ยงโครมครามตามคลื่นเป็นหมื่นพัน
 ส่วนนางมารหาสออีกสออีกโถม
 เสี่ยงกรีกครึ้นคลื่นคลั่งกำลังพราย
 พอสำเภาลำทรงพังกษัตริย์
 ล่วงสินห้ำราตรีไม่มีภัย
 ตระหง่านเงื่อมเต็มสลับระยับยิบ
 เมื่อสิ้นแสงสุริยสนสะยา
 พายุหวนป่วนคลื่นเสี่ยงครึ้นกรีก
 ยิ่งตึกคั่นคลื่นลั่นสนั่นดัง
 สำเภาโผนโยนโยกโบกสับัด
 เหล่าลำดำคั่นหนทั้งคนงาน
 สงสารท้าวสาวสุรางค์นางสนม
 ฝ่ายฝูงผีปีศาจอสุรกาย
 จะลุ่มล่ำสำเภาเข้าไม่ได้
 ด้วยเดชะเวทมนต์คนทั้งนั้น
 แต่พวกพรายร้ายกาจปีศาจกล้า
 บ้างแลบลิ้นปลิ้นตาให้น่ากลัว
 ฝ่ายพวกพลบนสำเภาผาชนไก่
 แยกฝรั่งนั่งรายทนายป็น

ไม่ผายผันไปคูหาที่อาศัย
 ให้ผีไพร่ภูตพรายรายระวัง
 เป็นกัณฑ์มิได้สิ้นถวิลหวัง
 ขึ้นยับยังอยู่เขาขวางกลางคงคา
 ไม่เห็นเพราะโยคีมีคาถา
 จึงเกตราลวงไปได้หลายคืน
 เข้ามามาบอกเหตุให้จึงได้ตื่น
 ดูทะมึนเมฆาถูกดาวาว
 เห็นลิลิปลิ้นไปในหาดขาว
 ร้องเรียกป่าวบอกความตามให้ทัน
 บ้างแลบลิ้นเหลือกตาถลากลัน
 ทะเลลั่นดังจะลุ่มถล่มทลาย
 จ้วงกระโจมโจนไล่ไพร่ทั้งหลาย
 ภูเขาวาพังทลายทลุไป
 ออกเล่นลัดกลางมหาซาลาไหล
 เห็นเขาใหญ่ในทะเลเหมือนเมฆา
 ยังลิลิปลิ้นไปไกลนักหนา
 ในเวหามีคคคุ้มช่อมบัง
 ลั่นพิลึกโกลามาข้างหลัง
 เพียงจะพังแผ่นผาสุธาธาร
 หางเสื่อพลัดเพลงพลาตเสียงฉาดฉาน
 ต่างเซซาชวนทรงไม่ตรงกาย
 ถลาล้มกลิ้งคว่ำคะมำหางย
 กับภูตพรายก้องหน้าที่มาทัน
 แลเห็นไปล้อมเหมือนกันเขื่อนขัน
 ประกอบกันผีสงให้ห่างตัว
 โลดถลาหลอนหลอกบ้างกลอกหัว
 สำแดงตัวต่างๆในกลางคืน
 จนติดไหม้ม้วนหนังเข้าทั้งผืน
 ลูกขึ้นขึ้นยิ่งประดังเสียงดังตึง

ผิยงหลามตาม ไปจนใกล้สว่าง
 ทำอำนาจผาดเสียงสำเนียงอิง
 บุคทางเสื่อเรือเอียงเพียงจะคว่ำ
 คนกระจัดพลัดพรายบ้างวาววาง
 พวกผู้ชายว่าขวนปนผู้หญิง
 บ้างคำผุดผุดจะกลั่นก็บรรลัษ
 บ้างคาบคว่ำขาแข้งแข่งขยอก
 อันองค์ท้าวเจ้ามิ่งเมืองผลึก
 สนิสมุทรสุดรักพระธิดา
 ฝ่ายจินจามพราหมณ์พวกแขกฝรั่ง
 พระอภัยได้กระดานบานประตู
 ฝ่ายนางผีเสื้อสมุทรขึ้นผุดโผน
 จะจับผัวกลัวมนต์เป็นพันใจ
 ด้วยเดชพระอภัยจะไม่ม้วย
 พอแสงทองส่องสว่างนภาองค์พิน
 พระหนินางวางวังขึ้นสิงขร
 ผีเสื้อไล่ไปถึงเขาลำเนาเนิน
 จะขึ้นเขาเล่าก็ลั่นขึ้นไม่ได้
 เห็นผัวนั่งฟังพาบลงกราบกราน
 พระรูปหล่อพ่อคุณของเมียเอ๋ย
 นื่องอดสำหัพพายามถามพระมา
 แสนสงสารพระอภัยวิไลลักษณะ
 จะต่อไปก็ไม่วอดเป็นขอดเนิน
 เห็นจวนจนบนภวานร่ำ
 พอพวกไพร่ไทยแขกฝรั่งจีน
 นางยักษ์เห็นแผ่น โผนจะ โจนจับ
 แขกฝรั่งวางวังเป็นสิ่งคลี
 ผีเสื้อน้ำพรวดเรียกริมบรรพต
 นิ่งเสียบได้ให้ห้องนี้ต้องคอย
 ฝ่ายพระองค์ทรง โจมประ โลมจิต
 เห็นนางผีเสื้อสมุทรสุดศักดา
 จะนั่งอยู่อย่างนี้ก็มีชอบ

ทั้งตัวนางผีเสื้อนำเข้ามาถึง
 โลกตะลึงเลี้ยวลัดศกัตทาง
 พอคลื่นเข้าซัดกระแทกก็แตกผาง
 เสียงสุรางค์ร้องอิงคณิงไป
 เที้ยวเกลือกกลิ้งกลางคืนตื่นไกล
 ผุ่งปลาใหญ่ได้กลิ้งขึ้นกินคน
 ดูกลับกลอกกลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน
 พอตคตึกลมจับดับสังขาร์
 เอาใส่บ่าแบกว่ายสายสินธุ
 ขึ้นขึ้นหลังปลาโลมาและราหู
 คิดถึงครุเกาะภาวนาไปๆ
 โจมกระ โจนจับบุตรหลุดไปได้
 แต่โลกไล่โผงผางมากกลางคืน
 พระพายช่วยพัดพามาบนคลื่น
 ถึงหาดต้นถันเขาลำเนาเนิน
 แอบชะง่อนเงื่อมผาศิลาเฟิน
 ให้เผอิญลุ่มลูกลงคลุกคลาน
 สูดอาลัยแลห่านาสงสาร
 แล้ววังวอนอ่อนหวานด้วยมารยา
 โจนเลขหลบตัวกลัวนักหนา
 จงมาหาเมียบ้างอย่างหมางเมินๆ
 หนินางยักษ์อยู่ที่หน้าแผ่นผาผิผู
 ด้วยสูงเกินแรงกายจะป่ายปีน
 บริกรรมคาถารักษาซิล
 มาถึงต้นเขาขวางข้างคีรี
 แล้วถอยกลับกลัวฤทธิ์ศิษย์ฤทธิ
 ขึ้นถึงที่พระอภัยได้ทั้งร้อย
 พระทรงยศเยี่ยมหน้ามาสักหน้อย
 นี้ลูกน้อยไปอยู่ไหนไม่เห็นมาฯ
 กับพวกศิษย์ฝรั่งพร้อมอยู่จอมผา
 ไม่หาญกล้าใกล้ตัวเพราะกลัวมนต์
 จำจะตอบนางยักษ์อีกสักหน

ต้องตัดพ้อต่อว่าประสาจน
 นี้เนาะนางผีเสื้อเจ้าเหลือแสน
 มาตามติดคิดอ่านผลาคูชีวี
 ทั้งลูกน้อยพลายพรากไปจากอก
 เพราะหมองหมางนางงามตามประจัญ
 ทุกวันนี้พี่รักษาสึกขาบท
 อันอินทรีชีวิตวิฤตศุทธาน
 จะสูบเลือดเชือดเนื้อหรือเถื่อเถ่า
 อันชีวาตย์อาตมาไม่อาลัย
 ผีเสื้อนำข่าวว่านิจเจอัย
 ซึ่งตามติดคิดว่าพระเมตตา
 พระกลับตรัสตัดรั้วยักษ์ร้าย
 อยู่เกาะแก้วพิศดารก็นามครัน
 ทั้งลูกเต่าก็เอาไว้มิให้พบ
 น้ำพระทัยไม่เลี้ยงเป็นเพียงแท้
 จึงต้องคิดติดตามด้วยความรัก
 กลับว่าน้องปองร้ายหมายชีวี
 ถึงจะไปไม่ห้ามจะตามส่ง
 ให้ออกน้องหมองใหม่ดังไปเถย
 พระนั่งนางทางว่านิจจาเอัย
 ประเดี๋ยวนี้พี่บวชชวดสบาย
 จะฟังธรรมค่านับดับโมโห
 แล้วทรงเดชเทศนาภาษาไทย
 คือรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส
 ครั้นระงับดับขันะสันดาน
 อย่างลุ่มหลงจงอุดสำหรับศึกษาศีล
 อย่างมาสัตว์ตัดชีวิตคิดอุบาย
 พี่แบ่งบุญบรรพชาสถาผล
 กลับไปอยู่คูหาในวาริ
 อันตัวของอาตมากับसानุศิษย์
 จะจำศีลภาวนาสมาทาน
 นางผีเสื้อเบื้อหูว่าจู้จี้

จึงขึ้นบนแผ่นผาแล้วพาที
 เผ้าคุมแค้นขึ้นแก้งว่าแหงงหนี
 จะฆ่าตีพี่ชายให้วายชนม์
 แสนวิตกตายเป็นไม่เห็นหน
 จึงทุกข์ทนแทบกายจะวายปราณ
 ผู้เปรี๊ยะปลดห่วงใยในสงสาร
 เจ้าต้องการกินบั้งหรืออย่างไร
 ก็ตามแต่ปราณนาอชฌาสัย
 อย่างกวนใจจู้จี้เลยสิกา ฯ
 ไม่เห็นเลยว่ารักนั้นหนักหนา
 ตามประสาผิวเมียไม่เสียดกัน
 ไม่กล้ากรายกลัวเกลียดด้วยเดียดฉันท
 แต่สักวันหนึ่งก็ไม่อาลัยแล
 พากันหลบล่องทางมาห่างแห
 จะไว้แต่อาลัยก็ไม่มี
 พระทรงศักดิ์ซ้ำอาจขนางหนี
 ไม่พอที่ทูนหัวจะกลัวเมีย
 พระโถมผองอย่าห่อตัดสลดเสีย
 มาหาเมียเสียสักหน่อยให้ค่อยคลายฯ
 แต่ก่อนเคยเคียงประ โลมเจ้าโถมฉาย
 จะสอนสายสวาทเจ้าให้เข้าใจ
 ให้โทโสสร้างเสื่อมค่อยเสื่อมใส
 ด้วยความในโลภียี่สี่ประการ
 ที่ถุกหัสถ์หวงแหงไม่แก่นสาร
 ย่อมสาธารณเป็ลือยเนาเสียบเล่าตาย
 ให้เพิ่มภิญโญไปคังใจหมาย
 จะจำตายตกรนรกอเวจี
 ส่วนกุศลให้สุดคามารศรี
 อย่าได้มีห่วงใยอาลัยลาน
 ก็ไม่คิดคืนประเทศเขตสถาน
 หมายวิมานเมืองสวรรค์จันบรรลัย ฯ
 เจ้าบาเล็เลือกแปรมาแก้ไข

ไหนดรกดกลที่ตรงใด
เมืองสวรรค์นั้นก็ไปทางไหนเล่า
หนีไปไหนก็ไม่รอดจะทอดทิ้ง
ชะง่างอวคบวชเรียนเขียนก้อข้อ
เอาเถาวัลย์พันพวงนุ่งเปลือกไม้
ไม่นับถือฤาษีหนีผู้หญิง
เร่งสึกหามาจะได้ไปด้วยกัน
เป็นคาบสฤาษีขำมิรู้
จะขึ้นจากปากบันด้นทุรัง
แล้วกูก้องร้องประกาศปีศาจร้าย
ปีศาจแรงแผลงศักดาคว่ากลัว
แล้วนางมารอ่านคาถาพลาหก
ทั้งฟ้าร้องก้องกระหึ่มเสียงครึ่มครื้น
พระอภัยไม่รู้ที่จะคิด
จะหนีนางทางไหนก็ไม่พ้น
ไหนดจะถูกถูกเห็บจับสาหัส
จึงปรึกษากัยฝรั่งว่าครั้งนี้
แต่พวกเราเอาน้ำบ่อน้อยนั้น
พวกไพร่พร้อมน้อมค้ำนรับอุบาย
ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเสกษกษัตริย์
แล้ววันทาลาศีลพระทศพล
แล้วถือปีที่ท่านอาจารย์ให้
ขึ้นหยุดยั้งนั่งแท่นแผ่นศิลา
แล้วทรงเป่าปี่แก้วให้แจ้วเสียง
พวกโยธีสีสางทั้งนางมาร
แต่เพลินฟังนั่งโยกจน โงกหุบ
พอเสียงปี่ที่แหบหายลงไป

ช่วยพาไปดูเล่นให้เห็นจริง
อย่าพูดเปล่าปลิ้นปลอกหลอกผู้หญิง
มานั่งนั่งอยู่กับเกาะเก็นเหมาะใจ
นำหัวรอหรือพระองค์มาหลงไหล
อวดว่าได้บุญแรงมาแบ่งปัน
จะทอดทิ้งเมียไว้ช่างไม่ขัน
อย่าเทศกรรมเลยไม่ได้พอใจฟัง
พระเป็นคู่ของข้ามาแต่หลัง
ก็ไม่ฟังคงจะเฝ้าอยู่เอาตัว
ทั้งภูตพรายพรังพร้อมเข้าล้อมผัว
นิมิตตัวโตคำกำยำขึ้น
ให้ฝนตกฟุ้งฟ้าไม่ฝ่าฝืน
นภางค์พื้นบดบังกำลังมนต์
กับพวกศิษย์ลำบากต้องตากฝน
สุดจะทอดฝนชุกลงทุกที
พงศ์กษัตริย์สิ้นรักนางยักษ์
จะเป่าปี่ผลาญนางให้วางวาย
หยอดปิดกรรมสองข้างเหมือนอย่างหมา
บ้วนน้ำลายหยอดหูทุกคน ๆ
จึงจบหัตถ์อธิฐานการกุศล
เอาเครื่องคั้นแต่งองค์อลงการ
แจ้งพระทัยออกจากชวากองฯ
ภวานาอาคมเรียกลมปราณ
สอดสำเนียงนิ้วเอกวิเวกวาน
ให้เสียวซ่าชับซาบวาบหัวใจ
ลงหมอบชুবชวนชบสลับไสล
ก็ขาดใจยักษ์ร้ายวายชีวา ๆ

กำเนิดสุตสาคร

จะกล่าวถึงเงือกน้อยกลอยสวาท
 อยู่วนวังหลังเกาะแก้วพิศดาร
 ให้เจ็บครรภ์ปั้นปูนจวนจะคลอด
 จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา
 โอ้อึ้งพระอภัยก็ไปลับ
 จะคลอดบุตรสุดใจเมียไม่เคย
 นางครวญคร่ำรำไรให้ระห้อย
 ให้กลุ่มกัณฑ์อันหวั่นวิญญาณ์
 สงสารนางครวญครวญให้ปูนปวด
 สอนอ่อนอ่อนระทวยแทบม้วยมุก
 ให้นึกคำพระอภัยเมื่อไปจาก
 นางศรีครวญรำไรทั้งน้ำตา
 โอ้ครั้งนี่ชีวิตจะปลิดปลด
 นางครวญคร่ำรำไรด้วยไม่เคย
 ฝ่ายโยคีพรตปรากฏกล้า
 แสงสว่างทางกสิณอภิญญาณ
 เมื่อเงือกน้ำรำเรียกก็รู้เหตุ
 พรางหัวรออ้อเมียพระอภัย
 มันเจ็บท้องร้องอิงจะออกลูก
 แล้ววงเงินเดินมาในราตรี
 เอาโคมส่องมองเขม้นเห็นนางเงือก
 เป่ามหาอาคมให้ลมเปเร
 เห็นโยคีดีใจจึงไหว้กราบ
 ความเจ็บปวดครวญเร้าไม่เบาบาง
 พระคาบสอดปากไม่ยอมได้
 ส่วนลูกมิใคร่ออกสืบอกตา
 แล้วจับยามสามตาดำราปลด
 ูกถูกต้องท้องใส่ไม่ได้เลย
 แล้วหลีกไปให้ห่างเสียด่างเขา
 เฉลยฤทธิ์อิศโรพระโยคี

ซึ่งร่องบาทพระอภัยเมื่อไกลสถาน
 ประมาณกาลสิบเดือนไม่เคยคลื่อนคลา
 ระทวยทอดลงกับแท่นที่แผ่นผา
 ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย
 ไม่เห็นกลับคืนมานิจจาเอ๋ย
 ที่ไหนเลยจะตลอดรอดชีวา
 น้ำตาย้อยพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
 ด้วยเป็นปลาเปลกนางอย่างมนุษย์
 ยิ่งร้าวรวดร้อนใจดั่งไฟจุก
 หากบุญบุตรบันดาลช่วยมารดา
 ว่าจะฝากโยคีมีคาถา
 คุณเจ้าขาไม่มาช่วยฉันด้วยเลย
 พระคาบสเอาบุญเดอะคุณเอ๋ย
 สลบเลยลืมหายดั่งวายุปราณ ฯ
 นั่งรักษาทางธรรมกรรมฐาน
 พระอาจารย์แจ้งจบในภพไตร
 นั่งสังเกตุสีกามาแต่ไหน
 เขาฝากไว้วันจะลาไปธานี
 จะต้องถูกได้หรือเป็นญาติ
 ไหนอยู่ที่ไหนหาสีกาสี่เก
 สลบเสือกอยู่ที่ทรายชายกระแสะ
 ที่ท้อแท้ค้อยประทั่งกำลังนาง
 สบายาปช่วยวิบัติที่ขัดขวาง
 นางครวญพรางพลิกกายฟายน้ำตาฯ
 ใครใช้ให้มึงรักกันหนักหนา
 สมน้ำหน้าเจ็บท้องร้องเบบเบบ
 จวนจะคลอดแล้วละหาสีกาเอ๋ย
 ยังไม่เคยพบเห็นดังเช่นนี้
 ช่วยเสกเป่าป้องปัดกำจัดผี
 มิได้มีเภทภัยสิ่งไรพาน

ทั้งท้าวอาร์ักษ์ที่ในเกาะ
 ช่วยแก้ไขได้เวลาฤชดาการ
 เนตรขนงวงนถาฎไม่คลาดเคลื่อน
 มีกำลังนั่งกลานทะยานกาย
 นางกอดบุตรสุดใจมิได้อุ้ม
 แข็งฤทัยใจคอยห้อยหื้อแท้
 พระหน่อนาถชาติเงือกชอบเลือกน้ำ
 นางแม่เมียงเคียงข้างไม่ห่างไกล
 ฝ่ายโยคีนั่งนั่งได้ฟังเสียง
 เห็นกุมารกลานได้มิใช่ปลา

จะกล่าวถึงกุมภาศักดิ์ดาเดช
 มีนามว่าชาละวันพรณราย
 บิดาตายวายชีวามาแต่น้อย
 จนใหญ่โตโอฬารชาญฉกรรณ
 มีเมียสองมิ่งมิตรขนิษฐา
 อยู่ยังถ้ำมานานสำราญใจ
 มาวันนั้นให้ออกน้อมนุษย์จนสุดยาก
 แล้วสำแดงแผลงอิทธิฤทธิ์ไกร
 ออกพูดคำล่อยล่องเที่ยวท่องเล่น
 ให้ขัดสนจนใจใ้กุ่มภิ
 สำอองค์เอี่ยมเยี่ยมออกจากเคหา
 เพิ่งรุ่นสาวขาวผ่องเป็นของใ
 นางพี่เลี้ยงเคียงข้างต่างกระซิบ
 แสนสำราญเริ่งรื่นชื่นอุรา
 มองเห็นน้ำไหลใสสะอาด
 จึงปลดเปลื้องภูษาผ้าสะไบ
 ตะเการ้องเรียกนางพี่เลี้ยง
 ช้อนหาพาวัวในสายธาร
 ฝ่ายชาละวันคั่นน้ำคำครรไร
 เหลือบเขม่นเห็นนารีศรีสมร
 เพิ่งรุ่นสาวขาวขำดังสำลี

ระเห็จเหาะลงมาสิ้นทุกถิ่นฐาน
 คลอดกุมารเป็นมนุษย์บุรุษชาย
 ละม้ายเหมือนพระอภัยนันทใจหาย
 เข้ากอดก่ายมารครไม่อ่อนแอ
 พ้อเนื้อนึ่งแนบข้างไม่ห่างแห
 ลงชุ่มแช่ชลธารสำราญใจ
 เทียวพูดคำตามประสาอัชฌาสัย
 แล้วอุ้มไปนั่งแท่นแผ่นศิลา ฯ
 จึงเมียงมองชะโรงกริมโกรกผา
 หัวร้อรำร้องไม่เป็นไรแล้ว

ชาละวัน

เคยประเวชในวาลชลละสาย
 สำราญกายอยู่ในถ้ำใต้บาดาล
 ปู่ก็คอยรับรองประคองขวัญ
 ทั้งคุณดื้อตัวไม่กลัวใคร
 เลื่อมไลวรรณวิมาลาหน้าผ่องใส
 ไม่มีใครจะกล้ามาราวี
 จึงออกจากถ้ำทองอันผ่องศรี
 เป็นจระเข้ใหญ่ไปพันที
 เรือแพแลเห็นก็หลีกหนี
 จึงว่ารีพูดคำออกรำไป ฯ
 ทั้งสองราเดินตามงามเฉิดฉาย
 ห่มสะไบสีนวลดูยวนตา
 เข้าหยอกหยิกแก้มซ้ายแล้วย้ายขวา
 จนมาถึงดินท่าชลาสัย
 อนงค์นาฏเล่งแลกระแสนไส
 แล้วกรีกกลายลงไปเล่นเข่นสำราญ
 มาว่ายเคียงพูดคำร่าระหาน
 จนสุริฉานเบี่ยงบ่าลงชายตา ฯ
 รีบเข้าไปดินท่าฝั่งวารี
 ดูอรชรผุดผ่องทั้งสองศรี

รำพลัด

พระลี้มนตรขึ้นพินิจพิศวง
 เข้าสวมสอดคอดจวบแล้วดูใบไต้
 ประหลาดจิตผัดทำนองมองเขม่น
 ดูหน้าตาน้องสัณนิค ไม่ผัดกัน
 พระเฟ่งพินิจพิศวงค่อนงศ์นวล
 ดูรูปจริตกิริยาเหมือนนารี
 หรือเมียเราเจ้าจะแกล้งแปลงมาตาม
 จึงเดินไถล้าเข้ามาซิดสะกิดถาม
 ดูรูปโฉม นวลเกลี้ยงซื่อเสียงไร
 เหมือนตายแล้วกลับรอดไม่มอดม้วย
 จะทอดจะแทนคุณพรามห์ตามจะเอา
 ดูรูปเจ้าพรามห์งามมั่นเหมือนเมียพี่
 ช่างพิมพ์เดี่ยวเจียวนะเจ้างามพราวพริ้ง
 บัดเอยแล้วบัดนั้น
 เป็นคนป่าวาสนาไม่เทียบเทียม
 แต่เกิดมาธานีอยู่ที่ไหน
 ไม่สำอองคร่ำเอี่ยมเทียมกับคน
 หม่อมเป็นหงศ์หรือจะลงเป็นกากาก
 จะมาปนสักกะสีมีระคาย
 จำจะคิดผันแปรพุดแก้ไข
 คิดพรางทางทูลภัสดา
 พี่ข้าข้านี้กุมกันพรามร์
 สำนักอยู่ป่าระโห่งในดงดอน
 ทัศนากาถิ่นมาเดินเล่น
 มาประสพพบองค์พระทรงชัย
 มิได้เอาทรัพย์สินสิ่งคฬาร
 ให้เธอปลอดรอดพ้นคีนชีวา

นี้กว่าเกศสุริยงค์ยังสงสัย
 เข้าคว้าไขว้มิได้พบสพสำคัญ
 หรือจะเป็นรูปบุรุษสุดขยั่น
 แต่เหตุไฉนโยถัดไม่เห็นมี
 ภูวนัยใคร่ครวญจนถ้วนถึ
 ทั้งท่วงที่ให้เสที่อนดูเงินขาม
 ดูเจ้าพรามห์หรือก็เป็นคังเช่นชาย
 ว่าเจ้าพรามสองรามมาแต่ไหน
 เราขอบใจที่ได้มารักษาเรา
 ด้วยบุญคุณพรามห์ช่วยเท่าห้วยเขา
 ว่านี่แน่เจ้าพี่ขอลถามเป็นความจริง
 ทั้งท่วงที่ถ้อยจริตไม่ผัดหญิง
 พี่ขอแถลงแจ้งจริงทุกสิ่งเอย
 นางจำแลงแกล้งทำละอายเหนียม
 นุ่งก็เจียมหม่มก็เจียมไปตามจน
 ฉันยัไม่เคยมาเยี่ยมเยือนถนน
 อันลูกปัดหรือจะปนกับเพ็ชรพลอย
 หม่อมเป็นนาคชมพูนุชสุกสไส
 คิดคิดแล้วให้นึกอวยภัสดา
 เพื่อมิให้เธอชงที่ก้งขา
 อันตัวข้านี้นามว่าอัมพร
 บอกตามจริงคอกไซ่หลอกหลอน
 ชวนกันสัตยจรทัศนากา
 ไม่เคยเห็นคอกพี่จำเพ็งมาใหม่
 จะชักไปสู่เมรุรจนากา
 เพราะสงสารทรงศักดิ์จึงรักษา
 ก็แล้วจะลาพระองค์สู่ดงดอน

บทลำโজন

บานูบานูสะซั่ม เป็นคนสำคัญอยู่ธรรมา มิ่งมิตรขนิษฐา สร้อยระย้าเป็นคู่
 ว่าพลางทางก็ปราศัย แม่สร้อยสายใจนวลออก ไปชมวิหค นกร้องอยู่ในท้องทิมวัดคอง
 บานูยกปิ่นประทับบ่า สร้อยระย้าตามจรจัด กระเศียดกระหายผางผัน จรจันตามสามีไป
 ถึงป่าพะนาแนว ชมหมู่ไม้แก้ววิมลวิถิ โนนนกกโนริ ฝ่ายผัวชี้ให้เมียชม
 ฝ่ายนางเมียนึกอยากได้ ยกมืออ้อนวอนให้สามีฟัง ยิงนกให้ตกจากรัง ทองร้อยชั่งแสนจะดีใจ
 จดจดจ้องจ้อง เยี่ยงๆย่องๆ ไปยิงปีกษา ยิงนกให้ตกลงมาสร้อยระย้าแสนจะดีใจ
 หยิบนกขึ้นมาชมดู นกเขาชมภูช่างงามวิถิ ได้แล้วผายผัน รีบจรจรตามสามีไป ฯ

บทสังข์ทอง

ครั้นมาถึง	พระจงเปเลื่อง	ภูษาทรง	ปรางพระองค์	ชวนนุช	สุดสมัย
ชวนกันสรง	วาริน	กระถินไส	ชมแต่ปล้น	มาลัย	อันไสสด
ชวนกันสรง	วาริน	กระถินรด	งามปรากฏ	สุขเกษม	แสนเปรมปรี
ยังมีบัวหลวง	พวงพุ่ม	งามชูฟัก	พี่เด็ดเอามา	นารัก	เช่นนักหนา
เอามาขึ้น	กับเจ้าแสง	สุรียา	นางอุบล	มนตรา	ทำค้อนควัก
พี่มีเมีย	แต่ละคน	มิใช่ชั่ว	ผ้ายังก้าว	เมียแล้ว	แม่แก้วตา
ครั้นอุทัย	ฉายแสง	ขึ้นสาางๆ	ประโลมนาง	พลางก็จูบ	แล้วลูบไหล่
สั่งสั่งเสียบ	รจนา	ขอคยใจ	พี่จะไป	สักประเดี้ยว	เที่ยวหาปลา
ว่าว่าพลาง	ทางก็จับ	ไม้เท้าทรง	ใส่เกือกแก้ว	แล้วก็ลง	จากเคหา
แผลงฤทธิ์	เหาะเหิน	ขึ้นเหินฟ้า	แล้วร่อนลงมา	ริมหาดทราย	ชายวาริ
ครั้นมาถึง	ลงนั่ง	ข้างต้นไทร	ร่วมไม้	ไบบัง	สุริยาน
ถอดรูปเงา	ซ่อนไว้	มิทันนาน	แล้วโอมอ่าน	พระคาถา	จินตามนต์
ด้วยเวซ	อันวิเศษ	ของมารดา	ฝูงปลา	มาสิ้น	ทุกแห่งหน
มาเช่นหมู่	มากมาย	ในสายชล	บ้างว่ายवल	พ่นน้ำ	อยู่คร่าไป

ขุนแผนชมประะ

น้อยหรือ	พุดจาช่างนารัก	เสนาะนัก	น้ำคำ	เจ้าเสียดสี
ยืมจะกลืน	ขึ้นใจในวาที	สงสารด้วย	ยังไม่มี	คู่ภิรมย์
แม่นชายใด	ได้อยู่เช่นคู่ครอง	จะแนบน้อง	เซซิด	สนิทสนม
พี่จะอยู่	สู้รักไม่แรมชม	มิใช่ลูป	ลวงน้อง	อย่าหมองใจ
อย่าว่าแต่	เจ้ายากอยู่สิบห้า	ถึงห้าชั่ง	พี่ก็หา	มาช่วยได้
บุญหลัง	ได้สร้างมาปางใด	เผชิญให้	จำเพาะพบ	ประสบนาง

ว่าพลาถ	ทางก็แอบแนบชิด	ปลื้มจิตร	อย่าสะเทิ้น	ให้เมินหมาง
แก้ห่อเงิน	มอบแล้วปลอบพลาถ	อย่าระคาจ	เคืองใจ	ได้เอ็นดู
คลานัน	นางแก้วกิริยา	เมินหน้า	ช่อนชบ	หลบอยู่
ปิดป้อง	มิให้ต้องเข้าชมชู	รู้แล้ว	ว่ารัก	ว่าปราณี
พินทอง	กองเกวียนจะโกยให้	ฉันทชอบใจ	บุญคุณ	เหนื่อเกษี
ยิ่งคิด	คำบิดาเช่นราศี	ท่านปราณี	ซ้ำสั่ง	สารพัน
ถึงยามจน	ก็ให้ทนเส็งยมจิตร	อย่างพรั่งผิด	ปรีเปรม	เกษมสันต์
รักหลัง	ระวังโพยโขยรัน	แม่นหมั้น	รัชสตัย	กับบิดา
ถ้าหม่อมรัก	ฉันทไ้ไม่ทอดทิ้ง	อย่างควนชิง	เชิญจุด	ให้งามหน้า

นางแก้วก้อน

คราที่นั้นนางแก้ว	กิริยา	นางเมินหน้ามาสลัด	สับดหนี
นางข่วนหยิกพริกคั้น	ไม่ยินดี	นางทุบตีก้อนขวก	แล้วผลักใส
เนื้อแท้มาชมเหมง	ไม่เกรง	ตะละหนึ่งซ้ำไท	ได้ช่วยมา
ตัวพื่อนั้นหรือ	คือขุนแผน	อย่าโกรธเค้นนักลย	จงเยยหน้า
จะแก้แค้นแทนบ้าง	ขุนช้างทำ	แต่มีดคำพิ้งหลง	ไม่ตรงห้อง
พี่ผูกสมักรักเจ้า	เฝ้าประคอง	พี่ถูกต้องกินไปแล้ว	อย่าโกรธา
จะเล่าแถลงให้เจ้าแจ้ง	ข้อกิจจา	พี่เจาจงเข้ามาหา	แม่วันทอง
น้อยหรือก็เพราะน้อย	ซึ่งถ้อยคำ	ซึ่งหวานฉ่ำจริงแล้ว	แม่แก้วเอ๊ย
เนื้อเจ้าหอมเพรียกพร้อม	คั่งอบเชย	จงเยยหน้าพี่จะว่า	ไม่อำพราง
รักสนิทเจ้าจนชิด	อย่างนี้แล้ว	ขอเชิญแม่แก้วกิริยา	เมตตราบ้าง
พี่จะมอมเสน	ไว้ให้นาง	อย่างระคาจช้องเค้น	ระคายเคือง
ว่าพรางทางก็เปลื้อง	ซึ่งเครื่องถาด	แล้ววางพาดฉากลง	ประจงจับ
อุ้มนางขึ้นบนดัก	พระพักร์รับ	แล้วทอดทับระทวยลง	คั่งท่อนทอง
โอ้พระพายชายพัด	บุบผาชาติ	เกษรสาตหอมกลบ	ตลบห้อง
ริ้วริ้วปลิวไสว	สไบกรอง	พระจันทร์ผันผยอง	อยู่ยับยับ
พระอาทิตย์เจ้าชิงดวง	ระเดือนเด่น	ดาวกระเด็นไกลเดือน	คาราดับ
หึ่งห้อยห้อยกิ่งไม้	ไหวระยับ	แมลงทับเที่ยวท่อง	เสทือนดง
แสงไฟก็เป็นใจ	แล้ววีรัง	ขุนแผนเขาบรรจง	ถอนนางนอนฯ

ลาวดวงเดือน

ไอ้ละหนอดวงเดือนเอ๋ย	พี่มาเว้ารักเจ้าสาวคำดวง	ไอ้คึกแล้วละหนอ
พี่ขอลาล่วง	อกพี่เป็นห่วง	รักเจ้าดวงเดือนเอ๋ย
ขอลาแล้วไอ้เจ้าแก้วโกศม	ข้อยนี้รักเจ้าหนอ	ขวัญตาเรียม
จะหาไหน	หาไหนมาเทียม	ไอ้เจ้าดวงเดือนเอ๋ย (ซ้ำ)
หอมกลิ่นเกษร	เกษรดอกไม้	หอมกลิ่นกรุ่นคล้ายๆ เจ้าสุเรียมเอ๋ย
หอมกลิ่นกรุ่นกรัน	นั้นยังบ่เคย	เนื้อหอมทราชมเชย เอ๋ยเราละหนอ
ไอ้ละหนอนวลตาเอ๋ย	ข้อยนี้รักแสนรัก	ตั้งดวงใจ ไอ้ว่าเป็นกรรม
เอ๋ย จำจากไกล อกพี่อาลัย (ซ้ำ)	แต่เจ้าดวงเดือนเอ๋ย	
เห็นเดือนแรม	เลิศร้างเวหา	ข้อยเบิ่งดูฟ้า เห็นมีดมนต์
พี่จะทนทุกข์ ๆ ทน	เจ้าดวงเดือนเอ๋ย	
เสียงไก่ขันขาน	มันหวานเจือยแจ้ว	ช่างหวานสดแล้ว หวานเจ้าเอื้อนเอ๋ย
ถึงจะหวานเสนาะหวาน	เพราะอะไรเลย	บ่เหมือนทราชมเชยเจ้าละหนอฯ

พलयชุมพล

รูปจำแลงแปลงกาย	พलयชุมพล	ปลอบตนเป็นมอญใหม่	ดูคมสัน
นุ่งผ้าดาหมากruk	ของรามัญ	ใส่เสื้อลงขันต์	ข้อมว่านยา
คอผูกผ้าพระประเจียด	ของอาจารย์	แล้วโอมอ่านเสกผง	ขึ้นผัดหน้า
คาดตะกรุดโหนทอง	ของบิดา	โผกผ้าสีทับทิม	ริมขริบทอง
ถือหอกสกัดตะโรทะ	ชนะชัย	เหมือนสมิงมอญใหม่	คูไวว่อง
ขุนแผนขี่สีหมอก	ออกลำพอง	ชุมพลขึ้นกะเรียวพยอง	นำโยธาฯ

๔. การเล่นรำสวดในตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

การเล่นรำสวดในตำบลบางปิด มีมาช้านานและถือได้ว่าเป็นการละเล่นพื้นบ้านเก่าแก่ที่สุด มีคณะรำสวดที่มีชื่อเสียงคือ “คณะญาติมิตรศิษย์ครูแคล้ว” มีหัวหน้าคณะคนปัจจุบันคือ นางเหง่ สร้อยแสง คณะรำสวดที่ตำบลบางปิดนี้ จะมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครคือ จะเล่นรำสวดแบบดั้งเดิมและไม่แสดงรำสวดแบบลำแตงใหม่ และมีการอนุรักษ์ของเดิมไว้มากที่สุด

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญของการเล่นรำสวดในตำบลบางปิด คือ นางช่อ เวชศาสตร์ อายุ ๕๕ ปี (เป็นภรรยาของครูแคล้ว เวชศาสตร์ ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะคนก่อน) และนางเหง่ สร้อยแสง อายุ ๗๘ ปี หัวหน้าคณะคนปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของคณะตำบลบางปิด

ชื่อ “คณะญาติมิตรศิษย์ครูแคล้ว” ก็มาจากชื่อของ นายแคล้ว เวชศาสตร์ หัวหน้าคณะรำสวดในตำบลบางปิดคนก่อน ครูแคล้วเป็นครูเพลงที่เล่นรำสวดที่ทุกคนให้ความเคารพยกย่องและถือว่าเป็นครูเพลงที่มีบทร้อง บทรำที่แม่นยำ สนุกสนาน มีบทโสรกเศร้า บทตลก มีความสามารถสูงมาก ครูแคล้วเป็นชาวบ้านตำบลบางปิดโดยกำเนิด เกิดที่บ้านหินดาษ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว (ถ้านับอายุถึงปัจจุบันก็มีอายุ ๑๐๖ ปี) ครูแคล้วได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดมาจากนายเขียน ผลานันทนิต เป็นคนบ้านปากคลอง ตำบลบางปิด

ภาพที่ ๑๓ นางช่อ เวชศาสตร์ภรรยาของครูแคล้ว เวชศาสตร์
ครูภูมิปัญญารำสวด อายุ ๕๕ ปี

ครอบครัวของครูแคล้ว เป็นครอบครัวที่เล่นรำสวดกันทุกคน นางช่อ เวชศาสตร์ ภรรยา ได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดมาจากนายชายคือ นายเขียน สร้อยแสง ซึ่งเป็นคนบ้านปากคลอง ตำบลบางปิด และลูกสาวทั้ง ๗ คน ของครูแคล้วและนางช่อ ก็ได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดเช่นกัน ครูแคล้วได้รวบรวมผู้เล่นรำสวดในตำบลบางปิด ๖ - ๘ คน เป็นคณะขึ้นมา ในระยะแรกๆ ต้องการเพียงไปช่วยเหลืองานศพเพื่อนบ้านเท่านั้น เจ้าภาพงานศพก็จะเลี้ยงข้าวต้มให้แก่คณะผู้เล่นรำสวดเป็นการตอบแทน แต่ต่อมามีการติดต่อคณะให้ไปเล่นรำสวดไกลจากตำบลที่อยู่ เช่น เกาะจิก บางกะไชย แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี หรือทางอ่าวช่อ อ่าวใหญ่ เกาะช้าง เจ้าภาพก็เริ่มให้ค่าตอบแทนแก่คณะรำสวด

การเล่นรำสวดของคณะครูแคล้ว จะแบ่งหน้าที่กันเล่น เช่น แต่ละบทใครจะรับตัวอะไร ในท้องเรื่อง ก็จะทำความตกลงกัน และต่อมาเมื่อครูแคล้วเสียชีวิตลง นางเหน่ง สร้อยแสง ลูกคณะ ก็ได้รับช่วงต่อเป็นหัวหน้าคณะคนต่อมา และในปัจจุบันนี้ นางเหน่ง สร้อยแสง อายุ ๗๘ ปี ก็มีอายุมากแล้ว จะได้นางอรชร ศรีประชุม อายุ ๕๕ ปี ช่วยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหัวหน้าคณะคอยช่วยเหลืองานนางเหน่ง มาโดยตลอด ทุกคนในคณะรำสวด จำนวน ๑๖ คน ก็มีได้เล่นรำสวดอย่างเดียว ทุกคนมีอาชีพหลักคือ ทำสวน รำสวดเป็นเพียงอาชีพเสริมที่ทุกคนช่วยเหลือกันเมื่อมีงานศพเท่านั้น และถือว่าเป็นการช่วยงานบุญกัน

นางเหน่ง สร้อยแสง หัวหน้าคณะ “ญาติมิตรศิษย์ครูแคล้ว” ได้เล่าว่า เป็นคนบ้านหินดาบ เล่นรำสวดมาตั้งแต่ อายุไม่ถึง ๓๐ ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาานกว่า ๕๐ ปี เพราะปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี แล้ว ได้ฝึกรำสวดจากอาเปรี๊ยะ (เสียชีวิตแล้ว) ซึ่งเป็นอาแท้ๆ และครูแคล้ว ซึ่งเป็นคนที่บางปิดเหมือนกัน ได้เห็นรำสวดมาตั้งแต่จำความได้แล้ว ชอบตั้งแต่เด็กก็เลยไปเล่นกับเขาด้วย นางเหน่งเล่าถึงการเล่นรำสวดในสมัยเมื่อตอนเด็กๆ อายุราว ๔ - ๕ ขวบ จำได้เถื่อนกลางว่า สมัยนั้นเขาเล่นรำสวด ๕ - ๖ คน เมื่อเวลาเล่นจะไม่ลุกขึ้นรำ จะนั่งคุกเข่ารำจนหัวเข่าด้านเลย จำได้ว่าการนั่งรำเริ่มจะมากลุกขึ้นยืนรำเมื่อประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปีมาแล้ว

เนื้อร้องของการเล่นรำสวด นางเหน่งก็ได้มาจากอา และครูแคล้ว ซึ่งเป็นอาจารย์สอน มีหลายเรื่องจะเรียกว่า "ลำเรื่อง" เช่น พระอภัยมณี จันทโครพ ลักษณาวงศ์ ไชยเชษฐ ชุนช้าง ชุนแผน นางเหน่งจะสามารถเล่นได้ทุกตัว ร้องได้หมด ก็จะผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันสลับกับผู้เล่นคนอื่นๆ

ภาพที่ ๑๔ หัวหน้าคณะญาติมิตรศิษย์ศิษย์ครูแล้วคนปัจจุบัน
นางเหน่ง สร้อยแสง (ใส่เสื้อสีขาว)

วิธีการแสดงรำสวดของคณะรำสวดตำบลบางปิด

๑. การแต่งกายและเครื่องดนตรี

แต่งชุดดำแบบไปงานศพทั่วไป อาจจะมีผ้าคล้องคอบ้าง เพื่อให้แตกต่างจากคนมางานศพ
ผ้าคล้องคอจะใช้สีอะไรก็ได้ทั้งหมดทุกสี

เครื่องดนตรี จะใช้เพื่อเป็นการประกอบจังหวะ คือ กรับ ฉิ่ง กลอง

ภาพที่ ๑๕ เครื่องสำหรับไหว้ครู และ เครื่องดนตรี

๒. ขั้นตอนการเล่นรำสวด

คณะรำสวดของตำบลบางปิด มีลำดับการเล่นรำสวดโดยจะเริ่มเล่นหลังจากพระสวดอิทธิกรรมเสร็จแล้ว จะเริ่มจากกรณีบทต้น ก็คือการไหว้ครู ซึ่งจะมีเครื่องสำหรับไหว้ครู ได้แก่ หมาก ๓ คำ บูหรี ๑ ซอง ดอกไม้ รูป ๓ เล่ม เทียน ๑ ดอก เหล้า ๑ ขวด

ภาพที่ ๑๖ การไหว้ครูของคณะ

การไหว้ครูนั้นเป็นการบอกกล่าวแก่ครูผู้มีพระคุณ ทางคณะจะเรียกว่าการร้องกรณีบทต้น เมื่อร้องเสร็จแล้ว จะถามถ้าเจ้าภาพจะให้สวดมาลัยก็เอามาสวดให้ หรือถ้าไม่ให้สวดมาลัย ก็สามารถเล่นรำสวดเป็นเรื่องราว ได้โดยเล่นจนถึงตี ๔ ก่อนจะจบการแสดงเป็นการสวดมาลัยตอนเช้ามีด บทสุดท้ายที่จะเล่นได้แก่บทปรตสัง ก็จะมีลา สังญาติ สังพิน้อง สังลา ก่อนจะจากกันด้วย

๓. เนื้อเรื่องและทำนอง

เรื่องที่เล่นรำสวด

ทางคณะจะเล่นรำสวดเรื่องพระอภัยมณี จันทโครพ ซึ่ง ๒ เรื่อง จะเล่นบ่อย พอรู้ณอายุมากขึ้นก็ไปหาหนังสือมาอ่านเพราะจำไม่ได้ คนสมัยก่อนจะจำกันเก่งมากจะใช้วิธีการจำอย่างเดียว

ความแตกต่างของการเล่นรำสวด

จะเล่นแต่ทำนองโบราณและเล่นเป็นเรื่องเท่านั้น จะไม่ร้องลูกทุ่ง หรือ เรียกว่าลำนอก คือการร้องไปเรื่อยๆ แบบไม่เป็นเรื่องเป็นราว จะไม่เล่นเลขจะอนุรักษไว้ คั้นหนึ่งจะเล่นเรื่องอะไรก็ได้แต่เจ้าภาพ ส่วนมากจะไม่เกิน ๒ เรื่อง และเวลาเล่นจะไม่มีลำนอกมาปนเลย

นางเหน่งกล่าวว่า ตำราของหนองโสนนำมาจากของบางปิดทั้งหมด ซึ่งจะเป็นต้นตำหรับในการร้องรำสวดแบบโบราณ

ทำนอง

เพลงรำสวดที่ตำบลบางปิดได้อนุรักษ์ทำนองเก่า และเล่นกันอยู่คือ ลมพัดชายเขา นาคเกี้ยว เกษรสำออง สุดสงวน บัวบังใบ แยกตาเสื่อ สร้อยสนตัด ตะลุ่มโปง มอญรำดาบ ฉู่ปุ่นจะฮ้อน เจ้าแสนงอน และอีกมากมายแต่ไม่ทราบว่าเป็นทำนองอะไร เรียกไม่ถูก แต่จะเป็นทำนองเก่าที่เคยเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจะไม่มีทำนองดัดแปลง หรือว่าแต่งใหม่ รวมทั้งเนื้อเรื่องที่แสดง เช่นกันจะใช้เล่นเรื่องจากวรรณคดีไทยเฉพาะจะไม่มีเล่นเรื่องใหม่ หรือแต่งใหม่ เรื่องที่เล่นจะเล่น ๒-๓ เรื่อง คือ พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน และจันทโครพ

คนรุ่นใหม่ที่บางปิดจะไม่เล่นรำสวด จึงไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ ทำให้เหลือผู้เล่นจำนวน ๑๖ คน และอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป บางครั้งก็ต้องไปยืมผู้แสดงจากที่อื่นซึ่งเป็นญาติกันคือ หมู่บ้านอ่างกระป๋อง ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกัน เมื่อเวลามีคนมาว่าจ้างเล่นรำสวด จะไม่มีการซ้อมเล่นก่อน เนื่องจากจะจำได้ทั้งหมดแล้ว หรือว่ามีความชำนาญแล้วนั่นเอง ถ้าคนไม่พอก็ไปหาเพิ่มจากที่อื่นอีก การเล่นรำสวด จะไม่บอกล่วงหน้าว่าจะเล่นเรื่องอะไร แต่เล่นเรื่องไหนก็เล่นได้เพราะเป็นเรื่องที่เคยเล่นประจำอยู่แล้ว คือเรื่องในวรรณคดีไทยทั้งสิ้น

๔. โอกาสในการแสดง

เจ้าภาพจะมาหาเมื่อเวลาว่างงานศพ ขณะนี้ จะไม่เล่นงานอื่นๆ นอกจากงานศพเท่านั้น นางแห่งกล่าวว่ ไม่เคยเล่นประเภทลูกทุ่ง ลูกกรุง มาผสมเลย จะเล่นเฉพาะเรื่องเก่าๆ โบราณ

ภาพที่ ๑๗) การแสดงของนักแสดงคณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว

๕. เงินค่าตอบแทน

คณะของนางแห่งจะเป็นต้นแบบของคนตำบลบางปิด เพราะจะมีคณะอื่นๆ มาเรียนและดูเป็นตัวอย่างจากคณะของนางแห่งในการเล่นรำสวด เวลาคนมาติดต่องานก็จะมาติดต่อกับนางแห่ง และทุกคนก็รับงาน มีค่าจ้างครั้งละ ๓,๐๐๐ บาท ขึ้นไป เล่นทั้งคืน จนถึงตี ๔ การให้เงินค่าตอบแทนให้มานานแล้ว ตั้งแต่นางแห่งอายุ ๓๐ ปี ก็กว่า ๔๐ ปีมาแล้ว แต่ได้คนละไม่ถึง ๑๐๐ บาท

ภาพที่ ๑๘ การแสดงรำสวดของนักแสดงชาย - หญิง

วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคณะ

นางแห่งกล่าวว่า ปัจจุบันนี้ ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลังได้เรียนรู้ เนื่องจากคนรุ่นหลังๆ เขาไม่ชอบรำสวดแบบโบราณ เขาชอบลูกทุ่ง แต่ได้ถ่ายทอดวิชาให้กับลูกคณะซึ่งมีอยู่ ๕ คน และแนวทางในการสอนจะสอนให้เล่นรำสวดทำนองโบราณ

ตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคณะ

กรณีบทตัน

"ขออภัยอย่าได้ติเตียน ใครเห็นผิดเพี้ยน ใครเห็นผิดเพี้ยน ช่วยสั่งช่วยสอน ฉันเพิ่งศึกษาวิชาข้งอ่อน ฉันเพิ่งศึกษาวิชาข้งอ่อน มันยังซบยังซ้อนมันไม่เรียบไม่ร้อย เปรียบเหมือนไก่อ่อน เพิ่งจะสอนหัด ยังไม่เจนไม่ซัด ยังไม่เจนไม่ซัดวิชาข้งน้อย ยังไม่ชำนาญในการกล่าวถ้อย ยังไม่ชำนาญในการกล่าวถ้อย พลังนึก ผิดหน่อยฉันขออภัย

พระราชครู ท่านเป็นผู้ฉลาด ท่านมีความสามารถ มีความสามารถจึงได้ศึกษา ได้จดได้จำ ถ้อยคำของท่านมา ได้เป็นวิชาต่อๆ กันไป...."

หรือ

"ขอแสดงแจ้งความเอย พวกเราไม่หยาบไม่หยาม ไม่หยาบไม่หยาม เามาว่าร้องเล่นเดินรำก็เป็นธรรมดา เฮๆ ฮาๆ ไปตามบทตามกลอน จึงขออภัยเถิดอย่าได้ติเตียน ผู้ใดเห็นผิดเพี้ยน ผู้ใดเห็นผิดเพี้ยนช่วยสั่งช่วยสอน ฉันเพิ่งศึกษาวิชาข้งอ่อน ฉันเพิ่งศึกษาวิชาข้งอ่อน มันยังซบยังซ้อน ไม่เรียบไม่ร้อย..."

บทร้องรำ

ไอ้เจ้าดวงพวงพุ่มประทุมทองห้วง ประคองเซขมสมถวิล
บัวสองดอกออกสง่าในวารินเกิด โกมินทร์ขึ้นในทรวงของดวงใจ(ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)
นีกจะเด็ดเอาไว้ชมให้สมรัก เห็นยากนักเหนื่อยยุดจนสุดไหล่
จะเด็ดก้านกล้วยสะท้านสะเทือนใน พื่ออยากจะได้ขึ้นทั้งกอไว้เชยชม (ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)

เพลงขึ้นพลับพลา

หรือเจ้าของเขามีอยู่ที่ไหน ยังไม่แจ้งข้อเลยหนอฉัน
เห็นแต่ดอกบุษบงหลงพัวพัน เจ้าของนั้นต้องธูระหรือละเลย (ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)
ขอลามหน่อยแม่โกสุมปทุมะ เป็นบัวสระชูดอกออกเฉยเฉย
หรือมีเจ้าของประคองเซขม เชิญเจ้าผะวาทิให้พี่ฟังฯ (ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)

เพลงจำปาพาทิ

ไม่ทราบเหตุว่าโกเมสอยู่ตัวเปล่า จะขอเกล้ากลืนอ่อนเกสรบ้าง
ขอให้ชื่นชูชีวิมีกำลัง พอประทังให้พี่รอดตลอดไป (ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)
ถ้าไม่ได้สมดังจิตที่คิดมุ่ง ไม่ขออยู่ในกรุงอย่าสงสัย
กระโจนลงสระให้บรรลัษ ให้เห็นใจว่าสมรักกับบัวทองฯ (ลูกคู่รับ ชะเอือ ชะเออ ชะเอ่ย เอิง เอย)

สร้อยตำนานนครเมือง

ปางองค์องค์ทิพย์เกสร	วิงวอนชักชวนพระเชษฐา
พระเจ้าตาไปรับ ไม่กลับมา	ไปเล่นชิงช้าเถิดอย่าบ่นพระมนต์เลย
หน่อกษัตริย์ตรีสุว่าเจ้าตาสั่ง	แต่ผิดพลังดาวจะตีเจ้าพี่เอ๋ย
วันนี้ไม่เล่นแล้วทราชมเชย	พระก็เลยท่องบ่นพระมนตรา
นางเกษรค้อนควักแล้วผินผัน	ได้เห็นกันดีแล้วพระเชษฐา
แต่นี้ไปอย่าได้มาพุดจา	ไม่ปรารถนาเรียกพี่แต่นี้ไป
พระแกลิ่งเฉยเลยเล่าพระคาถา	กัลยาแก่นเคืองน้ำตาไหล
เข้านั่งเอียงส่งเสียงออกสำไป	ไม่ทุ่มเถียงลูกหนีวระหง
นางโมเมงามวิ้งตามไปนั่งลง	เพื่อให้ลักษณวงศนั้นลืมนมนต์ ฯ

๕. การเล่นรำสวดในตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

การเล่นรำสวดในตำบลเกาะช้าง มีคณะที่มีชื่อเสียงอยู่ ๑ คณะคือ คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ซึ่งมีนางบุญยิ่ง สะสมสิน เป็นหัวหน้าคณะ คณะรำสวดที่เกาะช้าง จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากคณะรำสวดอื่นๆ คือ จะมีการแต่งเพลงใหม่ขึ้นมาเพิ่มเติม เป็นเรื่องที่สะท้อนสภาพสังคมในปัจจุบัน เช่น สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว สุขภาพอนามัย เป็นต้น นางบุญยิ่ง ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของคณะ วิธีการแสดง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ และตัวอย่างของเนื้อเพลงในการเล่นรำสวด ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์

นางบุญยิ่ง สะสมสิน ได้เล่าประวัติความเป็นมาของคณะให้ฟังว่า ตัวนางบุญยิ่ง นั้นจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนเกาะช้าง มีพี่น้อง ๖ คน มีพ่อชื่อ เอื้อน มีลาภ แม่ชื่อ นางเอื้อ มีลาภ นางบุญยิ่ง กล่าวว่า มีประสบการณ์ในการเล่นรำสวดมานาน เริ่มเล่นเมื่ออายุ ๓๕ ปี ปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี แต่ก่อนหน้านี้ก็ได้เห็น ได้สัมผัสมาก่อน พ่อและแม่ของนางบุญยิ่ง มาจากบ้านกล้า อำเภอกาบัง จังหวัดระยอง แต่ที่นางบุญยิ่ง มาเกิดที่เกาะช้าง ได้หัดเล่นรำสวดมาจากพ่อ แม่ และอา เนื่องจากพ่อ แม่ ได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่เกาะช้าง ตั้งแต่ยังหนุ่มสาว น่าจะประมาณเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อเห็นพ่อ แม่ อา เล่นก็จะจดจำทำนอง เห็นเขาร้องเขารำก็หัดร้อง หัดรำด้วยตั้งแต่ยังเล็กๆ ก็หัดกันเอง ระวัง หลุกๆ หลานๆ และญาติ พี่น้อง การถ่ายทอดจะเป็นการจดจำเนื้อร้อง และทำนอง

ภาพที่ ๑๕ หัวหน้าคณะรำสวดบุญยิ่ง เจริญวงศ์ (นางบุญยิ่ง สะสมสิน)

ในสมัยก่อนพ่อและแม่ของนางบุญยิ่ง เมื่อได้มาอยู่ที่เกาะช้าง ก็ได้มาร้องรำสวด ให้กับบ้านงานเมื่อเวลาถึงงานศพ ก็เป็นช่วยงานศพไปด้วย นอกจากพ่อ แม่ของนางบุญยิ่งแล้ว ก็จะมีพวกอาๆ หลายนคน มาช่วยร้องด้วย ซึ่งนับว่าเป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่มาเล่นรำสวดที่เกาะช้าง นางบุญยิ่งกล่าวว่า คนทางจังหวัด ระของสมัยนั้นเขาเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เมือง สุนทรภู่เขาจะเก่งเรื่องการร้อง เสียงจะดี ในสมัยนั้นจะไม่เป็นคณะ ถ้าใครจำเนื้อเพลงได้ ๔ - ๕ คน ก็ช่วยกันไปร้อง เล่น กัน ใครตีกลอง ตีกรับเป็นก็ไปช่วยกัน เจ้าภาพก็จะเลี้ยงอาหารการกินให้ ไม่มีการจ้างเป็นค่าแรง หรือค่าร้องรำสวดแต่อย่างใด เนื้อเรื่องที่ใช้อยู่ในสมัยก่อนก็จะเป็นเรื่องในวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ สังข์ทอง พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ ขุนช้างขุนแผน และชลาวัน

การเล่นรำสวดที่เกาะช้างนี้เริ่มมารื้อฟื้นอย่างเป็นทางการก็เมื่อช่วงปี ๒๕๓๕ - ๒๕๓๖ เมื่อ ททท. เริ่มมาส่งเสริมการท่องเที่ยวของเกาะช้าง ก็มาแนะนำให้มีการแต่งเพลง เกาะช้าง และทางสาธารณสุขก็ได้มารณรงค์เรื่อง โรคเอดส์ นอกจากนี้ ทางคณะก็ได้แต่งเพลงเอดส์ให้

จากการส่งเสริมการเล่นรำสวดที่เกาะช้างขึ้นในปี ๒๕๓๕ - ๒๕๓๖ จึงเกิดรวมตัวกันเป็นคณะรำสวดที่ตำบลเกาะช้างขึ้นมา โดยมีนางบุญยิ่ง เป็นหัวหน้าคณะ และให้ชื่อว่า “คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์” ขึ้นมา

วิธีการแสดงรำสวดของคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์

๑. การแต่งกายและเครื่องดนตรี

การแต่งกายสำหรับผู้แสดงรำสวดของคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ จะมีความแตกต่างจากคณะอื่นๆ คือ การแต่งชุดดำของนักแสดงฝ่ายหญิงจะใส่ชุดดำเป็นชุด ที่มีแถบคิ้นสีทองและสีแดง บริเวณชายเสื้อและชายผ้าถุง ในส่วนของนักแสดงชายก็ใส่ชุดดำแบบมางานศพทั่วไป นอกจากนี้ยังมีผ้าสีคล้องคอหรือผูกเอวทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

เครื่องดนตรี ก็จะเหมือนกับคณะอื่นๆ คือจะใช้เพื่อเป็นการประกอบจังหวะ คือ กรับ ฉิ่ง กลอง

ภาพที่ ๒๐ การแต่งกายชาย - หญิง คณะรำสวดบุญยิ่ง เจริญวงศ์

๒. ขั้นตอนการเล่นรำสวด

๑. เริ่มจากการไหว้ครู เป็นการไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มีดอกไม้ ธูป เทียน เงิน ๑๒ บาท มีบุหรี ๑ ชอง เหล้า ๑ ขวด คณะจะมานั่งล้อมวงกันบอกครูอาจารย์ ว่าลูกหลานมีเครื่องสังเวทมาให้ มีอะไรก็บอกไปให้ช่วยรำลึกได้อย่าให้ร้องรำติดขัด

๒. เป็นการออกแขก เป็นการเดินออกแขกแดง เป็นการร้องเพลง เพื่อสร้างความสนุกสนานก่อนเล่นรำสวด

๓. เป็นการออกชุด เป็นการเริ่มร้องเพลง แจ็งลำดับรายการของการเล่นคืนนี้ มีทั้งหมด ๑๑ ชุด ดังตัวอย่างการร้องคือ

"ชุดที่หนึ่งฉันจะบอกให้แจ็ง จะออกแขกแดงก็ว่ากันไป ชุดที่สองเป็นน้องพม่า เป็นจีน แม่ค้ามาแต่ไกล....."

จนถึงชุดที่ ๑๑ เป็นการการร้องแบบ ออกมา ๑ คน รำหนึ่งคน สลับกันไปเรื่อยๆ

๔. เป็นการออกเรื่อง คือการเล่นรำสวดเป็นเรื่อง จะเล่นเรื่องอะไรก็เล่นไปเลย เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ก็ร้องไปเลย ได้หลายทำนอง คืนหนึ่งก็เล่นหลายเรื่อง เรื่องละหลายทำนอง ไม่ได้เล่นจบเรื่อง จะคัดเอาตอนสำคัญๆ มาเล่น

การร้องลำแตงใหม่ ก็เป็นช่วงๆ ขัดจังหวะของการเล่นเป็นเรื่อง ตอนเวลาใครขอหรือว่าจะฟังก็ร้องให้ เช่น เพลงเอดส์ เพลงเกาะช้าง ฯลฯ หรือบางทีก็ร้องก่อนเล่น ช่วงหลังออกแขก เป็นต้น ทั้งนี้ก็ต้องดูจังหวะเวลาด้วย

การสวดมาลัยทางคณะจะไม่ค่อยได้สวด เด็กๆ ลูกคณะมักจะสวดไม่ค่อยได้มันยาก แต่นางบุญยิ่ง สวดได้ ๓ - ๔ ทำนอง ถ้าเจ้าภาพงานศพจะให้สวดก็จะสวดให้ตอนเช้ามีด คือ บทสังเปรต ประมาณ ตีสี่ สังเปรตให้เขาแล้วก็บอกสังวิญญานคนตาย จากนั้นก็ต้องร้องเพลงลา อีกต่างหาก เช่น ลาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็ลาแม่ครัว ลานักร้อง นักรำ อวยพร แล้วก็เลิก สว่างพอดี เช่น "สว่างแล้วพ่อไกแก้ว..สว่างเสียแล้วต้องขอลา.."

ภาพที่ ๒๑ การแสดงรำสวดของคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์

การเล่นรำสวดของคณะในปัจจุบัน

คณะของนางบุญยิ่ง จะมีจำนวนลูกคณะ ๑๒ คน เวลาให้ไปเล่นก็แล้วแต่ว่าใครจะว่าง บางครั้งเวลาเล่นเด็ก ๆ หรือคนที่นั่งดูล้อมวงเห็นก็เข้ามาร่วมวง ปรบมือให้ มีฉิ่ง มีกรับ มีกลอง ๒ หน้า นั่งดูกันไป ร้องกันไป เพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ เคยเห็นกันมาตั้งแต่เด็ก บางทีก็ร้องตามได้ด้วย

การเล่นในงานศพ ส่วนมากเจ้าภาพจะจ้างคืนสุดท้าย หรือบางทีก็คืนรองสุดท้ายเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ให้เล่นทั้ง ๒ คืนสุดท้ายเลยก็มี ถ้าเจ้าภาพมีเงินก็เล่นถึง ๓ - ๔ คืนก็เคยมี การเล่นรำสวด จะจับตอนการแสดงของวรรณคดี จะไม่เล่นทุกตอน เช่น เรื่อง สังข์ทอง ก็จะไม่เล่น ตอนลูกน้อยหอยสังข์ แต่คณะอื่นก็อาจจะเล่นคนละตอน อาจจะเล่นตอน รจนาเลือกคู่ก็ได้

ความแตกต่างของการเล่นรำสวด ของสมัยก่อน และปัจจุบันของเกาะช้าง

คนสมัยก่อนก็จะร้องเนื้อเพลงแบบโบราณ ทำนองโบราณ และแสดงเป็นเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ สังข์ทอง พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ ขุนช้างขุนแผน และชาละวัน และการเล่นไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินแต่จะเลี้ยงข้าวปลาอาหาร

แต่ในสมัยนี้ เริ่มประมาณ ๑๔ ปีผ่านมา (นางบุญยิ่งเล่าว่าตอนนั้นนางอายุ ๖๐ ปี) ก็จะผสมผสานให้มีทั้งเรื่องเก่า ทำนองใหม่ ทำนองโบราณ และเนื้อเรื่องใหม่ด้วยการแต่งเอง เป็นต้นและมีค่าตอบแทนเป็นเงิน

๓. เนื้อร้องและทำนอง

คณะบุญยัง เจริญวงศ์ สามารถเล่นเรื่องที่มีเนื้อร้องทำนองแบบโบราณ หรือทำนองสมัยใหม่ได้ คือสามารถแสดงได้ทั้งสองแบบ ทำนองโบราณ เช่น รามเกียรติ์ สังข์ทอง พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ ขุนช้างขุนแผน และชาละวัน แต่ในปัจจุบันผู้ชมชอบให้มีการผสมผสานกันทั้งเรื่องเก่า และทำนองใหม่

ทางคณะจะแต่งเพลงใหม่ๆ ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงหลายเพลง โดยมีจุดประสงค์ของการร้องเพลง ๒ อย่าง คือ ร้องขึ้นจังหวะในการเล่นรำสวดเพื่อความสนุกสนาน และเพื่อการแสดงในการประชาสัมพันธ์หรืองานบันเทิง เช่น เพลงเกาะช้างสวรรค์ตะวันออก เพลงชมเกาะช้าง เพลงโรคนอกสั เพลงป่าไม้ ประมาณ ๑๐ กว่าเพลง

การแต่งเพลงใหม่ จะใช้ทำนองหลากหลาย ทำนองโบราณมาปนบ้าง แต่ไม่สามารถเรียกชื่อทำนองได้เลย จำได้บ้างก็เช่น พญาโศก สร้อยแสงแดง ฯลฯ

ตัวอย่างเพลงชมเกาะช้าง

"เชิญมา เชิญมา เชิญมา ฉันจะพาไปเที่ยวเกาะช้าง มีเกาะต่างๆ เกาะช้างฉันเคยอยู่มา นั่นใจว่าเกาะชาวเรือ มีเรือว่าเที่ยวคกปลา มีทั้งเกาะหลาย เกาะถาดมา เรียกว่าเกาะพร้าว เกาะง่าม เกาะรัง เกาะช้าง ว่างๆ ขอเชิญท่านมา ป่าไม้ก็ยังมีชมว่า ว่าเนินผานั้นสวยจริงๆ อื่นใดป่าไม้ แยกจอง ครอบครวักกันแล้วทุกสิ่ง แม้วาน่ารักจริงๆ ทุกสิ่งไม่ว่าที่ใด เกาะไมตรี และเกาะสลัก ใครๆ ก็อยากจะมา เกาะลิ้มและเกาะช้างน้อย มาขาดลอยอยู่กลางคองคา โนนใจละเกาะมะปลิง เห็นถึงวังผ่านไปกัน มองไปเห็นเกาะถาวล์ ถัดไปนั้นเขาเรียกเกาะปีป เกาะหอยก เกาะลม เกาะหอย ถัดไปเรียกเกาะระยั้ง เกาะคลุ้มและเกาะระยั้ง ฉันยังจำทุกเวลา พะเนียดเกาะฝาละมี สวยดีเหมือนเกาะทั่วไป เกาะมันนอกและเกาะมันใน ดั่งใจฉันได้ไปมา ช่างใดหาใดเปรียบปาน ชาวบ้านเขาบอกกันมา ช้างนี้มันมีค่า มีค่ากว่าเกาะใดๆ สุดดินมีถิ่นกันดาน ชาวบ้านแทบหมด อาลัย พอที่มันมีราคาชาวบ้านนั้นหนา ชื่นอกชื่นใจ....."

จุดเด่นของคณะ

คือการที่ได้แต่งเพลงใหม่ๆ เพื่อการประชาสัมพันธ์เกาะช้างไปทุกครั้งที่ได้แสดงรำสวด ตัวอย่างเช่น

"เชิญชวนละมาเที่ยวเกาะช้าง ถ้าอยู่ว่างๆ เชิญมาเลขพี อาหารสะอาดไม่น้อยแถมยังอร่อยดี ดี เชิญชวนละมาเที่ยวกันดู กุ้ง หอย ปลา ปู มีอยู่ที่นี่ อาหารและปลาสดๆ ที่อ่าว สับประรดเขาก็ยังมี..."

นอกจากจะประชาสัมพันธ์เกาะช้างว่ามีอะไรแล้ว ในเนื้อหาของเพลงก็ยังสามารถได้เล่าถึงประวัติศาสตร์ ของเกาะช้างอีกด้วย และที่สำคัญทางคณะยังได้แต่งเพลงเพื่อเป็นการขอบคุณผู้จัดที่มาเชิญไปงานด้วย เช่น

ขอบคุณ หัวหัวใจดี ว่าตัวฉันนี่ ยินดีรับใช้ ราสวดนั้นไม่โก้ และฉันไม่โอ้อวดใคร เล่นรำเป็นธรรมดา นื่องๆ น้ำๆ ก็พากันไป รำไปกันให้ตลอดเพราะเราก็ออดนักรำไทย เล่นไปอยู่ในงานบุญ ให้ท่านช่วยหนุนแนะนำเอาไว้ เล่นไปอยู่ในงานบุญ ให้ท่านช่วยหนุนแนะนำไปให้ อย่าให้เสื่อมสูญช่วยกันเกื้อกูลวัฒนธรรมไทย

ทำนองและทำรำ

การเล่นรำสวด เนื้อเรื่องที่เล่นในแต่ละคณะอาจจะเหมือนกันแต่ทำนองอาจจะใช้ไม่เหมือนกันเลยก็ได้ แล้วแต่ใครจะนำทำนองอะไรมาใช้กับเรื่องอะไร แต่คณะของเกาะช้างให้ความเห็นว่า ในแต่ละเนื้อเรื่องที่เล่นจะมีทำนองเยอะ แตกต่างกันไป เมื่อเวลารวมเล่นกับคณะอื่นๆ ในจังหวัดตราดจะค่อนข้างมีปัญหา เพราะคณะอื่นๆ เล่นเรื่องเดียวกันทำนองจะซ้ำกันมาก เสียเวลาในการเทียบเสียงอยู่บ่อยๆ การเทียบเสียงจะใช้วิธีการร้องคำว่า "หนอย" ใช้เวลานานมากกว่าเสียงจะไปในทางเดียวกัน

ทำรำ ทางคณะกล่าวว่าทำรำจะนำมาจากชีวิตจริงหรือบทละคร เช่น ทำซิ่นก ชมไม้ ก็ฝึกกันเอง จดจำกับสิ่งที่เห็นด้วย คิดแล้ว ฝึกหัดกันเอง ดูตามบทเนื้อเรื่อง และแต่ละคนก็คิดเอง ทำทำกันเองได้ ไม่ต้องมีการสอนมาฝึกกันเอง

การเต้น ก็มีบ้างเวลาดีๆ ถ้าเจ้าภาพเขาขอก็นำเพลงลูกทุ่ง หรือเพลงวัยรุ่น แต่ถ้าเจ้าภาพไหนเขาไม่เอาก็ไม่จัดให้ ตัวอย่างเช่น

"เสียงแคน แลเล่นแต่ แลเล่นแต่ แลเล่นแต่... พ่อคุณทูลกระหม่อม เอ ออเอียงเอียงของแม่เอ๊ย.." ซึ่งเป็นทำนองของเพลงลูกทุ่ง ก็เอามาประสมกับเนื้อเรื่องของบทสังข์ทองที่เล่น เพื่อให้มีความสนุกครื้นเครงขึ้น

๔. โอกาสในการแสดง

คณะรำสวดของนางบุญยิ่ง ไม่ได้รับงานแสดงเฉพาะการเล่นรำสวดในงานศพเท่านั้น แต่จะรับงานอื่นๆ ด้วย เช่น งานมหรหรรมวัฒนธรรมภาคกลาง งานอนุรักษ์มรดกไทย งานเมืองจันทร์พันปี ฯลฯ แต่ว่าจะไม่เรียกว่าการแสดงรำสวด ถือว่าเป็นการเล่นเพลงพื้นบ้าน เป็นการ เล่นเพลงเกาะช้างสวรรค์ตะวันออก ไม่ร้องทำนองรำสวด จะร้องทำนองอื่น แต่คนเล่นก็คือคนเดียวกับที่เล่นรำสวด

อย่างเช่นที่หาดทรายขาว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขารณรงค์การท่องเที่ยวที่เกาะช้าง เขาก็หาการแสดงพื้นบ้าน เขาก็เลยให้มาเล่น มีการแต่งเพลงใหม่ขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ธรรมชาติ

การแต่งกายก็จะไม่ใส่ชุดดำ แต่จะใส่ชุดแดง ใช้ทำนองเพลงที่ แต่งใหม่ คล้ายๆ ลีเก การแต่งเพลงใหม่ ก็แต่งเป็นกลอนและหาทำนองเข้า นางบุญยิ่งก็จะแนะนำทำนองให้ ว่าเพลงนี้ควรใช้ทำนองอะไร คนแต่งเพลงก็คือ นางอนุ ยมจินดา เป็นผู้แต่งเพลงของคณะ

ภาพที่ ๒๒ การแสดงของคณะในงานมหกรรมวัฒนธรรมภาคกลาง

๕. ค่าตอบแทนคณะรำสวด

ปัจจุบันการว่าจ้างเล่นรำสวดในงานศพ จะคิดเป็นเงินค่าตอบแทนคืนละ ๓,๕๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท (แล้วแต่ระยะทางใกล้ - ไกล) จำนวนคน ๑๐-๑๒ คน เมื่อสมัยก่อนจะไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินแต่จะให้เป็นเหล่า อาหาร ขนมนมเนยแทน เพิ่งจะมีค่าตอบแทนเมื่อปี ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖ นี้ (๒ ปีมานี้เอง) แต่ก็มีข้อยกเว้น กรณีที่เป็นครอบครัวยากจน หรือคนรู้จักกัน คนในคณะก็จะเล่นให้ฟรี ไม่คิดเงิน การมีค่าใช้จ่ายค่าตอบแทนเป็นเงิน ก็เนื่องจากบางคนที่ต้องสละเวลามา เป็นค่าเสียเวลา อดหลับ อดนอน เป็นค่ายา ค่าแต่งตัว เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้

บ้านนางบุญยิ่ง ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะ จะมีเด็กๆ มาซ้อมเล่นทุกวันอังคาร ชื่อคณะคือ คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ มาจากชื่อของสามีคือชื่อ วงศ์ เขาก็เลยเรียกคณะว่า คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ในคณะมีลูกคณะทั้งหมด ๑๒ คน นางบุญยิ่ง เป็นคนฝึกให้ทั้งหมด ต้องมาฝึกด้วยกัน มีอายุตั้งแต่ ๓๐ - ๕๐ ปี

ที่ไม่ได้เป็นคณะก็มีเด็กๆ เล็กๆ มาฝึกร้อง ฝึกรำกันบ้าง ในวันเสาร์ - อาทิตย์ ไม่ได้ฝึกรำสวดแต่มีรูปแบบ เป็นการฝึกร้องเพลงพื้นบ้านมากกว่า มีอายุตั้งแต่ ๑๐ - ๒๐ ปี เช่น

การร้องเพลง ทำท่าประกอบเพลง เด็กๆ พวกนี้จะมาประจำเสาร์ - อาทิตย์ พอเห็นลุงๆ ป้าๆ หัดร้องรำ ก็มานั่งล้อมวง เล่นบ้างร้องเพลง ฟีกเองด้วย ได้เห็นอยู่บ่อยๆ ก็เป็นการจดจำ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และคนรุ่นนี้ก็จะได้รับทอดการเล่นรำสวดต่อไปในอนาคตได้

แต่ถ้าในช่วงเข้าพรรษา จะหยุดเนื่องจากนางบุญยิ่ง จะต้องเข้าวัดไปปฏิบัติธรรม นอกจากจะมีเพลงใหม่ๆ ที่ลูกคณะต้องการฝึก ก็ให้มาฝึกเป็นกรณีพิเศษได้

นางบุญยิ่ง กล่าวว่า จะสอนให้เฉพาะคนที่ชอบเท่านั้น ถ้าเขาฟังเราร้องเขาก็สนใจ พอเราร้องเขาก็จะจำได้ เพราะว่าสนใจและตั้งใจ แต่ถ้าฝืนใจ ฟังอย่างไร ก็ไม่ได้ การสอนจะสอนเป็นบทๆ และให้กลับมาร้องให้ฟัง เป็นต้น อย่างนางอนุ ก็เป็นคนที่มีความสนใจ และชอบแต่งเพลงด้วย ก็จะมาช่วยดูว่าเนื้อร้องแบบนี้ จะใช้ทำนองอะไร ถึงจะดี ก็ช่วยแนะนำและสอนกันไป

ปัจจุบันนี้ นางบุญยิ่ง ก็ยังเล่นรำสวดอยู่บ้าง เพราะทางคณะจะต้องให้นางบุญยิ่งไปด้วย ทุกครั้งเมื่อมีการแสดง ไปเพื่อเป็นกำลังใจ ไปนั่งหรือไปนอนก็ได้ ลูกคณะบอกว่าถ้าหัวหน้าไม่ไปก็ไม่อยากไป นางบุญยิ่งกล่าวว่า "บางทีก็จำเนื้อเพลงไม่ค่อยได้แล้ว จำได้บ้างไม่ได้บ้าง ได้หน้าลืมหลัง ก็ไปนั่งเป็นกำลังใจ คอยบอกว่าจะเล่นอย่างไรต่อไป ใครรำคู่กับใคร เป็นคนคอยกำกับการแสดงให้ แต่จริงๆ แล้วทางคณะเขาก็ทำกันเองได้ เพราะแต่ละคนก็อายุ ๔๐ - ๕๐ กันแล้ว"

คณะของนางบุญยิ่ง แต่ละคนก็มีฐานะในสังคมกันทั้งนั้น มีเงินเป็นล้าน แต่ว่าเป็นคนรักสนุก อนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน กลัวว่าจะสูญหายไปจากเกาะช้าง ไม่ได้เล่นเพราะหวังเงินทอง แต่อยากจะทำบุญด้วย การอนุรักษ์การเล่นรำสวดนี้ ได้เริ่มอย่างจริงจังในช่วงปี ๒๕๓๘ ที่มีการตั้งสภาวัฒนธรรมอำเภอเกาะช้าง ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอเกาะช้าง (ขณะนั้น) คือ นายสันติ ดินม่วง ก็มีส่วนอย่างมากในการอนุรักษ์ ส่งเสริม พื้นฟู การเล่นรำสวดขึ้นมา

นายสันติ ดินม่วง ได้เล่าให้ฟังว่า "การเล่นรำสวดที่เกาะช้าง ที่เล่นเป็นคณะนั้นจะเริ่มขึ้นเมื่อปี ๒๕๓๕ โดยนางบุญยิ่ง สะสมสิน เมื่อสมัยก่อนหน้านี้นี้จะไม่ได้เล่นเป็นคณะ จะเล่นในงานศพ ในลักษณะชวนกันไปเล่นช่วยในงานศพ แต่เมื่อประมาณปี ๒๕๓๘ จนถึงปัจจุบัน จึงได้เริ่มมีคณะรำสวดขึ้นมาที่เกาะช้าง และก็มีอยู่ที่เดียว การเล่นรำสวดส่วนมากจะเป็นศพคนเฒ่าคนแก่ ศพเด็กๆ มักจะไม่ค่อยมีการเล่นรำสวด หรืออีกกรณีหนึ่งคือคนตายนั้นสมัยมีชีวิตอยู่ชอบรำสวด หรือเปล่า ถ้าชอบ เจ้าภาพก็จะให้มีการแสดงรำสวดให้ หรือแล้วแต่ครอบครัวนั้นด้วยว่าจะให้มีหรือไม่

ตัวอย่างเนื้อเพลงรำสวดของคุณะ

ตัวอย่างการแต่งเพลงขอบคุณหัวหน้าคณะ

"รูปธรรม นามธรรม ไม่รู้ใครทำฉันจำไม่ได้ รู้ว่าแต่ว่าเกิดมาก็เป็นคน จีน จนไม่มี
คนเห็นใจ เอ้อ เออ เอ็ง เอ๊ย ขอขอบคุณอาจารย์บุญยิ่ง ใจดี ว่าตัวฉันนี้มีความรักใคร่ ขอขอบคุณ
อาจารย์บุญยิ่ง ใจดีว่าตัวฉันนี้มีความรักใคร่ มีงานนั้นหนา ตัวท่านก็พาตัวฉันไป"

บทรำสวด เรื่อง พระอภัยมณี “ตอนผีเสื้อลักพาพระอภัยมณี”

จะกล่าวถึงสุรีผีเสื้อน้ำ
ได้เป็นใหญ่กว่าพวกปีศาจพราย
ตะวันเย็นขึ้นมาเที่ยวเล่นทะเลกว้าง
ฉายฉานกรากวัดกัศมฤภา
เที่ยวเล่นน้ำดำโคดโศดทะเลิ่ง
เข้าริมฝั่งวังวนใต้ต้นไทร
วิเวกแว่ววังเวงบรรเลงเป็
เสน่ห์หาอวอรอ่อนกำลัง
แล้วลุกขึ้นเท้าแขนแขนงเงเง
เห็นพระองค์ทรงโฉมประโลมใจ
ดูทรวดทรงองค์เอวก็อ่อนแอ
แม้ว่าได้กับกูเป็นคู่ครอง
คู่หรือแค้นช้ำขวงช่างน่าออก
ทั้งลมปากเป่าปี่ไม่มีเครือ
ยังป่นปวนรวนเรเสน่ห์รัก
จึงอุตุตุตุตถึงเสียงตึงตัง
แล้วชุตมนหมุนกลมดั่งลมพัด
กระโดดลงในน้ำเสียงดังโครม
ครั้นมาถึงแผ่นดินผาศิลาตาด
แล้วองค์ลงบนเตียงเคียงประคอง

อยู่ห้องฉ่ำวังวนชลสาย
สกลกลายใหญ่เท่าอัยรา
เล่นอยู่กลางวารินกินมังจา
เป็นภักษานางมารสำราญใจ
เสียงโผนผิงแผ่น โผน โจน โถล
พอนางได้ขึ้นเสียงสำเนียงดัง
มันป่วนฤดีแด่ดินถวิลหวัง
มาเกยฝั่งหาดทรายสบายใจ
ชำเลื่องแลลากจิตรคิดสงสัย
มาเป่าปี่อยู่ที่ใต้ร่มไทรทอง
เป็นหนุ่มแน่นน่าชมเป็นสมสอง
กู่จะประคองอิงแอบไว้แนบเนื้อ
ช่างสมรูปเสียนี่กระไรวิไลเหลือ
นางผีเสื้อคาคุทั้งหูฟัง
มันสุดจะหักวิญญาเป็นบ้าหลัง
โดยกำลัง โศด โผน โจนกระ โจน
โอบกวดอุ้มองค์พระทรงโฉม
โจนกระ โจนถีบดั่งมาถ้ำทอง
แสนสวาทเปรมปรีไม่มีสอง
พลาทกระหิมย์ยืมย่องด้วยยินดี

เพลงต่อต้านยาเสพติด

(สร้อย : นางชิน นางชินเมียอา.....)

จะจับความกล่าวถึงเจ้าว่าแดง
 ส่งเอายามาขายข้ามเขต
 ฝ่ายว่าพ่อค้าเมืองไทย
 รับเอายานั้นมาทันใด
 เจ็บใจพวกว่าแดง
 ส่งเอายามาขายท่วมทัน
 ใ้อพวกพ่อค้ายันมาบังอาจ
 หากแม้ไม่เลิกทำชั่ว
 รับเอายานั้นมาจำหน่าย
 ภูมิใจนักหรืออย่างไร
 วันหนึ่งกรรมคงลงโทษ
 เราเป็นคนไทยอย่าได้ไปมั่ว
 ฝ่ายพ่อค้าให้มากกลับใจ
 อย่าให้เขามาค้าได้

เป็นผู้จัดแจกแจกแต่งตัวยา
 ส่งข้ามประเทศของเมืองมันมา
 หลุ่มหลงอยู่ในอำนาจเงินตรา
 เอามาส่งขายให้ชาวประชา
 มันมาคิดแปลงเติมแต่งตัวยา
 ส่งขายเขวชวนให้ทุกคนติดยา
 มันช่างประมาทไม่เกรงอาญา
 มีหวังเอาตัวเข้าต้องข้อคา
 ใครเสพติดเข้าไปต้องกลายเป็นบ้า
 ที่เห็นคนไทย กลายเป็นคนติดยา
 ใ้อพวกใจโหดที่มอมเมา
 จงสำนึกตัว และให้เลิกเสพยา
 มันยังไม่สายจนเกินเวลา
 ว่าตัวเป็นไทย แต่น้ำใจอีกา

เพลงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

อันป่าดงพงไพร (สร้อย) ให้รักษา
 ผู้ใดตัดไม้ให้ระเวง
 อันต้นน้ำลำธารพนาวัน
 อันความสุขของท่านในวันนี้
 จงพิจารณาให้เข้าใจ
 เห็นแต่ประโยชน์ส่วนบุคคล
 ไม่มีน้ำจะคิมและน้ำใช้
 ขอเตือนพี่น้องให้เลิกตัดไม้
 ผู้ใดตัดไม้ทำลายป่า
 อย่าให้ใครเขามา มาประนาม
 อีกทั้งขยะ จงละเสียบ
 ฉันทของเอามา หวังว่าคงได้อิน

เมื่อยามใดไร้ป่า น้ำจะแห้ง
 เหมือนจะแก่งเช่นฆ่ามาทำลาย
 เป็นเส้นเลือดสำคัญของชาวไทย
 อาจจะมีผลสูญชีวิในวันใหม่
 โปรดจงใช้สติและปัญญา
 จะทำให้ลูกหลานตนกินน้ำตา
 อาจจะมีเกิดอุทกภัยตลอดเวลา
 ท่านจะได้ปลอดภัยในวันหน้า
 เหมือนฆ่าช้างเอางาน่าตึฉิน
 ว่าเป็นพวกเสี้ยนหนามของแผ่นดิน
 อย่าไปทิ้งราดเรียให้มึกลืน
 ฉันทไม่ได้เล่นลิ้นมานินทา

เพลง รณรงค์โรคเอดส์ ตอนหนึ่ง

คำร้อง : ศิลปินหมู่บ้านคลองสน	ทำนอง : ลูกสาวใครหนอมมาเล่นรำโทน
โรคเอดส์เดี๋ยวนี้มันก็มีอยู่มากมาย	มันมีอยู่ทั่วทั้งเมืองไทย
ของงอย่าได้เป็นสนใจเลย	ชีวิตมีค่านะว่าพี่น้องเอ๋ย
อย่าไปมั่วเลยมันอันตราย	มีเพศสัมพันธ์ต้องป้องกัน โรคเอดส์
หากท่านต้องการไปร่วมเพศ	จึงนึกถึงเอดส์เป็นข้อสำคัญ
ถุงยางอนามัยเขามีไว้ป้องกัน	จงได้ใช้มันแล้วท่านจะปลอดภัย
อีกอย่างหนึ่งหาพกยาเสพติด	เยาวชนอย่าได้ใกล้ชิด
พกยาเสพติดหันศรัทธา	มั่วเข็มฉีดยานั้นมันอันตราย
ของงอย่าได้ไปใช้ร่วมกัน	ขอเตือนลูกหลานว่าเอดส์มันผลาญชีวิต
หากว่าเป็นไปท่านต้องซ้าฤดี	หนึ่งปีสองปีอาจจะถึงตาย
เพราะว่าโรคเอดส์นั้นมันเป็น โรคร้าย	รักษาไม่หายร่างกายทรมาณ
โรคเอดส์ระบาดมันน่าอนาถเหลือใจ	มันเป็นไปทั่วไม่ว่าหญิงหรือชาย
สาวแก่แม่หม้ายเป็นได้ทุกคน	เยาวชนนั้นหาอย่าไปเที่ยวชุกชน
อย่าหลงลืมตนแล้วจะฟื้นอันตราย	

เพลง รณรงค์โรคเอดส์ ตอนสอง

คำร้อง : ศิลปินหมู่บ้านคลองสน	ทำนอง : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม
(รับลูกคู่ : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม โรคเอดส์นั้นมียากมาย พี่น้องชาวไทยอย่าไปนิยม)	
ชีวิตของเรามีค่า	พี่น้องจงอย่ามั่วกรรมมณ
หาท่านต้องการร่วมเพศ	จงป้องกันเอดส์แล้วจะไม่ตรอมแตรม
(รับลูกคู่ : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม โรคเอดส์นั้นมียากมาย พี่น้องชาวไทยอย่าไปนิยม)	
ถุงยางเขามีจำหน่าย	ป้องกัน โรคร้ายจากภัยสังคม
อีกทั้งพกยาเสพติด	อย่าไปใกล้ชิดเอามาชื่นชม
(รับลูกคู่ : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม โรคเอดส์นั้นมียากมาย พี่น้องชาวไทยอย่าไปนิยม)	
มั่วเข็มฉีดยามันน่าสมเพศ	หากท่านคิดเอดส์แล้วจะต้องนอนชม
โรคเอดส์มันร้ายหนักหนา	เยาวชนจงอย่าไปเที่ยวชุกชน
(รับลูกคู่ : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม โรคเอดส์นั้นมียากมาย พี่น้องชาวไทยอย่าไปนิยม)	
ถ้าจีนเอาตัวไปมั่ว	จะเหมือนดอกบัวจมอยู่ในตม
โรคเอดส์มันเป็น โรคร้าย	ทั้งหญิงทั้งชายเป็นได้ทุกคน
(รับลูกคู่ : เฮียโตะเด่นคารา เค้นจากฟ้าอุราระทม โรคเอดส์นั้นมียากมาย พี่น้องชาวไทยอย่าไปนิยม)	
หญิงชายจงป้องกันตัว	อย่าได้ไปมั่วปล่อยตามอารมณ์
โรคเอดส์มันหันศรัทธา	รักษาไม่หายต้องตายทุกคน

เพลง รณรงค์โรคเอดส์ ตอนสาม

หากใครได้ติดเชื้อ
จงให้ความช่วยเหลือเอื้ออาทร
ให้ร่วมกินน้ำ และข้าวปลา
ถึงเขาติดเชื้อ เรื่อยๆ ไปกลัว
โรคเอดส์เขาว่า ว่ากันมา
ขอพี่น้อง พวกพี่อง อย่าได้ฝังใจ
ขอพี่น้องเผ่าไทย ได้ยังจิต
ไม่ได้ร่วมเพศ ร่วมเข็มฉีดยา
โรคเอดส์นั้น ใครจะอยากเป็น
พวกเขาติดเชื้อน่าสงสาร
ยอมรับเถิดหนาสังคมนสยาม
เห็นเขาติดเชื้ออย่าเคียดจัญท์
ชีวิตมนุษย์ สุดจะเคา
อย่าได้รังเกียจกันเลยหนา

จงช่วยกันหน่อยจะเป็นไร
ให้เขาพักผ่อนให้สบาย
ทั้งหลายก็ไม่เห็นจะเป็นไร
เป็นเรื่องส่วนตัว คิดเราไม่ได้
จะติดกันนั้นหนามิใช่ง่าย
ขอท่านจงได้ให้อภัย
ใช้ดุลพินิจหน่อยได้ไหม
เอดส์นั้นจะมาติดอย่างไรได้
แต่เรามองไม่เห็นจะทำอย่างไร
พวกต้องการมีกำลังใจ
อย่าได้ประณามให้มีความน้อยใจ
ไม่รู้ว่วัน สักวันเอดส์นั้นจะติดใคร
ไม่ว่าเขา ว่าเราถึงคราวก็เป็นไป
ทุกคนเกิดมา เมื่อถึงคราวก็ต้องตาย

เพลง เกาะข้างสวรรค์ตะวันออก ตอนหนึ่ง

คำร้อง : ศิลปินหมู่บ้านคลองสน

เกาะข้างตราคันนี้เคยมีประวัติ
เคยมีฝรั่งเศสสร้างเหตุการณ์
นำเรือรามอสปีเกตุมาหาญหัก
อยู่ระหว่างเกาะข้างและเกาะง่าม
ฝ่ายว่าเรือธนบุรีเสียที่มัน
ราชนาวีหลายคนต้องมาตาย
ทุกๆ รอบปี ที่มีมา
แต่เกาะข้างเดี๋ยวนี้มีสง่า
มีเกาะหลายแห่งแหล่งสำคัญ
หนทางมาได้สบายดี
มีรถรับส่งอย่างสบาย

เชิญมาสัมผัสเกาะแก่งแห่งสถาน
มารุกรานเช่นฆ่าน่านน้ำไทย
มาอวดศักดาได้ไม่เกรงขาม
มันติดตามเช่นฆ่าให้จาบร
ถูกห้าหัน ให้จมขมณา
พวกฝรั่งใจร้ายเป็นหนักหนา
เขาจะนำพวงมาลาไว้อาลัย
ใครได้มาพบเห็นเป็นเหมือนฝัน
ใครต้องการมาเยือนอย่าเชื่อนแซ
เรือไม้เฟอร์รี่เชิญมาได้
มีหาดทรายสวยงามมีน้ำทะเล

เพลง เกาะข้างสวรรค์ตะวันออก ตอนสอง

เกาะข้าง เกาะข้าง เกาะข้าง
ใครมาได้เห็น ใครมาได้เห็น
หมู่บ้านวัดสลักเพชร

ว่าอยู่ระหว่างกลางกงคา
คงนับว่าเป็นบุญตา
มีอาณาเขตติดต่อกันมา

แจ็กเบ้ และสลักคอก
 พุดไปไม่ได้เสแสร้ง
 มีแหล่งน้ำที่น้ำขึ้นชม
 ค่านใหม่หรือว่าค่านเก่า
 อ่าวสัปรดคุดหอยค้อย
 ผ่านมาเห็นหาดใหญ่ยาว
 มีหาดทรายและชายฝั่ง
 หมู่บ้านแหลมไชยเชษฐ
 คลองพร้าว – มาบค่างขาว
 ไก่เบ้และหาดทำน้ำ
 ไบลาน บ้านบางเบ้า

เขาเล่า เขาบอกมาหลายเวลา
 ที่หาดทรายแดงแหว่ผ่านกันมา
 น้ำตกธารมะยมขึ้นจำตุรา
 เขาบอกเขาเล่าเขากล่าวกันมา
 มีทั้งกุ้งหอยปูปลา
 เรียกหาดทรายขาวว่ามนานมา
 มีพวกฝรั่งเขาพากันมา
 คูช่างวิเศษงามละออตา
 เขาบอกเขากล่าวเขาเล่ากันมา
 เขาบอกเขาขำ ฉันทำเอามา
 หวายแจกชายเขา ขอเชิญท่านมา

เพลง เกาะช้างสวรรค์ตะวันออก ตอนสาม

ช่วยด้วยช่วยด้วย (ช่วยด้วยช่วยด้วย)
 โปรงจได้ลงมาช่วย (โปรงจได้ลงมาช่วย)
 เกาะช้างของเรานี้เอ๋ย
 ต้องทนกินเผือกกินกลอย
 เราอยู่อย่างทรมาณ
 ถูกตัดจากว่าแผ่นดินทอง
 ชาวเกาะเราหมั่นทำกิน
 ล้มตายมาหลายชั่วคน
 พวกเราต้องสู้อุตุน
 บางคนกรีดขางมะซาง
 อยู่อย่างว่าซังกะตาย
 หมูไก่อันไม่เคยกิน
 หวังไว้สักวัน
 สู้นทนทำมาหากิน
 มีใครบ้างไหม
 ช่วยเอาแผ่นดินฉันมาคืน
 ทำกินในถิ่นกันดาร
 เขาเอาแผ่นดินเราโดยเฉพา

ขอจงมาช่วยให้ความเมตตา
 จงเอ็นดูด้วยเถิดเทวดา
 เมื่อก่อนนี้เคยเป็นดงเป็นป่า
 เหมือนลูกเมียน้อยนำเวทนา
 เขาไม่ต้องการให้ร่วมชายคา
 ต้องมาลอยล่องอยู่กลางกงคา
 หมั่นพลิกแผ่นดินทำกินกันมา
 ก็เพราะความจนต้องทนกันมา
 ก็เพราะความจนต้องเก็บของป่า
 เพื่อหาสตงค์เลี้ยงอาตมา
 เพราะไม่มีใครเขาเวทนา
 อยู่เป็นอาจินกินแต่น้ำปลา
 ว่าชาวเกาะนั้นคงได้ลิ้มตา
 ฝ้าพลิกแผ่นดินทำกินเรื่อยมา
 จะมาสนใจให้ความเมตตา
 ทุกวันกลักสิ้นกินแต่น้ำตา
 ยังถูกรุกรานต่างๆ นานา
 แผ่นดินชาวเกาะขอกลับคืนมา

บทที่ ๔

ประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจาย การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจายการเล่นรำสวด ในตำบลหนองโสน อำเภอเมือง ตำบลวังตะเคียนและตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จากการศึกษาพบว่า การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด มีประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจายแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงคือ ช่วงแรก ความเป็นมาของการสวดพระมาลัย ช่วงที่สองระยะเริ่มต้นของการเล่นรำสวด ช่วงที่สามการรวมคณะและพัฒนากการเล่นรำสวด

ช่วงแรกความเป็นมาของการสวดพระมาลัย : จากการศึกษาวิจัยการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ทำให้ทราบว่ามีความเชื่อมโยงกับการสวดพระมาลัย ดังเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ปรมินทร์ จารูร (๒๕๔๒ : ๗๓ - ๗๔) กล่าวว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์หลักฐานที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับการสวดพระมาลัยปรากฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อพระองค์ได้ฟื้นฟูกฎพระสงฆ์ขึ้นใหม่ในกฎข้อที่ ๑๐ ที่ทรงตราขึ้นใช้รวมอยู่ในกฎตราสามดวง ให้ไว้ ณ วันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ จุลศักราชพันร้อยหกสิบสาม (พ.ศ.๒๓๔๑) ปีระกาตรีนิศก มีความว่า

...บัดนี้ พระสงฆ์อันนับเข้าในพระพุทธชินนโรศ มิได้มีหิริโอตตบะ คบหากันทำอุลามก เป็นอละชีกิกษุ คือเสพสุรายาเมาน้ำตานข่ม แลฉันทโภชนาหารของกัณฑ์ในเวลาปล้ำพัท แลในราตรีก็มีบ้าง

...นางจำพวกเปนนักสวด สับปรุขทายกนิมนสวดพระมาลัย ไม่สวดต้องตามเนื้อความพระบาท ร้องเปนนำนำแขก นำนำจีน นำนำญวน นำนำมอญ นำนำฝรั่ง แล้วฉันทษาญเปี่ยงแกงบวดเมี่ยงข่ม เมี่ยงใบกล้วยอ้อยก็มีบ้าง...เพราะพระสงฆ์ราชาคณะถานาณุกรมเจ้าอะริการ ละเมินเสียด มิได้ดูแล กำชับห้ามปราม...อนึ่งถ้าผู้ใดล้มตาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาพนิมนพระสงฆ์สวดพระมาลัย ให้นิมนสวดพระอะริขรรณ แลสวดให้สำรวดไปปรกติ อย่างให้ร้องเปนนำนำแขก นำนำจีน นำนำฝรั่ง นำนำมอญ แลให้เจ้าภาพปรนินัดเปนนแต่ัฐบานน้ำชาขยาเสียง อย่าให้เสียงษาญ เลี้ยงแกงบวด เมี่ยงข่ม เมี่ยงใบ กล้วยอ้อยของกัณฑ์ ของเสียว เปนนินขาด ถ้าจะราราษาที่มาช่วยจะสวดพระมาลัยก็ตามเถิด แต่อย่าให้สวดเปนนำนำทะเลก นำนำขนอง ประการหนึ่ง ห้ามอย่าให้อนาประชาราษฎร์ถูกคำร้านแพแขกจีนไทย ขายผ้าแพรพรรณแก่พระสงฆ์สามเณรเปนนินขาดทีเดียว

ถ้าผู้ใดมิขังคั้นคอบหาพระสงฆ์ คอบหาสามเณร ให้สวดพระมาลัย เล่นตะหลก เล่นขนอง แลขยผ้า
แพรพรรณแก่พระสงฆ์ แก่สามเณร ดูหนึ่งแต่หลัง จะเอาตัวเป็นโทษจงหนัก

(ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑, ๒๕๒๕ : ๕๑-๕๖)

การออกกฎหมายพระสงฆ์ดังกล่าวข้างต้นทำให้การสวดพระมาลัยในงานศพเสื่อมความนิยมลง
และส่งผลให้ฆราวาสเป็นผู้สวดพระมาลัยแทนพระสงฆ์ หลังจากออกกฎหมายพระสงฆ์แล้ว ในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสวดพระมาลัย ใน อักษรวิธานศรียต์
(Dictionary of the Siamese Language) ของแดนบิช แบรดเลย์ ซึ่งเขียน “จบลงเมื่อ ณ วันอังคาร
เดือนสิบสอง ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีระกา เบญจศก” ซึ่งตรงกับ พ.ศ.๒๔๖๑ กล่าวถึง
การสวด สวดหนังสือ สวดมาลัยหรืออ่านมาลัย ว่า

สวด, คือ เปล่งเสียงสำแดง, กล่าวคำเพนทำนองหลายอย่างต่างๆ มีกล่าววว่า

ยะโฮวา, มีฤทธานุภาพ สุด เปนต้นนั้น

สวดหนังสือ, คือ กล่าวคำสำแดงบทเพนทำนอง, เปนเนื้อความคำไท, เปนต้นว่า

นะโมข้าจะไหว้วันนั้น

สวดมาลัย, อ่านมาลัย, คือ เปล่งเสียงกล่าวถึงเรื่องพระเถรมาลัย, เหาะขึ้น ไปสวรรค์แล

ลงไปคุณะรณนั้น

(แดนบิช แบรดเลย์, ๒๕๑๔ : ๗๒๔)

การที่ปรากฏคำว่า “สวดมาลัย” ในอักษรวิธานศรียต์ แสดงว่า หลังจากที
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงออกกฎหมายห้ามพระสงฆ์สวดพระมาลัยแล้วนั้น ก็ยังคงมี
การสวดพระมาลัยอยู่

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศตั้งธรรมนูญศีกษา เพื่อปรับปรุง
คณะสงฆ์ให้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ความนิยมเกี่ยวกับการฟังเทศนาพระมาลัย และการสวด
พระมาลัยจึงเริ่มเสื่อมลง ประเพณีการสวดพระมาลัยจึงเริ่มสูญหายไปจากสังคมไทย การสวดพระ
มาลัยได้พัฒนาเป็นการสวดคฤหัสถ์ จำอวด และกลายเป็นแสดงตลก ดังที่เห็นในปัจจุบัน

การสวดพระมาลัยของภาคกลางนั้น อรอนงค์ พัดพาติ (๒๕๒๒ : ๔๓ - ๔๔) กล่าวว่าใน
งานศพมีการสวดพระมาลัยหน้าศพ ซึ่งเดิมคงมุ่งสั่งสอนคติธรรม ต่อมาเกิดการดัดแปลงเพื่อให้
สนุกสนานคล้ายมหรสพ เพื่อเป็นเพื่อนศพตามธรรมเนียมของชาวชนบท ผู้สวดมีทั้งพระและ
คฤหัสถ์ ในเขตภาคกลาง คฤหัสถ์จะเป็นผู้สวด มีจำนวน ๔ - ๘ คน จะเริ่มหลังพระสวดพระ
อภิธรรมแล้ว สวดไปจนรุ่งสว่าง ผู้สวดจะแบ่งบทบาทไปตามความเหมาะสม และมีการโต้ตอบ

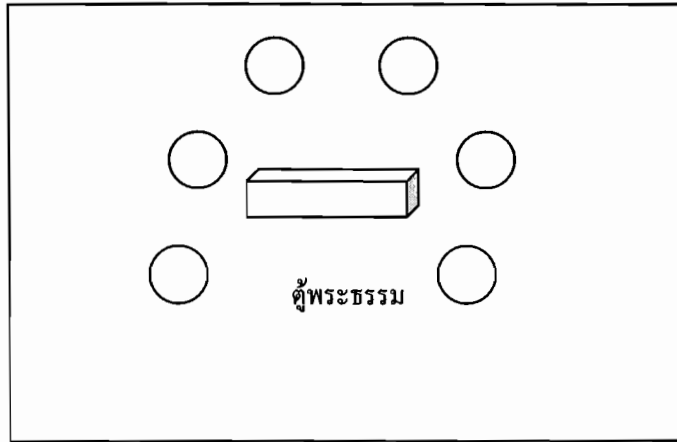
ทำนองปูลงฉา – วิชา หรือสวดเป็นทำนองเล่าเรื่อง บทบาทที่สำคัญมีพระศรีอาริยเมตไตรย พระอินทร์ พระมาลัยและเทพบุตรต่างๆ ขณะสวด ผู้สวดจะถือตาลปัตรกระทุ้งจังหวะไปด้วย ทำให้การสวดพระมาลัยมีบรรยากาศสนุกสนานมาก

วัฒนา ฦ นคร (๒๕๒๖ : ๑๔๒ - ๑๔๓) กล่าวถึงประเพณีการสวดพระมาลัยในงานศพของภาคกลางว่า การสวดมีพระสงฆ์ ๔ รูป โบราณนิยมสวดตลอดคืน เพื่อให้ผู้ที่มาอยู่เป็นเพื่อนศพฟัง โดยจะมีบทสวดที่สนุกสนานแทรกสลับการสวดมาลัย โดยเลียนแบบทำนองสวดมาลัย แต่สวดโดยฆราวาส มีทั้งชายและหญิง เรียกว่า สวดคฤหัสถ์ หรือ ฆราวาสออกจาก ฆราวาส ๔ คนจะแต่งกายตามชุดที่ใช้แสดง เช่น ชุดทิสองภาษา คือ แจก จีน มอญ ฉวน ฯลฯ และถือตาลปัตรไว้เคาะจังหวะ บางครั้งก็ใช้ตาลปัตรตีกัน การสวดฆราวาสนี้เดิมพระสงฆ์สวดก็มี ต่อมาพระสงฆ์ประพฤตินั้นไม่เหมาะสม เช่น สวดตลกคะนองสองแง่สองง่าม และละเมียดวินัยสงฆ์ เช่น ฉันทัดดาหารที่เจ้าภาพนำมาถวายขณะสวด เป็นการผิดวินัยสงฆ์ การสวดพระมาลัยมีทำนองสวดหลายทำนอง สมัยต่อมาห้ามปราม เพราะฟังดูเหมือนพระร้องเพลงซึ่งไม่เหมาะสม

ในจังหวัดตราด การสวดพระมาลัยในงานศพ สันนิษฐานว่าแต่เดิมพระสงฆ์เป็นผู้สวดในสมัยก่อนเมื่อมีงานศพขึ้น หลังจากสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้ว ในคืนสุดท้ายก่อนที่จะทำการฌาปนกิจศพในวันถัดไป มักจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดบทพระมาลัยต่อ เพื่อตั้งสอนญาติของผู้ตายและเป็นอุทาหรณ์ให้แก่คนที่ตาย เป็นทำนองคฤหัสถ์ โดยใช้พระสงฆ์ ๔ รูป ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยนั้น แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีผู้นิยมหรืออาจจะเป็นเพราะใช้เวลานานมาก จึงทำให้บทสวดมนต์นี้หายไป เหลือแต่สวดเป็นภาษาบาลี จึงเป็นเหตุให้ฆราวาสมาสวดพระมาลัยแทนพระสงฆ์

การเล่นรำสวด เป็นคำผสมระหว่าง คำว่า “สวด” กับ “รำ” คำว่า “สวด” สันนิษฐานว่า มาจากการสวดทำนองคฤหัสถ์ของพระสงฆ์ ทำนองหนึ่ง เมื่อความนิยมให้พระสงฆ์สวดน้อยลงหรืออาจจะเป็นเพราะพระสงฆ์ถูกห้าม เป็นการผิดวินัยสงฆ์ ชาวบ้านก็เลยนำหนังสือพระมาลัยมาสวดแทน โดยสมัยก่อนต้องมีการไหว้ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ก่อน ก่อนนำหนังสือนี้มาเปิด

การสวดในสมัยเริ่มแรก จะนั่งล้อมวงโดยมีหนังสือพระมาลัยอยู่ตรงกลาง ใช้ท่วงทำนองการสวดเหมือนพระ คือ ทำนองคฤหัสถ์ ห้ายกหัวเข่าสูงกว่าตู้พระธรรม ห้ามรำ หรือยกแขนขา เพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นานเข้าทำให้เกิดความเบื่อหน่าย จึงเกิดการประยุกต์ใหม่ ผู้สวดจึงไปนำบทจากนิทานพื้นบ้าน มาร้องรำเป็นทำนองคล้าย สวดพระมาลัย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสมัยก่อนทำให้เกิดการนั่งคุกเข่ารำตามบทสวดนั้นขึ้นมา จึงเป็นที่มาของรำสวด โดยผสมผสานระหว่างทำนองสวด กับคำกลอน โดยที่ไม่เสียคุณลักษณะของเดิม แต่เพิ่มสีสันในการชมยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๒๓ แผนผังวิธีการสวดในสมัยเริ่มแรก

ตัวอย่าง คำภีร์ สวดพระมาลัย

(ฉันท) ◎ ในการ อันลับล้น ฟันไปแล้ว แต่ครั้งก่อน ภิกขุหนึ่งได้
พระพร ชื่อมาลัย เทพเถร

◎ อาศัยบ้าน กัมโพช ชนบท โลหะเจน อันเป็น บริเวณ ใน
แวนแคว้น แคนลังกา

◎ พระเถรนั้น เหมมีฤทธิ์ ประสิทธิ ด้วยปัญญา มีศีล ครองศึกษา
ฆาณสมาบัติ บริบูรณ์...

◎ กงจักร พัดหัวไว้ เลือดไหลซาบ อาบคนลง บาปตีแม่ แลดีสงฆ์
กงจักรพัด ร้องคราง ตาย

◎ เลือดไหล ลงย่อยหยด กงจักรกรด พัดบววย เร่งร้อง เร่งครางตาย
กงจักรกรด เร่งพัดผัน ตีดินมือ ตันระเริ่ม ตัวสันเต็ม อยู่ก่งัน ยืนตรง อยู่ทุกวัน
เหน้อยลำบาก ขากนักหนา

◎ พระมาลัย เทพเถร ท่านจึงเสด็จ เหาะลงมา หักกงจักร ด้วยอุทธา
สัตว์ผู้ นั้น สร้างทุกข์ทน

(ร้าย) ◎ ยังมีเปรตหนึ่ง ลำบากนักหนา เป็นเหงื่อแรงกา ผูกสัตว์อยู่รุม สุขนัก
ใหญ่หน่อย พลอยกัดกินกุ่ม แร้งกา นกตะครุม รุมจิกสับเอา

◎ เนื้อนั้นหมดสิ้น ยังแต่โครงเปล่า จิกสับเฉี้ยวเฉา ร้องครางเสียงแข็ง
แร้งกา นกตะครุม รุกจิกด้วยแรง จิกทั้ง กวัดแก่วง ยื้อแย่งไปมา

(ฉันทน์) ๐ นรก แลเปตา ถวายวันทา ไหว้ส่งไป จึงพระเถร ซ้อมาลัย บอกแก่
ญาติ ถ้วนทุกคน

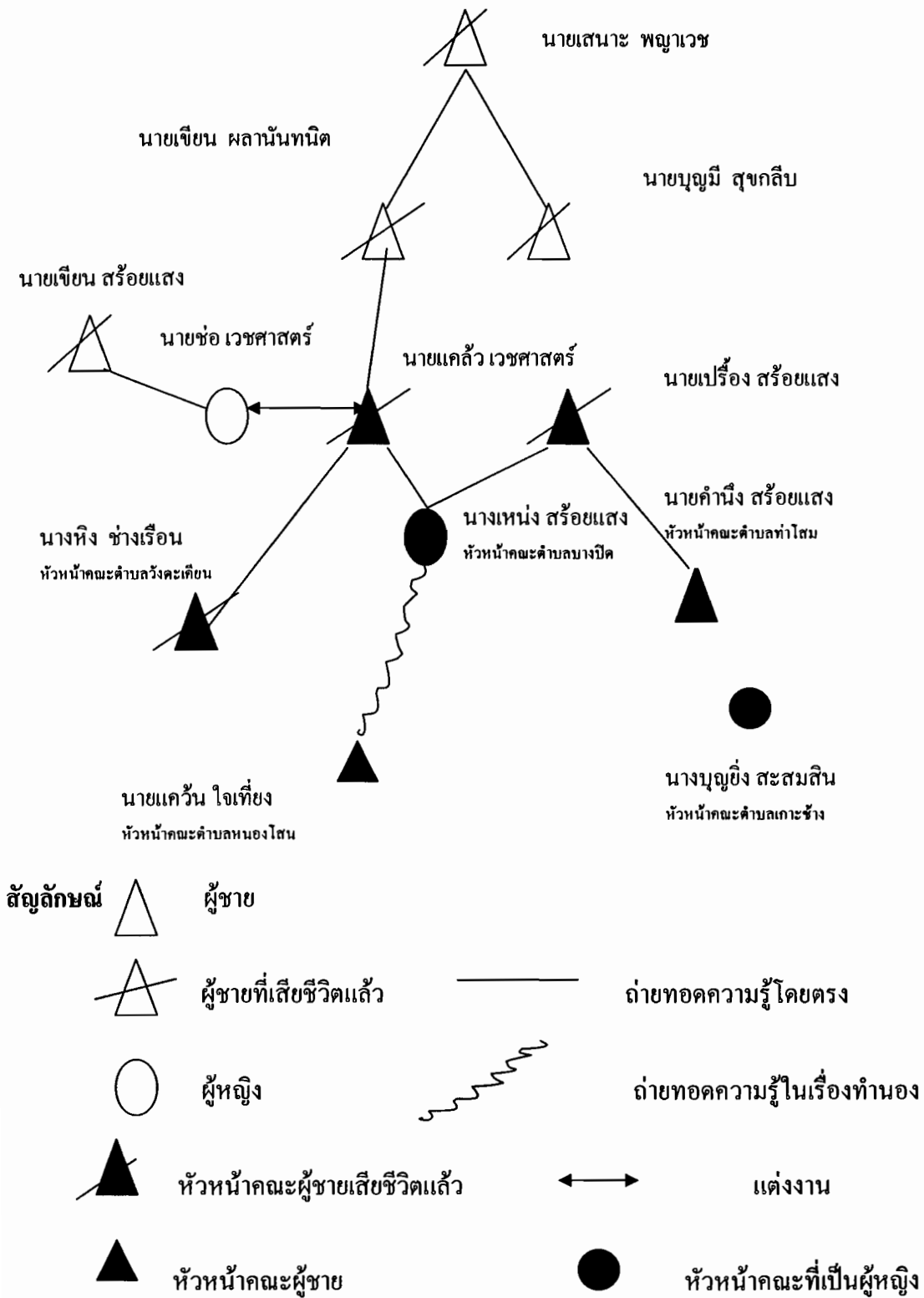
๐ คุรา ท่านทั้งหลาย เร่งชวนชวาย สร้างกุศล ญาติท่าน ได้ทุกข์ทน
สั่งให้ท่าน เร่งทำบุญ

๐ เปรตนรก สั่งฉันทน์ใด พระมาลัย ผู้มีคุณ ให้ญาติ เขาทำบุญ
อันเขาอยู่ ในเมืองคน

๐ เปรตนรก สั่งดังนี้ ร้องสั่งมี มาทุกคน ทำบาป ได้ทุกข์ทน
บาปดังนี้ อย่าให้ทำ

ช่วงที่สองระยะเริ่มต้นของการเล่นรำสวด : เป็นระยะของการเริ่มเล่นรำสวด จากการศึกษาคณะที่
เก่าแก่ที่สุดที่ให้ข้อมูล ได้แก่ คณะรำสวด “ญาติมิตรศิษย์ครูแล้ว” ตำบลบางปิด อำเภอสว่าง
งอบ จังหวัดตราด ซึ่งได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดจากครูทวดเสนาะ พญาเวช ซึ่งเป็นครูรำ
สวดคนแรกที่คณะรำสวดต่างๆ กล่าวถึง ประมาณเกือบ ๒๐๐ ปีมาแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกเป็น
เอกสารหลักฐาน นับถึงปัจจุบัน แต่ในระยะ ๘๐ ปี ที่ผ่านมาจะเป็นการเล่นรำสวดที่มีรูปแบบ
ดั้งเดิมคือ ใช้ผู้ชายเล่นทั้งหมด ๔ คน และใช้ตาลปัตร มีผู้พระมาลัย คนที่สวดคนไหนอยากรำก็
จะรำแต่ไม่ลุกขึ้นยืน จะใช้ตาลปัตรเคาะจังหวะ (แต่ตาลปัตรไม่ได้นำมาประกอบการสวดแต่อย่าง
ใด) การแต่งกายของผู้สวดจะใส่ชุดดำ หรือถ้าไม่มีก็ใส่ชุดสีอะไรก็ได้ไม่พิถีพิถันอะไรมากนัก
และไม่มีเครื่องประกอบจังหวะอื่นๆ ในระยะแรกนี้ จะมีผู้ที่ถ่ายทอดวิชาการเล่นรำสวดคือ นาย
เสนาะ พญาเวช หรือครูทวดเสนาะ จากการศึกษาคณะรำสวดใน ๕ ตำบล ๔ อำเภอในจังหวัด
ตราดนี้ จะมีความเชื่อมโยงของการถ่ายทอดวิชาดังแผนผังข้างล่างนี้

ภาพที่ ๒๔ แผนผังการเชื่อมโยงการแพร่กระจาย
การเล่นแร่สวดในจังหวัดตราด

นายเสนาะ พญาเวช เป็นคนบ้านหินค้าย ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จะถ่ายทอด วิชารำสวดให้กับลูกศิษย์ ๒ คน (เท่าที่เก็บข้อมูลได้) คือนายบุญมี สุขกลีบ เป็นคนในตำบลท่า โสม อำเภอเขาสมิง และนายเขียน ผลานันท์นิต เป็นคนในตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ ทั้ง สองตำบลนี้มีอาณาเขตติดต่อกัน และบุคคลทั้งสองก็นำความรู้มาถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ต่ออีกจน เกิดคณะรำสวดในปัจจุบัน และในช่วงไม่เกิน ๔๐ ปีที่ผ่านมา การเล่นรำสวดเริ่มพัฒนาจากการ เล่นโดยผู้ชายล้วน และนั่งรำ ก็มีผู้หญิงมาเล่นรำสวด และลุกขึ้นรำได้ เนื่องจากเมื่อสวดพระ มาลัยเสร็จแล้ว จะนำตู้พระธรรมไปเก็บไว้

จากแผนผังการเชื่อมโยงการแพร่กระจายการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด สามารถหา จุดเริ่มต้นของการตั้งคณะรำสวดได้ดังนี้

๑. คณะรำสวดตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ : นับว่าเป็นคณะเก่าแก่ที่สุด สืบทอดการ เล่นรำสวดมานานกว่า ๑๐๐ ปี ในระยะเริ่มต้นจะเป็นการรวมตัวเพื่อเล่นรำสวดของนายแคล้ว เวชศาสตร์ นายเปลื้อง สร้อยแสง ซึ่งทั้งนายแคล้ว และนายเปลื้อง ต่างก็ได้รับการถ่ายทอดสืบ ต่อมาจากลูกศิษย์ของครูทวดเสนาะ พญาเวช คือนายเขียน ผลานันท์นิต ถ่ายทอดการเล่นรำสวด ให้กับนายแคล้ว และนายบุญมี สุขกลีบ ก็ถ่ายทอดให้กับนายเปลื้อง สร้อยแสง

ในช่วงแรกของการเล่นรำสวด จะยังไม่มีชื่อคณะเป็นการรวมตัวกันเล่นเพื่อเป็นเพื่อนสพ เป็นการช่วยงานบุญกับคนในหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง ในระหว่างนั้นก็ได้มีการถ่ายทอดความรู้ ให้กับลูกศิษย์ด้วย และลูกศิษย์ที่มาเป็นหัวหน้าคณะคนต่อมาจากนายแคล้ว เวชศาสตร์ก็คือนาง เหน่ง สร้อยแสง ปัจจุบันอายุ ๗๘ ปี ใช้ชื่อคณะในปัจจุบันว่า “ญาติมิตรศิษย์ครูแคล้ว”

๒. คณะรำสวดตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง : หัวหน้าคณะคือ นายคำนึ่ง สร้อยแสง อายุ ๖๑ ปี ได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดมาจากนายเปลื้อง สร้อยแสง ซึ่งเป็นลุง นอกจากนี้ นายคำนึ่ง ยังได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดมาจากพ่อและแม่ด้วย ประกอบกับเป็นผู้รักการ ถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จึงได้ถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจให้กับผู้ที่สนใจ จำนวน ๑๒ คน ซึ่งก็คือผู้ร่วม แสดงหรือนักแสดงในคณะนั่นเอง การรวมตัวกันของผู้แสดงรำสวดที่ตำบลท่าโสม จึงใช้คณะว่า “คณะศิษย์ครูเปรี๊ยะ” โดยมีนายคำนึ่ง สร้อยแสงเป็นหัวหน้าคณะ

๓. คณะรำสวดตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง : หัวหน้าคณะคือ นายหิง ช่างเรื่อน อายุ ๖๘ ปี (เสียชีวิตเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๔๗) ได้รับการถ่ายทอดครูแคล้ว ตำบลบางปิด โดยฝึกฝน ตนเองจากคณะของครูแคล้วที่ตำบลบางปิด นายหิง เป็นผู้มีความสามารถในการแสดงพื้นบ้าน หลายอย่างเช่น ขับเสภา ร้องเพลงฉ่อย และรำสวด ได้มาถ่ายทอดการเล่นรำสวดให้กับคนใน ตำบลวังตะเคียน และได้ตั้งเป็นคณะขึ้นมา ใช้ชื่อว่า “คณะเสนห์” มีสมาชิกนักแสดง จำนวน ๑๕ คน

๔. คณะราษฎรตำบลหนองโสน อำเภอเมือง : หัวหน้าคณะคือ นายแคว้น ใจเที่ยง อายุ ๖๓ ปี นายแคว้น ได้ฝึกฝนการเล่นรำสวดมาด้วยวิธีการจดจำ และศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่มีครูที่ถ่ายทอดวิชารำสวดโดยตรง นายแคว้นเป็นผู้มีความสามารถในด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น รำสวด ลิเก กลองยาว ลำตัด นายแคว้น ได้มีความประทับใจกับการเล่นรำสวดมาตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ เพราะได้ไปดูการแสดงที่ตำบลหนองคันทร้ง ถึงแม้ว่านายแคว้น จะไม่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้ใดโดยตรง แต่นายแคว้น กล่าวว่าการเล่นรำสวดที่ตำบลบางปิดเก่าแก่ที่สุดและบทร้องทำนองส่วนใหญ่ นายแคว้นก็ได้ศึกษามาจากตำบลบางปิดเช่นกัน เนื่องจากตำบลบางปิด เป็นตำบลหนึ่งที่รักษาเนื้อร้อง ทำนอง วิธีการแสดงรำสวด แบบดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี นายแคว้น ใจเที่ยง ได้ตั้งชื่อคณะรำสวดว่า “คณะหลานปู่หมอ” มีนักแสดง จำนวน ๑๒ คน

๕. คณะราษฎรตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง : นางบุญยิ่ง สะสมสิน อายุ ๘๘ ปี หัวหน้าคณะรำสวด ชื่อว่า “คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์” ได้รับการถ่ายทอดการเล่นรำสวดมาจากพ่อแม่ ซึ่งเป็นคนจังหวัดระยองและครอบครัวได้ย้ายมาอยู่เกาะช้างเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว และเป็นคณะรำสวดคณะเดียวที่มีอยู่ที่เกาะช้าง ได้ถ่ายทอดวิชาการเล่นรำสวดให้กับผู้ที่สนใจและตั้งเป็นคณะขึ้นมา เมื่อ ๑๒ ปีที่แล้ว ปัจจุบันมีสมาชิกในคณะจำนวน ๑๖ คน

ช่วงที่สาม การรวมคณะและพัฒนาการของการเล่นรำสวด : จากการศึกษาการเล่นรำสวด ๕ คณะ ได้แก่

- คณะญาติมิตรศิษย์ครูเกล้า ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ
- คณะศิษย์ครูเปลื้อง ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง
- คณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง
- คณะหลานปู่หมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง
- คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง

คณะรำสวดทั้ง ๕ คณะ มีประวัติของการรวมตัวเป็นคณะที่แตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ ประวัติการก่อตั้งคณะร่ำवादที่ศึกษาวิจัยในจังหวัดตราด

ชื่อคณะ/ ผู้ก่อตั้ง	แรงบันดาลใจ ในการก่อตั้งคณะ	ปีพ.ศ. ที่ก่อตั้งคณะ	ที่ตั้งคณะ	จำนวน สมาชิก	หมายเหตุ
๑. คณะญาติมิตร ศิษย์ครูแก้ว นายแก้ว เวชศาสตร์ เป็นผู้ก่อตั้งคณะ	ต้องการสืบทอดวัฒนธรรม การเล่นร่ำवादจากครูแก้ว เวชศาสตร์ให้คงอยู่ต่อไป	ประมาณปี พ.ศ.๒๔๗๕ (๗๕ ปีที่แล้ว)	ตำบลบางปิด อ.แหลมงอบ จ.ตราด	๑๖ คน	นางเหน่ง สร้อยแสง หัวหน้าคณะ คนปัจจุบัน
๒. คณะศิษย์ ครูเป็รื่อง นายคำนึ่ง สร้อยแสง เป็นผู้ก่อตั้งคณะ	ต้องการรวบรวมบุคคลที่มี ใจรักทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม มา ถ่ายทอดความรู้ด้านการเล่น ร่ำवाद ให้คงอยู่และแสดง ในงานศพของคนจังหวัด ตราดตลอดไป	พ.ศ.๒๕๑๗	ตำบล ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด	๑๒ คน	
๓. คณะเสน่ห์ นางหิง ช่างเรือ ผู้ก่อตั้งคณะ	ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรม การเล่นร่ำवादของจังหวัด ตราด ซึ่งมีคหค้ำสอนที่ดี มา เผยแพร่ ที่ตำบลวังตะเคียน เนื่องจากคนในตำบลนี้ บางส่วนเป็นคนช้อง ซึ่งมี การนับถือผี จึงอยากจะ เผยแพร่ให้คนในพื้นที่นี้ได้ มีการเล่นร่ำवादในงานศพ	พ.ศ.๒๕๑๗	ตำบล วังตะเคียน อ.เขาสมิง จ.ตราด	๑๕ คน	นายหิง ช่างเรือ อายุ ๖๘ ปี ปัจจุบันเสียชีวิต เมื่อเดือน ธันวาคม ๒๕๔๗
๔. คณะหลาน ปู่หมอ นายแคว้น ใจเที่ยง เป็นผู้ก่อตั้งคณะ	ได้ดูการเล่นร่ำवादมาตั้งแต่ อายุ ๕ ขวบ เกิดความ ประทับใจประกอบกับได้ อ่านหนังสือ นิทานคำ กลอนของสุนทรภู่ เกิดแรง บันดาลใจอยากจะเล่นร่ำ वाद จึงได้ก่อตั้งคณะขึ้นมา	พ.ศ.๒๕๔๒	ตำบล หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	๑๒ คน	นายแคว้น ตั้งคณะเมื่อ เกษียณอายุ ราชการแล้ว

	เพื่อสืบทอดการเล่นรำสวด แก่คนรุ่นหลัง				
๕. คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ นายบุญยิ่ง สะสมสิน ผู้ก่อตั้งคณะ	ต้องการอนุรักษ์เพลง พื้นบ้านรำสวด ไม่ให้สูญ หายไปจากเกาะช้าง และ ต้องการทำบุญในงานศพ ด้วย	พ.ศ.๒๕๓๘	ตำบล เกาะช้าง กิ่งอ.เกาะช้าง	๑๖ คน	

จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของคณะรำสวดในจังหวัดตราด มีคณะเก่าแก่และสืบทอดต่อกันมา นานกว่า ๘๕ ปี คือ คณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ และคณะที่เกิดขึ้นหลังสุดคือคณะหลานปูหมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง ในแต่ละคณะก็มีความแตกต่างกัน ในด้านพัฒนาการของการเล่นรำสวด จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นของการพัฒนาการได้ดังนี้

๑. ด้านเนื้อเรื่องและทำนองของการเล่นรำสวด

๑.๑ อนุรักษ์นิยม : อนุรักษ์นิยมหมายถึงคณะรำสวดที่ใช้เนื้อเรื่อง และทำนองดั้งเดิม (ตั้งแต่เริ่มเล่นจนจบ) ที่สืบทอดกันมา ได้แก่ คณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว และคณะหลานปูหมอ

- คณะญาติมิตรศิษย์ครูแก้ว ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบจะเล่นรำสวดเป็นเรื่องในวรรณคดีไทย ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง เช่น เรื่องพระอภัยมณี จันทโครพ ขุนช้างขุนแผน และจะใช้ทำนองเก่าเท่านั้นจะไม่มีการแต่งเนื้อเรื่องและทำนองใหม่

- คณะหลานปูหมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง ทางคณะจะใช้เนื้อเรื่องจากวรรณคดีเช่นกัน เช่นเรื่อง ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ สิงหไกรภพ โคนบุตร ฯลฯ และส่วนใหญ่จะเป็นบทตอนที่ตัวละครเสียชีวิต ตัวละครโสกเศร้า จะใช้ทำนองเก่าดั้งเดิม ซึ่งมีกว่า ๒๐๐ ทำนอง จะไม่ใช้ทำนองใหม่ หรือที่เรียกว่า “ลำแต่ง” เพราะจะกลายเป็นรำวง ไม่เหมาะสมกับการเล่นในงานศพ ซึ่งเป็นงานโสกเศร้าของเจ้าภาพ

๑.๒ เนื้อเรื่องเดิมทำนองใหม่ : คณะรำสวดที่มีลักษณะการเล่นรำสวดในบางช่วงของการแสดง โดยใช้เนื้อเรื่องเดิมแต่ใช้ทำนองใหม่ ได้แก่คณะรำสวดที่ตำบลท่าโสม คือคณะศิษย์ครูเปลื้อง เช่น เนื้อเรื่องพระอภัยมณี แต่ใช้ทำนองเพลงลูกทุ่งมาประกอบในบางส่วนของเรื่อง เป็นต้น

๑.๓ เนื้อเรื่องและทำนองใหม่ : คณะรำสวดที่มีลักษณะการเล่นรำสวดในบางช่วงของการแสดงมีเนื้อเรื่องและทำนองใหม่มาแสดง ได้แก่ คณะรำสวดของตำบลเกาะช้าง เช่น เพลงต่อต้านโรคเอดส์, อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, รณรงค์โรคเอดส์, และเพลงเกาะช้างสวรรค์ตะวันออก

๑.๔ เพลงลูกทุ่ง : คณะรำสวดที่มีลักษณะการเล่นรำสวดในบางช่วงของการแสดงนำเนื้อเพลงลูกทุ่ง มาร้องประกอบการเล่นรำสวด คือ คณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน

๒. ด้านการแต่งกาย

การแต่งกายในการเล่นรำสวดในสมัยก่อน ผู้แสดงจะเป็นผู้ชายทั้งหมด ๔ คน เสื้อผ้าจะใช้สีอะไรก็ได้ มีอะไรก็ใส่อย่างนั้น แต่ไม่ควรใช้สีฉูดฉาด แต่เมื่อระยะ ๕๐ ปีที่ผ่านมา อนุญาตให้ผู้หญิงเล่นรำสวดได้ การแต่งกายจะเน้นสีดำ แต่ผู้ชายก็อนุโลมให้ใช้สีสุภาพได้บ้างแต่จะเน้นสีดำเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผู้หญิงนั้นการแต่งกายจะพิถีพิถันมากกว่าคือจะใส่เสื้อสีดำและผ้าถุงสีดำ มีผ้าสีกดองคอ (สีอะไรก็ได้)

แต่มีข้อสังเกตจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ว่า ลักษณะการแต่งกายของนักแสดงหญิงจำนวน ๒ คณะจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

- คณะรำสวด “คณะเสน่ห์” ตำบลวังตะเคียน นักแสดงหญิงบางคนที่เป็นสาวรุ่นจะใส่เสื้อสีดำแขนกุดหรือไม่มีแขน และนำผ้าคดองค้อมาผูกที่เอวแทน (ซึ่งลักษณะการผูกเอวของคณะอื่นๆ จะให้นักแสดงฝ่ายชายเท่านั้น)

- คณะรำสวด “คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์” ตำบลเกาะช้าง นักแสดงหญิง จะตัดเป็นชุดสีดำ ซึ่งมีรูปแบบเหมือนกันทุกคน มีคิ่นสีทองระบายที่ชายเสื้อ และชายผ้าถุง ซึ่งการแต่งกายในลักษณะเหมือนกันนี้เพิ่งจะมีในระยะหลังนี้ เพื่อความสวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย

ภาพที่ ๒๕ การนำผ้าคดองค้อมาผูกเอวในการเล่นรำสวด

๓. การยืมตัวนักแสดง

ในสมัยก่อนการเล่นรำสวดจะรวมตัวผู้เล่นรำสวดจากคนในหมู่บ้าน ในตำบลที่อยู่ของหัวหน้าคณะ มีผู้แสดงเท่าไรก็จะเล่นตามจำนวน ใครว่างไม่ว่างก็จะเล่นแทนกันไป แต่ปัจจุบันนี้ เมื่อนักแสดงบางคนติดภารกิจ ก็จะใช้วิธีการยืมตัวนักแสดงจากคณะอื่น หรือบางครั้งนักแสดงไม่ได้ขาด แต่มีนักแสดงรำสวดคณะอื่น ร้องหรือเล่นรำสวดในเรื่องนั้นๆ เก่ง และทางคณะต้องการแสดง ก็จะใช้วิธีการยืมตัวนักแสดงจากคณะอื่นมาร่วมแสดงด้วย การยืมตัวนักแสดงนี้จะมีอยู่ในทุกคณะของการเล่นรำสวด และหัวหน้าคณะและนักแสดงรำสวด ต่างก็รู้จักกันดี การยืมตัวนักแสดงทางคณะที่ยืมก็มีค่าตอบแทนให้เช่นกัน

๔. การแสดงในงานบ้านเทิง

การเล่นรำสวด จะเล่นเฉพาะในงานศพเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ คณะบุญยัง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง ได้นำนักแสดงรำสวดของคณะ ไปแสดงในงานอื่นๆ ด้วย เพื่อการประชาสัมพันธ์ ศิลปะวัฒนธรรมของเกาะช้าง เช่น งานมหกรรมวัฒนธรรมภาคกลาง งานปีใหม่ – กาชาด จ.ตราด งานเปิดสนามบินตราด ฯลฯ แต่จะเป็นการสาธิตหรือยกตัวอย่างเท่านั้น จะไม่แสดงเต็มรูปแบบของการเล่นรำสวด และจะไม่ใช้บทสวดที่ใช้ในงานศพ แต่จะใช้ลำเต่งใหม่ เช่น เพลงเกาะช้าง สวรรค์ตะวันออก เพลงชมเกาะช้าง เพลงโรคเอดส์ เพลงป่าไม้ ฯลฯ

ภาพที่ ๒๖ การแสดงรำสวดในงานบ้านเทิง

๕. การถ่ายทอดความรู้การเล่นรำสวด

การถ่ายทอดความรู้ หัวหน้าคณะต่างๆ จะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูอาจารย์ จากพ่อแม่ ที่เล่นรำสวดมาก่อน วิธีการถ่ายทอดจะเป็นการต่อเพลงกัน ร้องด้วยกัน (เนื่องจากบางคนไม่ได้เรียนหนังสือจึงใช้วิธีการมาร้องต่อเพลงเพื่อความจำ) และไม่มีการคิดแปลงเนื้อร้อง ทำนองจะใช้เนื้อร้อง และทำนองเก่าเท่านั้น

ปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ของหัวหน้าคณะรำสวดจะมีวิธีการถ่ายทอดความรู้การเล่นรำสวดกับบุคคลอื่น ดังนี้

- คณะญาติมิตรศิษย์ครูแล้ว ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จะถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในคณะที่อยู่ปัจจุบัน ยังคงใช้วิธีการต่อเพลงแบบร้องด้วยกันอยู่ แต่เนื้อเรื่องและทำนองรำสวดแบบดั้งเดิมเท่านั้น
- คณะศิษย์ครูเปรี๊ยะ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จะถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในคณะที่อยู่ปัจจุบัน ยังคงใช้วิธีการต่อเพลงแบบร้องด้วยกันอยู่ แต่จะอนุญาตให้ลูกศิษย์บางคนที่จะสอดแทรกทำนองเพลงลูกทุ่งเข้าไปบางส่วนของเรื่องได้
- คณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จะถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในคณะและบุคคลอื่นที่สนใจ และอนุญาตให้ลูกศิษย์บางคนที่จะสอดแทรกการร้องเพลงลูกทุ่งเข้าไปบางส่วนของการเล่นได้ กรณีเจ้าภาพอนุญาตให้เล่น
- คณะหลานปู้หมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จะถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในคณะที่อยู่ปัจจุบัน และสอนบุคคลและเยาวชนที่สนใจ เพื่ออนุรักษ์การเล่นรำสวด แต่เนื้อเรื่องและทำนองรำสวดแบบดั้งเดิมเท่านั้น
- คณะบุญยัง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จะถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในคณะและบุคคลอื่นที่สนใจ และอนุญาตให้ลูกศิษย์แต่งเพลง และทำนองใหม่เข้าไปเล่นในการแสดงรำสวดได้ กรณีเจ้าภาพอนุญาตให้เล่น

บทที่ ๕

ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

การเล่นรำสวด ถือได้ว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมอีกอย่างของคนจังหวัดตราด คำว่า ภูมิปัญญา ซึ่งตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้พบว่า การเล่นรำสวดเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดตราด แล้วมาพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด มีดังนี้

๑. คุณค่าในการธำรงรักษาสืบสานวัฒนธรรมของจังหวัดตราด สาขาการละเล่นพื้นบ้านให้คงอยู่และเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย การสืบทอดการแสดงรำสวดจังหวัดตราดทุกตำบลใช้วิธีการจดจำ และได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว การแสดงรำสวดไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน เครื่องประกอบจังหวะก็มีเพียง กรับ ตะโพน ฉิ่ง เพียงไม่กี่ชิ้น หาได้ง่ายในพื้นที่บ้าน ราคาไม่แพงมากนักพอที่จะหาได้ง่ายๆในพื้นที่บ้าน จึงทำให้ผู้ที่สนใจสืบทอดได้ง่าย สิ่งที่สำคัญและยากที่สุด คือการเรียนรู้และจดจำทำนองสวดแต่ละทำนอง ต้องใช้ระยะเวลาฝึกฝน นอกจากนั้นแล้วเสียงและท่ารำประกอบการร้องโอบทพของผู้แสดงรำสวดก็มีส่วนสำคัญมากที่จะส่งผลให้การแสดงนั้นน่าชมมากน้อยเพียงใด ผู้แสดงต้องหมั่นซ้อมจนสามารถเป็นต้นเสียงในการสวดแสดงได้ เพราะเสียงต้องร้องตะเบ็งกันคอแทบแตก ไม่มีเครื่องเสียงช่วยเหมือนปัจจุบันนี้ การแสดงรำสวดจังหวัดตราดเริ่มจากการฟังและชมการแสดงก่อนเมื่อสมัครใจจะแสดงแล้วก็ต้องติดตามคณะเพื่อเป็นลูกคู่ในการร้องรับของวงให้ได้ก่อนและจะได้ฝึกทำนองไปพร้อมๆ กันด้วย การเรียนรู้ในช่วงนี้ผู้แสดงต้องพยายามจดจำเนื้อ และทำนองเพลงให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะได้เพื่อให้ได้ความรู้เหมือนต้นฉบับเดิมให้ได้มากที่สุด นับเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาได้อย่างน่าชื่นชม เพราะผู้เล่นรำสวดแต่ละท่านมีอายุมากๆแล้วทั้งสิ้น บางท่านไม่ได้เล่าเรียนหนังสือเหมือนในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงอ่านหนังสือไม่ค่อยได้ เนื่องจากไม่ได้เล่าเรียน จะมีก็บรรดาผู้ชายทั้งหลายที่ได้มีโอกาสบวชเรียนถ่ายทอดให้ นับว่าเป็นการรักษา สืบสานวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ได้อย่างยั่งยืนจวบจนเท่าทุกวันนี้ เพราะฝึกแสดงรำสวด ผู้แสดงต้องจดจำเนื้อร้อง และทำนองให้ได้มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำในการนำทำนองเพลงไทยหลายเพลงๆ มาประสมกันจนไม่ทราบว่า

ทำนองใดเป็นทำนองหลัก หรือบางครั้งไม่ทราบที่มาเลขก็มี และยังมีบางทำนองที่มาจากเพลงพื้นบ้านด้วย

เอกลักษณ์เฉพาะตัวของวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านการแสดงรำสวดจังหวัดตราด จึงมีเอกลักษณ์เฉพาะในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีและยังคงปฏิบัติอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

๒. คุณค่าในการสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมการแสดง อันเป็นเป้าประสงค์ที่สำคัญของการแสดงทุกๆประเภท แนวคิดต่างๆ นำไปสู่คตินิยมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างความคิดกับความชั่วหรือฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรม ซึ่งจะต้องคลี่คลายลงด้วยกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยใช้ผ่านสื่อการแสดงรำสวดในการนำเสนอ

๓. คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมและหลักปฏิบัติ ตลอดจนสภาพสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด และขนบธรรมเนียมของคนในจังหวัดตราด ในยุคสมัยที่แตกต่างกัน การแสดงรำสวดสอดแทรกสอนคตินิยม มีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ ผากฝั่งผู้ตายกับขมขุดทั้งหลาย เป็นการแสดงความรัก อาลัยต่อผู้ตาย แสดงให้เห็นความรู้สึก ตำนานในหน้าที่ของตนเองต่อผู้ตายซึ่งมีคุณค่าทางด้านจิตใจอย่างแท้จริง การแสดงรำสวดนั้นเป็นการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนนั้นเพื่อจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรและความหวังใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ค่านิยมและหลักปฏิบัติเหล่านี้ยังรักษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

๔. คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อทางศาสนาพุทธ ในเรื่องของการทำบุญและการสวดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ จากการนับถือพุทธศาสนาของชาวจังหวัดตราดในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ และมีการสืบทอดไว้อย่างชัดเจนตามประเพณีและพิธีกรรม กล่าวคือ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และสามารถรักษาประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีเทศมหาชาติ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันตักบาตรเทโว และในช่วงการเข้าพรรษานี้เองชาวบ้านจะเข้าวัดถือศีล ปฏิบัติธรรม จำนวนมากกว่าปกติ ตลอดทั้งพรรษามีได้ขาด และสามารถรักษาพิธีกรรมอื่นๆอีก การตั้งศาลพระภูมิ การแห่นางแมว การทำขวัญข้าว การละเล่นเพลงสร่งฟาง การนวดข้าว การลงแขก การอัญเชิญแม่ศรี การทำบุญคลอง การทำบุญกลางบ้าน การเปิดป่า การละเล่นสะบ้าล้อ สะบ้าหูช้าง การร้องเพลง ขอทาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ชุมชนได้เรียนรู้และถ่ายทอดออกมาเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้อย่างน่าชื่นชมยิ่ง นับเป็นภูมิปัญญาที่ปัจจุบันนี้ก็ยังสามารถนำมาใช้ได้อย่างกลมกลืนดังเช่นการแสดงรำสวดจังหวัดตราดนี้

๕. คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นความชาญฉลาดของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านศิลปการแสดงนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของรัฐบาล ของท้องถิ่น ในการรณรงค์ต่อต้าน อนุรักษ์ ป่าไม้ หรือขอความร่วมมือร่วมใจโดยใช้สื่อด้านศิลปการแสดงรำสวดนี้ในการโน้มน้าว ประชาสัมพันธ์ออกมาได้ในเนื้อหา ทำนองให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตามได้โดยง่ายกว่าการประชาสัมพันธ์โดยใช้วิธีการอื่นๆ วิธีส่งผ่านโดยใช้สื่อศิลปพื้นบ้านแบบนี้ผู้ชม ผู้ฟังจะค่อยๆซึมซับ รับรู้ โดยปราศจากการต่อต้านและจะคล้อยตามและเห็นดีเห็นงามโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้นการแสดงรำสวดของชาวตำบลเกาะช้าง จังหวัดตราด นอกจากที่จะแสดงตามบททางวรรณคดีแล้ว ยังมีการรณรงค์ต่อต้าน โรคนกหวัด โรคและเชื้อชวนให้มาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เชื้อชวนมาเที่ยวเกาะช้างจังหวัดตราด เหล่านี้เป็นต้น การประชาสัมพันธ์ด้านนี้ผู้ฟัง ผู้ชมรับได้ง่าย โดยปราศจากการต่อต้านและจะคล้อยตามและเห็นดีเห็นงามไปโดยไม่รู้ตัว

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด เพื่อศึกษาการเล่นรำสวดในประเด็นเรื่อง ประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อมโยงของการแพร่กระจาย วิธีการแสดง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ การวิเคราะห์องค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญ หัวหน้าคณะรำสวด ผู้แสดง ผู้เขียนบท จากคณะรำสวดจำนวน ๕ คณะใน ๔ อำเภอ ได้แก่ คณะญาติมิตรศิษย์ครูเกล้า ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ คณะศิษย์ครูเปลื้อง ตำบลท่าโสม และคณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง คณะหลานปู่หมอ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง คณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

๑. การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

การเล่นรำสวด ในจังหวัดตราดมีพัฒนาการความเป็นมายาวนานเกือบ ๒๐๐ ปี จากการสัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญ และหัวหน้าคณะรำสวด และผู้แสดงรำสวด พบว่าการเล่นรำสวดได้พัฒนาการมาจากการสวดพระมาลัยโดยฆราวาสซึ่งใช้สวดในงานศพ การสวดพระมาลัยในจังหวัดตราดสมัยก่อนจะใช้ผู้ชายเป็นผู้สวด จำนวน ๔-๖ คน บางครั้งจะใช้ตาลปัดเคาะจังหวะ (แต่ไม่ได้นำตาลปัดมาใช้ประกอบการสวด เข้าใจว่าคงนำของพระสงฆ์มาใช้ เนื่องจากพระสงฆ์จะวางไว้เมื่อสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้ว) และผู้สวดจะรำประกอบการสวด โดยนั่งรำอยู่กับที่ ไม่ลุกขึ้นรำ แต่คนในจังหวัดตราดจะไม่เรียกว่า สวดพระมาลัย หรือ สวดกฤหัสถ์ แต่จะเรียกว่า “รำสวด”

รำสวด เป็นคำผสมระหว่าง คำว่า “สวด” กับ “รำ” คำว่า “สวด” สันนิษฐานว่า มาจากการสวดทำนองกฤหัสถ์ของพระสงฆ์ ทำนองหนึ่ง เมื่อความนิยมให้พระสงฆ์สวดน้อยลง หรืออาจจะเป็นเพราะพระสงฆ์ถูกห้าม เป็นการผิดวินัยสงฆ์ ชาวบ้านก็เลยนำหนังสือพระมาลัยมาสวดแทน โดยสมัยก่อนต้องมีการไหว้ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ก่อน จะนำหนังสือนี้มาเปิด

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ผู้ที่เล่นรำสวดในจังหวัดตราดเป็นบุคคลแรกที่มีชื่อเสียงและพูดถึงในปัจจุบันคือ ครูทวดเสนาะ พญาเวช เป็นคนบ้านหินคาส ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด สันนิษฐานว่าอายุคงจะประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี เนื่องจากการสัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญที่ให้ข้อมูล คือ นางช่อ เวชศาสตร์ ปัจจุบันอายุ ๕๕ ปี และนางช่อก็เรียกว่า ครูทวดเสนาะ ซึ่งนางช่อก็ไม่เคยเห็น ได้ยินผู้ใหญ่ที่เล่นรำสวดได้กล่าวถึงด้วยความเคารพว่าเป็น ครูทวดของการเล่นรำสวด แต่ที่ครูสอนรำสวดที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งที่หัวหน้าคณะรำสวดต่างๆ ได้ทันเห็น

ตอนมีชีวิตอยู่คือ ครูแก้ว เวชศาสตร์ ซึ่งเป็นสามีของนางช่อ ถ้านับอายุครูแก้วถึงปัจจุบันก็มีอายุ ๑๐๖ ปี นับว่าครูแก้ว เวชศาสตร์ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่เป็นครูรำสวดที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์มากมายรวมถึงหัวหน้าคณะตำบลบางปิดในรุ่นปัจจุบัน

ผู้วิจัย ได้ศึกษาการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ๕ คณะ จาก ๔ อำเภอ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่ารำสวดในจังหวัดตราด มีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการ และความเชื่อมโยงการเล่นรำสวด อยู่ในแวดวงของคณะรำสวดในจังหวัดตราด ดังนี้

๑. คณะที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้กันโดยตรง รวม ๓ ได้แก่คณะรำสวดตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ คณะรำสวดตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง คณะรำสวดตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง และคณะที่เป็นต้นแบบในการถ่ายทอดคือ คณะรำสวดตำบลบางปิด

๒. คณะที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้โดยอ้อม จำนวน ๑ คณะ คือ คณะรำสวดตำบลหนองโสน อำเภอเมือง หัวหน้าคณะคือ นายแก้ว ใจเที่ยง ได้เล่าให้ฟังว่าได้ไปฟังคณะรำสวดตำบลบางปิดและได้รับการถ่ายทอดโดยครูพักลักจำ เนื่องจากเห็นว่าคณะรำสวดตำบลบางปิดเป็นคณะที่มีฝีมือในการเล่นรำสวดจึงได้จดจำมาเล่นด้วย

๓. คณะที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากที่อื่น จำนวน ๑ คณะ คือ คณะรำสวดตำบลเกาะช้าง หัวหน้าคณะ นางบุญยิ่ง สะสมสิน ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อและแม่ซึ่งเป็นคนจังหวัดระยอง และได้ย้ายมาอยู่เกาะช้างเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว

๑.๑ วิธีการแสดงรำสวดในจังหวัดตราด

ในแต่ละคณะจะมีวิธีการแสดงรำสวดจะไม่แตกต่างกันในขั้นตอนหลักๆ แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย ผู้วิจัยจึงขอลำดับการแสดงรำสวดดังนี้

๑) การแต่งกายและเครื่องดนตรี : การแต่งกายจะเน้นใส่สีดำ สีขาวเป็นหลักสำหรับนักแสดงฝ่ายชาย แต่สำหรับนักแสดงฝ่ายหญิงจะเน้นสีดำเป็นหลัก ทั้งเสื้อและผ้าถุง จะไม่ใส่กางเกง มีผ้าสีคล้องคอ (สีอะไรก็ได้) บางแห่งจะใช้ผ้าสีผูกเอวแทนที่จะคล้องคอ ได้แก่ คณะเสน่ห์ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง

๒) ขั้นตอนการเล่นรำสวด : หลังจากพระสวดอภิธรรมจบแล้ว ทางคณะ มีการเตรียมเครื่องเคารพครู ประกอบด้วย ดอกไม้ ๓ สี เงิน ๑๒ บาท เทียน ๑ เล่ม รูป ๓ ดอก เหล้า ๑ ขวด หมาก ๓ คำ (หมาก ๓ คำ จะมีอยู่ ๒ คณะคือ คณะญาติมิตรศิษย์ครูเปรี๊ยะ ตำบลบางปิด และคณะหลานปู่หมอม ตำบลหนองโสน) และเมื่อไหว้ครูเสร็จ

ขั้นที่ ๑ เริ่มบทไหว้ครู แต่คณะจะมีบทไหว้ครูที่แตกต่างกันในรายละเอียด นักแสดงในคณะจะมานั่งล้อมวงกัน บอกครูอาจารย์ก่อนการแสดง เป็นการร้องรวมกันทั้งคณะ

ขั้นที่ ๒ ขั้นตอนของการถามเจ้าภาพว่าจะให้มีการสวดมาลัยหรือไม่ ซึ่งมี ๒ แบบ คือถ้าเจ้าภาพให้สวดมาลัยทางคณะก็จะสวดให้ ถ้าเจ้าภาพไม่สวดก็เล่นรำสวดต่อไป หรืออีกกรณีหนึ่งสวดมาลัยตอนก่อนสว่าง หรือก่อนจบการแสดง

ขั้นที่ ๓ เป็นการเกริ่นนำรำสวด ในรายละเอียดจะแตกต่างกันในแต่ละคณะจะเริ่มด้วยการร้องรำบอกกล่าวก่อนว่า วันนี้จะเล่นเรื่องอะไรบ้าง เหมือนกับแจ้งกำหนดการแสดงของคืนนี้

ขั้นที่ ๔ เป็นการแสดงรำสวดเป็นเรื่องราว ตามรายการที่แจ้ง เช่น แสดงเรื่อง พระอภัยมณี หรือ ขุนช้างขุนแผน โดยปกติถ้าเป็นเรื่องยาวจะแสดงไม่เกิดคืนละ ๒ เรื่อง แต่ในระหว่างเรื่องจะมีการขึ้นจังหวะของเรื่อง คือ มีการเล่นลำแตง หรือ ลำลอย หรือ เพลงลูกทุ่งสลับบ้าง ยกเว้นสองคณะที่จะไม่เล่นลำแตงหรือลำลอยขึ้นจังหวะคือ คณะญาติมิตรศิษย์ครูเกล้า ต.บางปิด และคณะหลานปู่หมอ ต.หนองโสน เพราะทั้งสองคณะนี้จะอนุรักษ์การเล่นรำสวดแบบดั้งเดิม แต่ทั้งนี้คณะอื่นๆ ก็จะต้องถามเจ้าภาพก่อนทุกครั้งที่จะเล่นว่าต้องการหรือไม่ ถ้าเจ้าภาพไม่อนุญาตก็จะไม่เล่นให้ถือว่าให้เกียรติแก่เจ้าภาพซึ่งเป็นเจ้าของงาน

ขั้นที่ ๕ บทส่งลาก่อนสว่าง จะนำบทมาจากในวรรณคดี ความหมายนั้นเหมือนกับศพส่งลาญาติๆ และญาติๆ ก็ลาศพด้วย คณะรำสวดก็ต้องลาด้วย เพราะหลังจากนี้แล้วก็จะเผาศพ เพราะเป็นคืนสุดท้าย

ภาพที่ ๒๗ การเล่นรำสวดของคณะหลานปู่หมอ ตำบลหนองโสน

๓) **เนื้อเรื่อง ทำนอง ทำรำ** : การเล่นรำสวดในจังหวัดตราดมีเนื้อเรื่องเป็นเรื่องในวรรณคดีส่วนใหญ่ เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน ลักขณาวงศ์ ไกรทอง สังข์ทอง ฯลฯ ในส่วนของทำนอง จะมีทั้งทำนองเก่าและทำนองใหม่ ในแต่ละเรื่องก็จะใส่ทำนองหลายทำนอง

- **ทำนองเก่า** เช่น ลมพัดชายเขา นาคเกี้ยว เกษรสำอางค์ สุดสงวน บัวบังใบ แจกตาเสื่อ มอญรำดาบ สร้อยสนตัด ฯลฯ
- **ทำนองใหม่** เช่น ลูกสาวใครหนอมมาเล่นรำโทน เขี้ยวโละเค่นดารา เค่นจากฟ้าอุรา ระทม หรือทำนองเพลงลูกทุ่ง ฯลฯ

ทำรำ ที่ใช้ในการเล่นรำสวด จะไม่ได้คิดทำรำใหม่ แต่จะเป็นการประยุกต์ใช้จากทำรำของลูก ทำรำของบทธะคร เช่น ทำซิ่นก ชมไม้ ฝักหัดกันเองในคณะ

ภาพที่ ๒๘ การแสดงทำรำของผู้เล่นรำสวด

๔) **โอกาสในการแสดง** : การเล่นรำสวด จะเล่นในงานศพ เป็นคืนสุดท้ายของงานศพ หรืองานบรรจุอัฐิ งานทำบุญวันตาย เล่นได้ในพิธีเกี่ยวกับความตาย และเวลาฝักหัดเล่นรำสวด ไม่ให้ฝักที่บ้าน แต่ให้ไปหาที่ฝักเฉพาะเช่น วัด ศาลเจ้า เป็นต้น

แต่ในปัจจุบัน คณะราษฎร บุญยิ่ง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จะไปแสดงรำสวดที่ไม่ใช่พิธีเกี่ยวกับความตาย แต่เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดตราด เช่น การแสดงงานกาชาด การแสดงงานเปิดสนามบิน การแสดงในงานมหกรรมวัฒนธรรมภาคกลาง แต่ทางคณะก็จะระวังไม่นำบทร้องที่เกี่ยวกับความตายมาร้อง จะใช้ลำแตง ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่องานนั้นๆ อย่างเช่น เพลงอนุรักษย์ป่าไม้ เพลงต่อต้านโรคเอดส์ เป็นต้น

๕) เงินค่าตอบแทน : การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด จะมีการให้ค่าตอบแทน เริ่มตั้งแต่ ๒,๐๐๐ - ๓,๕๐๐ บาท แล้วแต่ระยะใกล้ - ไกลของสถานที่ที่ไปแสดง เป็นการเหมาจ่ายทั้งคณะ แต่ก็จะมีกรณีขเว้น เช่น ถ้าเป็นงานศพของญาติพี่น้องของผู้แสดงรำสวด ก็จะไม่คิดค่าตอบแทนใดๆ เป็นการช่วยเหลือกันและเป็นการทำบุญด้วยกัน

๑.๒ วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้

การเล่นรำสวดของคณะต่างๆ ในจังหวัดตราด ปัจจุบันได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังนี้

- หัวหน้าคณะจะถ่ายทอดแก่ลูกศิษย์อยู่เป็นประจำ ด้วยการต่อเพลง ฝึกฝนกันอยู่ในคณะของตน
- บุคคลทั่วไปที่สนใจในการเล่นรำสวด หัวหน้าคณะยินดีที่จะถ่ายทอดให้ แต่ในปัจจุบันจะมี ๒ คณะเท่านั้น ที่ได้สอนกลุ่มบุคคล และเยาวชนอยู่เสมอ คือ คณะหลานปูหมอบ ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง และคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์ ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง แต่ทั้งนี้การสอนกลุ่มบุคคล และเยาวชน จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาเสนอให้ เช่น สภาวัฒนธรรมตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เพราะจะทำให้เยาวชนเริ่มมาสนใจด้วยตัวเองนั้นคงจะยาก ต้องมีบุคคลหรือหน่วยงานชี้แนวทางหรือสนับสนุนให้จึงจะเห็นถึงความสำคัญ

ภาพที่ ๒๕ การสอนรำสวดของนายแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดตำบลหนองโสน

ภาพที่ ๓๐ การฝึกรำสวดของชาวบ้านห้วงน้ำขาว
โดยนายแคว้น ใจเที่ยง หัวหน้าคณะรำสวดตำบลหนองโสนเป็นผู้ฝึกให้

๒. องค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาของการเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

การเล่นรำสวด เป็นมรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมอีกอย่างหนึ่งของคนจังหวัดตราด จากการศึกษาวิจัยพบว่า องค์ความรู้ คุณค่า และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นมีดังนี้

- คุณค่าในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดตราด
- คุณค่าในการสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมการแสดง
- คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมและหลักปฏิบัติ
- คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อทางศาสนาพุทธ
- คุณค่าที่สะท้อนให้เห็นความชาญฉลาดของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านศิลปการแสดง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการอนุรักษ์ สืบทอด วัฒนธรรม

๑.๑ เพื่ออนุรักษ์ การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด ควรส่งเสริมให้สภาวัฒนธรรม ตำบล/อำเภอตั้งกลุ่มอนุรักษ์การเล่นรำสวดขึ้นมา เพื่อสืบสานศิลปะวัฒนธรรมนี้ไว้ ให้มีการ ถ่ายทอด วัฒนธรรมการเล่นรำสวดให้กับเยาวชนในจังหวัดตราด ควรให้ความสำคัญ และเข้ามา จัดการสืบสานต่อ ไม่ให้สูญสิ้นหรือเบี่ยงเบนไปในอนาคต

๑.๒ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง ควรนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้เป็น แนวทางในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่าง เป็น ตัวของตัวเอง และสงบสุข ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่องการเล่นรำสวดในจังหวัดตราดนี้ ยังมีพื้นที่ ที่ยังไม่ได้ศึกษาอยู่ ๒ อำเภอกับอีก ๑ กิ่งอำเภอ นั่นคือ อำเภอคลองใหญ่ อำเภอบ่อไร่ และกิ่งอำเภอเกาะกูด เท่าที่ สัมภาษณ์ก็มีคณะรำสวดอยู่ด้วยเช่นกัน ดังนี้จึงควรที่จะมีการศึกษาเพิ่มเติมในอำเภอที่เหลืออยู่ด้วย ว่ามีประวัติความเป็นมา และเชื่อมโยงกันอย่างไร

รายการอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อัครดากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐
- จันทิรา ผาสุก. ตรายาดสุดแผ่นดินตะวันออก. ชลบุรี : สำนักพัฒนาการศึกษาและ
วัฒนธรรม เขตการศึกษา ๑๒, ๒๕๓๕.
- แดนบิช แบรดเลย์. อักษรภิธานศัพท์. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.
- ศรีศิลป์ บุญจรรยา. วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- นุปลา ทวีสุข. คติชาวบ้าน กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.
- ปรามิณี จารุวรรณ. การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว
จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชา
ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- ปราณี บานชื่น. ความหมายและประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบลหมู่บ้านและ
สถานที่สำคัญต่างๆ ในเขตจังหวัดตราด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้ง
เฮ้าส์, ๒๕๒๗.
- แผนที่จังหวัดตราด. ตราด : แผนกปกครองจังหวัดตราด, ๒๕๔๐.
- พูนพิศมัย ดิสกุล, ม.จ. ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๒.
- ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ. ภูมิศาสตร์ชนบท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.
- รายงานการวิจัยการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้าน ตำบลในจังหวัดตราด กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐.
- วิชากรณ์ แสงมณี และประเสริฐ ลีวานันท์. ประเพณีและกฎหมาย. กรุงเทพฯ : เดือน
สยาม, ๒๕๓๕.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิมพ์แอม, ๒๕๓๒
- สุเมธ เมธาวิทญกุล. สังกัปกรณ์กรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒
- สุกัญญา สุจฉายา. เพลงพื้นบ้านศึกษา. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- อภิญญา ใจเที่ยง. ไร่สวดการละเล่นพื้นบ้านชาวตราด. รายงานวิชาสื่อพื้นบ้านเพื่อการ
ประชาสัมพันธ์ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏราชนครินทร์ฉะเชิงเทรา,
๒๕๔๑.

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้แสดง رأสดคณะต่างๆ

รายชื่อผู้แสดงรำสวดคณะบุญยิ่ง เจริญวงศ์
ตำบลเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๑.	นางบุญยิ่ง สะสมสิน	๗๘	ทำสวน	การแสดงพื้นบ้าน	๕๔	๔๐ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๒.	นางทองสุข ประวาสวิไล	๖๗	ทำสวน	ร้องเพลงน้อย ร้องกลอนสด	๕๓	๓๓ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่งอำเภอ เกาะช้าง จังหวัดตราด
๓.	นางอนุ ขมจินดา	๕๑	ทำสวน	แต่งเพลงพื้นบ้าน	๔๕	๒๖/๑ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๔.	นางพิมพ์ใจ เจริญผล	๒๘	ค้าขาย	ขับร้องเพลงลูกทุ่ง	๒๕	๒๑/๒ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๕.	นายพชัย ภูมิวัฒน์ รุ่งไพศาล	๔๘	รับจ้าง	การแสดงกลองยาว	๓๘	๔ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่งอำเภอ เกาะช้าง จังหวัดตราด
๖.	นางยี่สุน สงวน โสระจะ	๖๗	ทำสวน	ขับเสภา	๓๗	๓๘ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่งอำเภอ เกาะช้าง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๗.	นางกัญญา แซ่ตัน	๕๑	ทำสวน	การแสดงลำตัด	๓๘	๒๘/๑ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๘.	นางสงวน วงษ์ลำดับ	๒๘	ค้าขาย	ร้องลำตัด	๔๗	๔๗ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๙.	นางสำออง อิงชมพู	๗๒	รับจ้าง	การแสดงกลองยาว ประยุกต์	๕๗	๑๖๔ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๐.	นางบุญเรียม วาปีโส	๔๒	ทำสวน	ขับเสภา	๓๗	๒๓ หมู่ ๓ ตำบล เกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๑.	นางสาเก มิ่งมีชัย	๕๐	ทำสวน	การแสดงลำตัด	๓๘	๒๒๓ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๒.	นางวันเพ็ญ มีลาภ	๒๘	ค้าขาย	ลิเกพื้นบ้าน	๔๗	๓๓/๖ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นร่ำสวด	ที่อยู่
๑๓.	นายจรัส ไกรมาศ	๖๑	ทำสวน	พิธีกร	๕๐	๒๔/๑ หมู่ ๔ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๔.	นายโอกาส บุญลอย	๕๓	ทำสวน	พิธีกร	๔๕	๔๓ หมู่ ๒ ตำบล เกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๕.	นายเสน่ห์ สิทธิถาวร	๕๗	ทำสวน	พิธีกร	๔๘	๔๘/๕ หมู่ ๓ ตำบลเกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด
๑๖.	นายเบียบ เหล็ก เพชร	๖๕	ทำสวน	พิธีกร	๔๗	๒ หมู่ ๑ ตำบล เกาะช้าง กิ่ง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

รายชื่อผู้แสดง رأสวดคณะญาติมิตรศิษย์ครูแล้ว
ตำบลบางปิด อำเภอแหลมฉบัง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่น رأสวด	ที่อยู่
๑.	นางเหน่ง สร้อย แสง	๗๒	ทำสวน	رأสวด	๓๐	๑๐๒ หมู่ ๖ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมฉบัง จังหวัดตราด
๒.	นางวิเชียร สุนทวนิก	๗๒	ทำสวน	رأสวด	๒๕	๑๐๕ หมู่ ๖ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมฉบัง จังหวัดตราด
๓.	นางสมัย สุขสี	๖๗	ทำสวน	ตกปลา	๓๐	๒๘/๒ หมู่ ๒ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมฉบัง จังหวัดตราด
๔.	นายฉันท รุ่งสว่าง	๗๕	ทำสวน	เชิดหนังตะลุง	๓๐	๘๕ หมู่ ๔ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมฉบัง จังหวัดตราด
๕.	นายโกย พรหมณี	๗๒	ทำสวน	ดนตรีไทย เชิดหนัง ตะลุง/ปรุตัวหนัง	๔๐	๓๒ หมู่ ๓ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมฉบัง จังหวัดตราด
๖.	นางมิ่งคุณ ชาวนา	๗๒	ทำสวน	ทำอาหารพื้นบ้าน	๔๐	๑๕ หมู่ ๖ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมฉบัง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๗.	นางสร้อย สร้อย แสง	๗๕	ทำสวน	รำสวด	๓๐	๑๐๒ หมู่ ๒ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
๘.	นางสัมฤทธิ์ สุขสี	๗๕	ทำสวน	ละครชาตรี	๓๕	๒๘/๒ หมู่ ๓ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
๙.	นางทุเรียน อุทัยทิศ	๗๒	ทำสวน	รำสวด/รำไทย	๔๐	๖๖/๔ หมู่ ๖ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๐.	นางอังชัญ ไชยฤทธิ์	๗๐	ทำสวน	รำสวด	๒๕	๔/๑ หมู่ ๕ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๑.	นางอรชร ศรประทุม	๕๕	ทำสวน	รำสวด	๓๐	๑๐๕ หมู่ ๖ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๒.	นายประสาท เวชศาสตร์	๖๓	ทำสวน	รำสวด/ละครชาตรี เชิดหนังตะลุง	๓๐	๘๑ หมู่ ๖ ตำบล บางปิด อำเภอ แหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๓.	นายเหี่ยม จังคะ พาณิชย์	๘๔	ทำสวน	ลำตัด, ขับเสภา, ร้อง เพลงฉ่อย รำสวด	๓๐	๑๑๘ หมู่ ๒ ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๑๔.	นางสายหยุด ขวัญดี	๕๗	ทำสวน	ละครชาตรี รำสวด รำวงพื้นบ้าน	๒๕	๓๖/๓ หมู่ ๒ ตำบลบางปึก อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๕.	นายคำ นัตราวรรณ	๖๗	ทำสวน	พิธีกร	๕๐	๕๕ หมู่ ๔ ตำบล บางปึก อำเภอ แหลมงอบ จังหวัดตราด
๑๖.	นายวง สร้อยแสง	๖๓	ทำสวน	ระนาด เชิดหนังตะลุง	๓๐	๑๒๒ หมู่ ๖ ตำบลบางปึก อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

รายชื่อผู้แสดงรางวัลคณะกรรมการเปลี่ยน
ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรางวัล	ที่อยู่
๑.	นายคำนึ่ง สร้อยแสง	๖๑	ทำสวน	เชิดหนังตะลุง	๓๐	๘๖ หมู่ ๖ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๒.	นางสมโภชน์ มนัสสนิท	๕๗	ทำสวน	ทำอาหารที่บ้าน ขับร้องเพลงกล่อมลูก	๔๐	๓๑ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๓.	นายเฟริค พ่วงสุข	๗๔	ทำสวน	ดนตรีไทย	๕๐	๓๒ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๔.	นายบุญ บัญชีชาติ	๗๕	ทำสวน	สวดมนต์	๕๕	๑๒๓ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๕.	นางสายสวาท ประเดิมเนตร์	๕๕	ทำสวน	ร้องเพลงน้อย	๔๐	๔๖ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๖.	นางอัจฉรา ปัทมาศรี	๕๖	ทำสวน	ทำอาหารที่บ้าน ร่ายพื้นบ้าน	๔๐	๑๒๓ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นร่ำวด	ที่อยู่
๗.	นายอำเภอ สายสังข์	๕๓	ทำสวน	ดนตรีไทย	๓๕	๑๑๕ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๘.	นางสุดา ธารน้ำใส	๖๒	ทำสวน	อาหารพื้นบ้าน	๕๐	๑๐ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๙.	นางชดช้อย สรรวมชีพ	๕๕	ทำสวน	กรีดยาง	๔๐	๖๕ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๐.	นายสนิท สุนทวนิก	๕๑	ทำสวน	ร่ำวงพื้นบ้าน	๔๕	๑๒๓/๑ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๑.	นายชาติ อินน่วม	๕๒	รับจ้าง	พิธีกร	๕๐	๕๐ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๒.	นางดีว คทาเพชร	๔๘	ทำสวน	ทำอาหารพื้นบ้าน	๓๐	๑๕๑ หมู่ ๑ ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

**รายชื่อผู้แสดงรางวัลชนะเลิศ
ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด**

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรางวัล	ที่อยู่
๑.	นายหิง ช่างเรือน	๖๘	ทำสวน	ขับเสภา, ร้องเพลงฉ่อย รางวัล	๓๐	๑๕๑ หมู่ ๗ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๒.	นางสาวละออ ตั้งอยู่	๖๘	ทำสวน	รำวงพื้นบ้าน	๔๕	๖๑ หมู่ ๑ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๓.	นางสมจิตร ผลศิริ	๗๕	ทำสวน	รำวงพื้นบ้าน	๕๐	๕ หมู่ ๓ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๔.	นายประสงค์ สังขพิทักษ์	๗๑	ทำสวน	รำวงพื้นบ้าน	๔๕	๓๗ หมู่ ๓ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๕.	นางสาวชลาลัย ประชุมพล	๔๒	ทำสวน	คัดผลไม้สดส่งออก	๓๐	๒๖/๑ หมู่ ๓ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๖.	นางสาวเสาวณีย์ ประชุมพล	๕๐	ทำสวน	รำวงพื้นบ้าน	๔๕	๒๖/๑ หมู่ ๓ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นร่ำवाद	ที่อยู่
๗.	นางอำพร เสียง เพราะ	๔๑	ทำสวน	ร่ำวางพื้นบ้าน	๕๐	๓๘ หมู่ ๓ ตำบล วังตะเคียน อำเภอ เขาสมิง จังหวัดตราด
๘.	นายทอง พิมพ์แก้ว	๘๘	ทำสวน	ผู้ประกอบพิธีชาวของ	๔๕	๓๒ หมู่ ๒ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๙.	นางตัว หงษ์กลาย	๘๘	ทำสวน	การแปลเอกสารโบราณ	๕๕	๒ หมู่ ๕ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๐.	นางนภา กะยุตา	๗๕	ทำสวน	ร่ำวางพื้นบ้าน	๕๐	๒๕ หมู่ ๑ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๑.	นายพง อภิบาล	๘๒	ทำสวน	การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่	๕๐	๑๒๒ หมู่ ๕ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๒.	นายศิริ ประชุมพล	๖๒	ทำสวน	การรักษาโรคด้วย สมุนไพร	๔๕	๒ หมู่ ๖ ตำบล วังตะเคียน อำเภอ เขาสมิง จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๑๓.	นายไสว บัวตรี	๗๕	ทำสวน	การประดิษฐ์เครื่องมือ หาปลา	๕๕	๗๓ หมู่ ๕ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๔.	นางทิม พูลพิพัฒน์	๗๘	ทำสวน	การจักสาน	๕๐	๕ หมู่ ๔ ตำบล วังตะเคียน อำเภอ เขาสมิง จังหวัดตราด
๑๕.	นายทัน ศรีสุพรรณ	๘๔	ทำสวน	การประดิษฐ์ เครื่องมือหาปลา	๕๐	๑๐๓ หมู่ ๔ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๖.	นางสำรับ สิทธิ บุญย์	๘๖	ทำสวน	การสานกะนั๊ก	๕๕	๒๒ หมู่ ๑ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๗.	นายสุเทพ เสียงเพราะ	๗๘	ทำสวน	การแสดงหนังสวด	๕๐	๑๐๒ หมู่ ๖ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๘.	นางนุปลา จันทสิทธิ์	๕๔	ทำสวน	การแห่นางแมวขอฟัน	๔๕	๑๑๑/๑ หมู่ ๕ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
๑๙.	นายจ๋านง ปานรัตน์	๖๕	ทำสวน	การเล่นกลองยาว	๕๐	๖๖ หมู่ ๖ ตำบล วังตะเคียน อำเภอ เขาสมิง จังหวัดตราด

รายชื่อผู้แสดงรำสวดคณะศิษย์หลวงปู่หมอ
ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นรำสวด	ที่อยู่
๑.	นายแคว้น ใจเที่ยง	๖๓	เลี้ยง เป็ด	แสดงรำสวด,ติก, กลองยาว,ลำตัด	๕๒	๔๓ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๒.	นางสุนทร นิยมนา	๕๐	แม่บ้าน	แสดงรำสวด,ติก	๔๐	๓๔ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๓.	นายอนันต์ เพิ่มญาติ	๕๕	รับจ้าง	แสดงรำสวด,ติก	๔๕	๑๐๓ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๔.	นางสงวน นุดสมบัติ	๗๐	ทำสวน	ขับเสภา/ทำขวัญนาค/ ร้องเพลงฉ่อย/ ทำบายศรี	๕๐	๑๖ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๕.	จ.อ.ประทุม นพเก้า	๖๓	ทำสวน	ดนตรีไทย	๔๐	๑ หมู่ ๓ ตำบล หนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๖.	นายฉอ้อน นุดสมบัติ	๗๗	ทำสวน	ทำขวัญนาค,กลองยาว, แห่,หนังตะลุง	๔๐	๑๕ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ ปี	อาชีพ หลัก	ความสามารถพิเศษ	อายุเมื่อ เล่นร่ำवाद	ที่อยู่
๗.	นายโสณ นุคสมบัติ	๗๓	ทำสวน	หนังตะลุง	๕๐	๔๖ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๘.	นายเพ็ญ ใจเที่ยง	๖๗	ทำสวน	ลิเก,ดนตรีไทย	๓๒	๕ หมู่ ๖ ตำบล หนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๙.	นายช้อย ก้องสนั่น	๗๗	ทำสวน	ดนตรีไทย	๕๐	๓ หมู่ ๓ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๑๐.	นางภิรมย์ นิเทศ	๗๒	ทำสวน	ลิเก,ร่ำवाद	๑๖	๓๔ หมู่ ๕ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๑๑.	นายบัญญัติ เรืองศิลป์	๖๒	ทำสวน	เพลงพื้นบ้าน	๔๐	๕๗ หมู่ ๓ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๑๒.	นายประโยชน์ เรืองศิลป์	๖๖	ทำสวน	การเขียนภาพฝาผนัง พระอุโบสถ/การปั้น	๕๐	๑๔๒ หมู่ ๓ ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ผู้รู้คนสำคัญ (Key informants) หัวหน้าคณะรำสวด
โครงการวิจัยทางวัฒนธรรม เรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

*****

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สนทนา.....

ผู้ร่วมสนทนา.....

ก ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ.....สกุล.....นามแฝง.....

๒. อายุ.....เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง

๓. ภูมิลำเนาเดิม.....

๔. ที่อยู่ปัจจุบัน.....

๕. สถานภาพทางครอบครัว ( ) โสด ( ) สมรส ( ) อื่นๆ .....

๖. ประสบการณ์เกี่ยวกับการเล่นรำสวด.....

.....
.....
.....
.....

ข. เรื่องที่สัมภาษณ์

( ) ประวัติความเป็นมาของการเล่นรำสวด

( ) วิธีและรูปแบบการแสดงรำสวด สมัยก่อนและปัจจุบัน

( ) บทร้อง ทำนอง ของรำสวด

( ) วิธีการถ่ายทอดความรู้

( ) การประกอบอาชีพ

( ) พิธีกรรมและคติความเชื่อ

( ) อื่นๆ.....

ค. บันทึกรายละเอียดการให้สัมภาษณ์

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ง. สรุปข้อมูลและข้อสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ชื่อ-สกุล.....ผู้สัมภาษณ์
สถานที่สัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์คณะรำสวด

โครงการวิจัยทางวัฒนธรรมเรื่อง การเล่นรำสวดในจังหวัดตราด

*****

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์สำหรับคณะรำสวด ประกอบด้วย คณะผู้แสดง ผู้เขียนบท นักดนตรี ฯลฯ มีแบบสอบถาม ๔ ตอน ดังนี้
 ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
 ตอนที่ ๒ พัฒนาการในการเล่นรำสวดของคณะ (ด้านรูปแบบการแสดง,ด้านบทร้อง /ทำนอง)
 ตอนที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างคณะรำสวดกับวิถีชีวิต
 ตอนที่ ๔ วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเล่นรำสวด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ (นาย/นาง/นางสาว).....อายุ.....ปี อาชีพ.....
 อยู่บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดตราด
- ๑.๑ ท่านจบการศึกษาระดับใด.....
 ๑.๒ อาชีพหลักของท่านคือ.....
 ๑.๓ คณะรำสวดที่ท่านสังกัดชื่อ.....
 ๑.๔ คณะรำสวดตั้งมาตั้งแต่ปีใด.....ปัจจุบันมีสมาชิกในคณะกี่คน.....คน
 ๑.๕ ท่านเริ่มฝึกมาตั้งแต่เมื่อใด.....และท่านเล่นรำสวดมากี่ปี.....ปี
 ๑.๖ ท่านมีหน้าที่อะไรในคณะ.....
 ๑.๗ ครูที่สอนรำสวดให้ท่านคนแรกชื่ออะไร.....เป็นคนที่ไหน.....
 ๑.๘ ท่านทราบหรือไม่ว่าครูฝึกของท่านฝึกมาจากใด.....
 .....
 ๑.๙ ท่านเคยเป็นครูฝึกรำสวดหรือไม่ ( ) เคย ( ) ไม่เคย
 ๑.๑๐ ถ้าท่านเคยเป็นครูฝึกสอนรำสวด ท่านเคยสอนให้ใคร/ ที่ไหน.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 ๑.๑๑ ท่านใช้เวลาในการฝึกรำสวดนานเท่าใด จึงเกิดความชำนาญ.....
 .....
 .....

ตอนที่ ๒ พัฒนาการในการเล่นรำสวดของคุณ

๒.๑ พัฒนาการด้านรูปแบบการแสดง

๒.๑.๑ การแต่งกายในการเล่นรำสวดปัจจุบันเป็นอย่างไร และสมัยก่อนเป็นอย่างไร.....

.....
.....
.....

๒.๑.๒ มีข้อบกพร่องในเรื่องการแต่งกายในการเล่นรำสวด.....

.....
.....

๒.๑.๓ ทำรำสวดในการแสดงรำสวด มีทำรำเฉพาะหรือไม่อย่างไร แตกต่างจากคณะอื่นหรือไม่.....

.....
.....
.....

๒.๑.๔ ในสมัยก่อนทำรำสวดเป็นมีรูปแบบเหมือนในสมัยปัจจุบันหรือไม่.....

.....
.....
.....

๒.๑.๕ เครื่องดนตรีที่ใช้มีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

๒.๑.๖ ระยะเวลาในการแสดงเริ่มตั้งแต่เวลาใดถึงเวลาใด.....

๒.๑.๗ นอกจากการเล่นรำสวดในงานศพแล้ว ท่านเคยไปแสดงในงานใดบ้าง

.....
.....
.....

๒.๒ พัฒนาการด้านบทร้อง ทำนอง ของรำสวด

๒.๒.๑ เนื้อร้องของรำสวดในสมัยก่อนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร

.....

.....

.....

๒.๒.๒ เนื้อร้องของรำสวดในสมัยปัจจุบันจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร

.....

.....

.....

๒.๒.๓ ใครเป็นคนแต่งบทร้องของคณะรำสวด

.....

๒.๒.๔ เนื้อร้องในสมัยปัจจุบันจะแตกต่างจากสมัยก่อนอย่างไร

.....

.....

.....

๒.๒.๕ ทำนองร้องรำสวด มีรูปแบบเฉพาะของคณะหรือไม่ และมีความแตกต่างจากคณะอื่นหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

๒.๒.๖ คณะของท่านจะแต่งบทร้อง ทำนอง ของรำสวดขึ้นเองอีกหรือไม่ ถ้าแต่งจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างคณะราษฎรกับวิถีชีวิต

๓.๑ ความสัมพันธ์ด้านสังคมและการเมือง

๓.๑.๑ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในคณะราษฎรเป็นอย่างไร

.....

.....

๓.๑.๒ คณะราษฎรของท่านเคยไปช่วยเหลืองานศพของชาวบ้าน โดยไม่คิดเงินหรือไม่.....

๓.๑.๓ คณะราษฎรของท่านเคยได้รับการอุปถัมภ์จากใครบ้าง

.....

.....

๓.๑.๔ คณะราษฎรของท่านมีอัตราค่าจ้างต่องานศพราคาเท่าใดต่องาน

.....

.....

๓.๑.๕ คณะของท่านเคยไปแสดงเพื่อการหาเสียงการเลือกตั้งทางการเมืองหรือไม่

.....

.....

๓.๒ ความสัมพันธ์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

๓.๒.๑ คณะราษฎรของท่านมีการไหว้ครูหรือไม่

.....

.....

๓.๒.๒ ถ้ามีการไหว้ครู องค์ประกอบที่ใช้ไหว้ครูมีอะไรบ้าง

.....

.....

๓.๒.๓ ถ้าไม่ไหว้ครู จะมีผลกระทบอย่างไร

.....

.....

๓.๒.๔ ท่านมีความเชื่ออะไรนอกจากนี้อีกบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเล่นรำสวด

๔.๑ ท่านเคยฝึกคนในหมู่บ้านหรือบุคคลอื่นหรือไม่

( ) เคย ( ) ไม่เคย

๔.๒ ถ้าเคยท่านฝึกที่ไหน.....

๔.๓ ท่านมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเล่นรำสวดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๔ ท่านคิดเงินในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเล่นรำสวดหรือไม่

( ) คิดเงิน ( ) ไม่คิดเงิน

๔.๕ ถ้าคิดเงินท่านคิดอย่างไร

.....

.....

.....

๔.๖ อื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่.....

ประวัติผู้วิจัย

นางสาวปรารถนา มงคลธวัช เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๑ ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) เอก วัฒนธรรมศึกษา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยครูอุดรธานี เมื่อปีการศึกษา ๒๕๓๓ และสำเร็จปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๒ ปัจจุบันรับราชการตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ ๖ กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

นางสาวสายสมร งามล้วน เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๐ ที่อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต (เอกสังคมศึกษา) คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครู จันทบุรี เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๕ ปัจจุบันรับราชการตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ๖ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด กระทรวงวัฒนธรรม